

Érzékelés és értelmezés

Relációesztétika a kortárs magyar képzőművészetben

{kiemelés, saját alkotói folyamatok értelmezése}

DLA értekezés

Szemző Zsófia

Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskola

Témavezető: Kicsiny Balázs

Konzulens: Lázár Eszter

2018

Tartalom

Köszönet

Bevezetés	4
I. Kizökkentés	5
I.1. A relációesztétikai nézőpont	5
I.2. A „Kizökkentés” fogalma	7
I.3. Az autonóm műalkotás	9
I.4. Emberek találkozása	12
I.5. Saját munkák relációesztétikai nézőpontból a kizökkentés fogalma mentén	15
II. Kapcsolódások. Együttműködésen alapuló gyakorlatok	30
II.1. A részvételiség esztétikai megközelítése és az autonóm műalkotás	30
II.2. Saját példák a részvételiség esztétikai megközelítésére	35
II.3. A részvételiség etikai megközelítése	40
II.4. Saját példák a részvételiség etikai megközelítésére	50
II.5. A hasznosság	58
II.6. A részvétel nem művészeti példái: Tartós együttműködések	60
II.7. A művészet autonómiája, a művész autonómiája, a befogadó autonómiája	61
III. Helyhez kötődő művek	62
III.1. A Szociokulturális tér	62
III.2. Konkrét Helyhez kötődő saját munkák	65
III.3. A műalkotás helyválasztása	67
III.4. A gondolat mint tér	70
III.5. A hely pszichogeográfiai rétegzettsége	73
III.6. A közeg és a másik ember, mint hely	80
IV. Következtetések	83
Bibliográfia	86
Képjegyzék	87
A művészek weboldalai	89
Események, helyek, kiállítások	90
Melléklet: A megkérdezett művészek válaszai	92
Curriculum vitae	107

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm a családomnak, barátomnak és barátaimnak, hogy támogattak és türelmesen követték ezt az időszakot. Köszönöm Kicsiny Balázs témavezetőnek és Lázár Eszter konzulensnek a segítséget, figyelmet és az időt. Köszönöm előre is az opponenseknek és a további olvasóknak a figyelmet.

Bevezetés

Kategóriák közötti határhelyzetekre kérdezek rá kortárs magyar művek és művészi stratégiák rendszerezésének folyamatában. A vizsgált művek alkotóinak kérdéseket tettem fel, munkáik eredetére és indíttatására kérdezve rá. Válaszaik részletei több helyen megjelennek a szövegben. A kortárs művészetre alkalmazható fogalmakat veszek alapul, szubjektív módon rendszerezek hazai munkákat, azok megértése és saját munkáim megértése végett. A hazai műveket Nicolas Bourriaud *Relációesztétikájának* gondolati keretében helyezem el, ezen belül három rendszerben: a kizökkentés, a részvételiség és a helyhez való viszony rendszerében. A következő kérdések merülnek fel az alábbi fejezetekben a vizsgált művek kapcsán:

Hogyan jön létre a kizökkentés által a relációs műalkotás?

Milyen indíttatásból lép át egy alkotó a számára megszokott működésből egy másikba?

Egyéni alkotófolyamatban vagy dialógusban jönnek létre a művek?

Egyes fogalmakat érintek e dolgozatban, azonban szeretném kiterjeszteni ezeket a kereteket, időben és megközelítésben. Lehetséges-e nem lineáris, hierarchikus fejlődésként értelmezni a művészi munkamódszereket, hanem spektrumként, amelyeket a művész folyamatosan bővít?

A műalkotás kizökkenti a befogadót és az alkotót megszokott működési módjából. Az alkotó esetében ez a működési mód lehet egy fix munkamódszer vagy egy sokáig használt médium, egy hosszabban feltérképezett gondolati struktúra. Azokban az esetekben, amikor a befogadót zökkenti ki a műalkotás, akkor egy berögzült elképzelésből, helyzetéből, megszokásból, a magábazuhanásból, elszigeteltségből mozdul ki. Tehát éppen abból, ami miatt meg tudja szólítani az adott embert az adott mű.

Próbát teszek arra, hogy megértsem az említett rendszerekhez köthető elméleteket és művészeti gyakorlatokat. Más műalkotások logikájának alapján a saját gyakorlatom ide vágó szeletét is bemutatom.

I. Kizökkentés

I.1. A relációesztétikai nézőpont

Nicolas Bourriaud, aki 1996-ban definiálta a relációesztétika fogalmát, 1998-ban megjelent *Relációesztétika* című könyvében azt írja, hogy a műalkotás egy közös világ kiindulópontja, amelyre új és új kapcsolatok épülhetnek,¹ a modern művészet pedig lehetővé tette a párhuzamos, plurális szemléletet,² ahol a képzelet csökkenti a valóságot és lebontja a preconcepciókat.³ **Nicolas Bourriaud** szerint a művészet „*egyfajta találkozásállapot*”⁴ és a műalkotások végtelen tendenciájúak: „*Egy műalkotásnak nincs eleve adott hasznos funkciója. Nem azért, mert nincs társadalmi haszna, hanem azért, mert alakítható és hozzáférhető.*”⁵ Párhuzam vonható talán itt **Yona Friedman** gondolatával, mivel szerinte maga a társadalom folyamat, amelynek nincsen végső állapota. Ahogyan a képzőművészet újabb és újabb médiumokat appropriál, úgy megkezdődik annak kategorizálása. Majd a kategóriák fellazulnak és egymásba érnek. A következőkben a kizökkentés mozzanatát keresve, a relációesztétikát keretként értelmezve hozok példaként alkotásokat.

A következő példában a műalkotás, amelynek nincsen funkciója, azaz nem feltétlenül célja, hogy gyönyörködtessen, sem pedig, hogy megoldjon egy valós problémát, az esemény közben más szereplők hatására átalakul egy másik tárggyá: **SZ.A.F. Mécs Miklós, Fischer Judit: Pechsorozat N.2**

A „Szájjal és aggyal festők” 2005-ben alakult. 2011-ben Párizsban eltűnt tárgyat jelentettek be a rendőrségen és a rendőrség által kiadott dokumentumokat állították ki a Mains D'Oeuvres művészeti központban a *Sans vous rien ne se fera*⁶ (Nélkületek nem valósul meg semmi) című kiállításban.⁷

1 Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 21.old.

2 Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 66.old.

3 Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 67.old.

4 Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 16.old.

5 Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 36.old.

6 <https://www.mainsdoeuvres.org/archives/article1207.html>

7 <http://joszar.blogspot.com/>

RECEPISSE DE DECLARATION

Monsieur **MECS miklos**

pal

demeurant 1086, KOFARAGO WTACA 3/1 à BUDAPEST (HONGRIE)

a déclaré avoir été victime de l'infraction suivante :
VOL SIMPLE

survenue :

Le jeudi 05 Mai 2011 à 17H00,

1, RUE CHARLES GARNIER à SAINT OVEN (SEINE SAINT DENIS)

MODE D'OPERER : VOL D'UN SAC A DOS..

PREJUDICES : Butin : A EVALUER Dégâts :
Préjudice corporel : non

Plainte déposée le 05 Mai 2011

Sous le numéro 2011/ /

Article 441-6 du Code Pénal. Le fait de se faire délivrer indûment par une administration publique ou par un organisme chargé d'une mission de service public, par quelque moyen frauduleux que ce soit, un document destiné à constater un droit, une identité ou une qualité ou à accorder une autorisation est puni de deux ans d'emprisonnement et de 30000 euros d'amende. Est puni des mêmes peines le fait de fournir une déclaration mensongère en vue d'obtenir d'une administration publique ou d'un organisme chargé d'une mission de service public une allocation, un paiement ou un avantage indu.

Fait à SAINT OVEN, le 05 Mai 2011

L'Agent de Police Judiciaire,
Stéphane CRETON,
GARDIEN DE LA PAIX,

installálása közben, amelyben benne volt az eredetileg kiállításra szánt egyik mű is. A rendőrségi dokumentum szerint Mécs a kék sporthátizsák ellopását jelentette be 2011. május 5-én 17 órakor Saint Ouenben, Saint Denisben. Mécs magyar képzőművésznek vallotta magát, aki kiállítási céllal érkezett, és akinek a kiállítóhely előteréből ellopták a táskáját. A táska tartalmát lejegyezték: A táskában volt egy műtárgy a „Pechsorozat N.2”, egy nagyalakú könyv, melynek címe: „*Ki ette meg Virginia Woolfot?*”, amely szúnyogok lecsapására és préselésére szolgált, és a szerző vérét is tartalmazta, értéke 1000Euro. Ezen kívül egy Panasonic fényképezőgép, ruhák, magyar személyigazolvány és két, ötletekkel teli vázlatkönyv. Mécs ismeretlen elkövető ellen tett feljelentést a dokumentum szerint, annak reményében, hogy a tárgyak előkerülnek. Érdekes egybeesés, hogy az eltűnt mű címe *Pechsorozat*, és egy következő pech során tűnt el, már amennyiben eltűnt. A véletlen szülte akcióban részt vettek a galéria dolgozói és a rendőrök alkalmazottai. A helyzetkomikumot itt az élet szülte, a mű így lett teljes. Nem lehet tudni, mi a valóság, lehetséges lenne ez a mű fikcióként és valóságosként is, de valóságként sokkal több rétege van. A művész életében történik egy hatalmas változás, egyrészt a művész kizökken az eredetileg eltervezett kiállításból, vagy eljátszik ennek gondolatával, másrészt a galéria dolgozói és a rendőrök kiesnek napi rutinjukból. A galéria dolgozói és a rendőrök bevonásával megszülető munka egy dokumentum-sor a galéria falán, de mindazt magában foglalja, amit a történet szereplői megéltek.

1.2. A Kizökkentés fogalma

Grant H. Kester 2013-ban írja le a „*Életképek: A dialógus szerepe a társadalmilag elkötelezett művészetben*” című kritikájában a kizökkentés fogalmát: „Az avantgárd műalkotás által kiprovokált törés ahhoz szükséges, hogy a befogadót kizökkentse.”⁸ Az alkotó elmozdul, ha a műalkotás kizökkenti megszokott működési módjából. Ez a működési mód lehet munkamódszer, médium, gondolati struktúra is. Vagy a befogadót zökkenti ki helyzetéből vagy egy berögzült elképzelésből, előítéletből, megszokásból, magabazuhantságból, elszigeteltségből, azaz egy olyan állapotából, ami miatt éppen meg tudja szólítani az adott embert az adott mű. Esetenként a hely és helyzetbe kerülés egybeesik. Az avantgárd művészetben vizsgálja a részvételiség gyökereit **Claire Bishop** és **Kester** is. Ugyancsak az avantgárdban jelöli meg ezt a „Köz (avagy: „médiuma”-e a társadalom a művészetnek?)” című elemzésében **Babarczy Eszter**, erre utal 1993-ban: „*érdemes a modern művészet történetét a Dadával kezdeni.*”⁹ Babarczy a művészet társadalomba

⁸ Grant Kester: *Életképek: A dialógus szerepe a társadalmilag elkötelezett művészetben* Kester, Grant, in.: *A gyakorlatól a diszkurzusig* Kortárs művészetelméleti szöveggyűjtemény, Szerkesztette: Kékesi Zoltán, Lázár Eszter, Varga Tünde, Szoboszlai János. Conversation Pieces: The Role of Dialogue in Socially Engaged Art, in: *Theory in Contemporary Art Since 1985*, Blackwell, Zoya Kocur – Simon Leung, 2008, 76-88. Fordította: Hock Bea. A fordítást ellenőrizte: Hornyik Sándor. 132. oldal. 2. bekezdés

⁹ Babarczy Eszter: *Köz (avagy: „médiuma”-e a társadalom a művészetnek?)* in.: *Polifónia, A társadalmi kontextus mint médium a*

ágyazottságára mutat rá a modern irányzatok főleg a Dada, a modernitás kapcsán. Bourriaud a néző részvételéről beszél főleg a modernitás kapcsán: „A néző „részvétele,” melyet a Fluxus happeningjei és performanszai teoretizáltak, mára már a művészi gyakorlat állandó elemévé vált. A reflexió, melyet Marcel Duchamp kezdeményezett a „művészeti együttható” (coefficient d'art) fogalmának bevezetésével arról, hogy a befogadó mennyiben járul hozzá a műalkotás létrejöttéhez, mára teljesen feloldódott az interaktivitás kultúrájában. A tranzitivitás egyidős a világgal, a műalkotásoknak pedig konkrét tulajdonsága.”¹⁰

2. kép: Mécs Miklós: Altkleider, 2006, kép forrása: <http://catalog.c3.hu/index.php?page=work&id=861&lang=EN>

Az alábbiakban kortárs hazai művészeti példákkal szeretném érzékeltetni a kizökkentés módjait. **Mécs Miklós** 2006 óta már számos helyszínen hajtotta végre *Altkleider*¹¹ akcióját, melynek során járókelőként sétál az adott városban, és egy ruhaadomány-gyűjtő fém ládához érve teljes természetességgel levetkőzik, minden egyes ruhadarabot bedob az adománygyűjtőbe, majd meztelen járókelőként továbbsétál. Ki az, aki abból ad, amiye épp, hogy csak van? Ki az, aki magából ad? Egyszerre ironikus és végtelenül komoly Mécs munkája. Egy embert látunk, akivel azonosulni tudunk, aki teljesen átlagos dolgot csinál: sétál az utcán, elmegy egy adománygyűjtő ládához. A kizökkentés mozzanata a cselekvés-sor harmadik része, az adakozás. Mécs a sajátját adja oda, azaz magából ad oda. Ez szerintem igazi adakozás, hiszen ha felesleges dolgokat adna oda, az nem lenne valódi. Ugyanakkor a videó nézője vagy az esetleges járókelők számára ez a cselekvés megfeszítően lehet első ránézésre. Azonban nem csak a helyzetkomikum az, amit látunk, hanem önreflexió is. Minél jobban azonosul a néző az átlagosnak induló helyzettel, annál inkább kilendül abból. Mécs Miklós Akciója és annak videódokumentációs formái jó példái a kizökkentésnek, hiszen ő maga megváltozik, a nézők pedig szembesülnek a meztelenség kapcsán berögzült konvenciókkal.

kortárs magyar képzőművészetben, Soros Alapítvány Kortárs Művészeti Központ-Budapest, 1993, 53.old.-57.old. 54.old.

¹⁰ Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika* ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Múcsarnok, 2000. 21.old.

¹¹ <http://catalog.c3.hu/index.php?page=work&id=861&lang=HU>

I.3. Az autonóm műalkotás

„Már Delacroix is azt írta a naplójába, hogy a jól sikerült kép érzelmet „sűrít” magába, melyet a néző tekintete életre kelt és kibontakoztat.” írja Bourriaud.¹² A hatás a befogadóban mindenképpen megtörténik, ha egy műalkotással találkozunk, ha az képes a néző számára érzelmi teret biztosítani. Ezek a jelenségek nem újkeletűek, a művészet lehetséges, hogy minden időszakban érintette a társadalmat és a fenségeset.

{**Piero Della Francesca** 1473-1475-ben megfestette az Urbinói herceg és hercegné, Federico da Montefeltro és Battista Sforza portréját, akik lehetővé tették, hogy dolgozzon. **Vajda Lajos** montázsai társadalmi, emberi tartalmakkal is bírnak} **Jacques Rancière** szavaival élve: „egyszeri kalandként” éljük meg a műalkotást. „A színházban az előadás alatt, ahogy a múzeumban, az iskolában, vagy az utcán is csak egyének vannak, akik a saját útjukat rajzolják a dolgok, tettek és jelek erdején át, amely körülveszi őket.”¹³ Akkor felszabadult és autonóm-e a néző, ha a művész felszabadítja, vagy eleve az, ha lehetősége van találkozni a műalkotásokkal? A következő két performanszművészeti példában a művek autonómok maradnak, érzelmi teret biztosítanak a néző számára, és felbontanak megkövült dogmákat, amennyiben a környezetben lévők átengedik magukon az eseményeket vagy felfigyelnek rá. Véleményem szerint a kizökkentés itt a nézőben annak ellenére megtörténik, hogy a művész nem foglalkozik külön más emberek jelenlétével a performanszában.

¹² Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 21. old.

¹³ Jacques Rancière: *A felszabadult néző*, ford: Erhardt Miklós, Műcsarnok, 2011. p. 16.

3. kép: Szirtes János: Zágrábi Madár, 2007. A kép forrása <https://www.youtube.com/watch?v=oBk0BqCTW0I>

Szirtes János: *PRO ÉS CONTRA*,¹⁴ a 2013 óta folyamatosan készülő videoperformansz sorozatában cselekvéssorozatokat végez, ismétél, valamiért vagy valami ellenében, sok esetben városi vagy falusi környezetben, de sok esetben magántérben, műteremben. A cselekvések és a környezet között feszülő viszony az egyén belső valója és környezete közötti kapcsolatot is összegzi.¹⁵ Szirtes korábbi videójában, a 2006-os *Zágrábi madár*-ban a hétköznapi sűrű városi forgalomban sétál a gyalogosok és autósok között, egy óriási, kiterjesztett szárnyú preparált vadászmadárral. Itt is hasonló a felállás, hiszen a madárral sétáló figura a hétköznapiok és látszatok világáról akkor is leválik, ha ugyanúgy sétál, mint a körülötte mozgó emberek. 2007-es videójában, a *Prágai tavasz*-ban éppen, hogy összeér a belső kivetített valóság a külső történésekkel, Szirtes a város főterén egy kötelek által stabilizált biciklin ül, szoborként, mozdulatlanul feszül, miközben a környezetében sodródnak a tüntető emberek. Amennyiben észreveszik az akciót a járókelők, nem biztos, hogy azonnal tudatosan fogják értelmezni az alkotást, hanem késleltetve, bizonyos idővel ivódik be a hatása.

¹⁴<https://www.youtube.com/user/szirtesjano/videos>

¹⁵<http://szirtesjanos.com/performance>

4. kép: Murányi Mózes Márton: MMBAU, 2015. A kép forrása <http://diploma.mke.hu/intermedia/muranyi-mozes-marton/>

Murányi Mózes Márton munkái hasonlóan minden esetben megtartják autonómiájukat, de egyértelműen próbára teszik a befogadót, amennyiben a művész újra és újra próbára teszi saját magát. Leküzdhetetlen és leküzdendő, felfedezendő helyzetekbe megy bele, és viszi bele a nézőket, vagy az akció környezetét, olyan esetekben, amikor vannak nézők. „*Alapjában véve szkeptikus vagyok a csoportos munkákat illetően, így mikor részt vállalom ilyen fajta együttműködésekben, elsősorban saját magam állítom kihívások elé.*” mondja Murányi, kérdéseimre válaszolva. *MM Bau*¹⁶ című 2015-ös installációja remake és újrajátszás. Építkezési maradékokból építi újra a **Breuer Marcel** *Lécidom* székét és **Gerrit Rietveld** *Military table*-jét. A talált anyag, a maradék, a feleslegessé vált, ugyanakkor jellegzetesen piros fehér csíkos, figyelemfelkeltőre festett falécek és ezeknek utóélete találkozik a modernizmus formáival. Az installáció akciót foglal magában, egy akció tere, ahol Murányi felolvas a *Bad Boy* című könyvből és közben üveges sört iszik. Az akció **Charles Bukowskit** idézi. A jelenlévők Murányi szerint: „*passzív résztvevői maradtak az eseménynek.*” A *Kint a farkas, bent a bárány*¹⁷ című akciója során egy üzlethelyiség ajtóira és ablakaira hajtja vissza a spalettákat, így a köztér lehatárolódik a művész beavatkozása által. Itt a járókelőkről vagy a bolt vásárlóiról Murányi azt mondja, hogy „*szinte láthatatlan maradtam számukra.*”, ők azonban szerintem a munka fontos részei, már amennyiben észreveszik, hogy mi is történik. Murányi itt is kihívások elé állítja magát és környezetét. Itt ez a lehatárolás, bekerítés,

¹⁶ <http://diploma.mke.hu/intermedia/muranyi-mozes-marton/>

¹⁷ <https://www.ujmuveszet.hu/2015/07/atformalt-illuziok/>

lezárás, elkerítés a kizökkentés. Itt a művész elhatárolja magát egy tevékenységtől, bizonyos szempontból ironikusan, de kritikát fogalmaz meg környezetével szemben. Lehet-e tudni, hogy ki mit él meg?

I.4. Emberek találkozása

Nicolas Bourriaud a relációk és leginkább az emberek találkozásában látja a kortárs művészet lényegét „*Az emberiség és az istenség közötti, majd az emberiség és a tárgyak közötti viszonyok után a művészet az emberek közötti viszonyokra összpontosít, ahogyan az a kilencvenes évek eleje óta a művészek tevékenységében megfigyelhető.*”¹⁸ **Emmanuel Lévinas** francia gondolkodó rámutat a másik emberrel való találkozásban rejlő alteritásra, szerinte interszubjektív helyzet a másikkal való találkozás, a másik radikálisan más, mint az én. Szerinte nem tudjuk elképzelni a teljesen mást, csak amikor találkozunk egy másik emberrel. Talán ennek alapján azt gondolom, hogy amikor egy műben más emberek cselekszenek, akkor könnyebben megértünk folyamatokat, nem feltétlenül tudatos szinten, de átrendeződnek viszonyrendszereink, ha akár csak egy pillanatra is. Természetesen ez az emberi kizökkentés jelen lehet nem csak a performanszokban, vagy részvételi munkákban, de talán akkor is erősen hat, ha emberekkel, mint műalkotásokkal találkoznak a nézők, a résztvevők. Mindez nehezen mérhető fel: saját élményeink megítélése, értékelése és értelmezése is bonyolult folyamat, amelynek során pszichológiai és szociológiai szempontok automatikus életbe lépése történik meg. Ennélfogva gondolom azt, hogy a „másik” megélésének értelmezésére tett kísérletek minden esetben sok kérdést vetnek fel, és talán hiba volna konkrét következtetéseket levonni, mint inkább újabb kérdések felé orientálódni.

Egy hely lakóinak és különlegességeiknek kiemelése, régi-új funkciók kialakítása szempontjából és a résztvevők műalkotássá válásának szempontjából is lényeges munka, **László Gergely és Rákosi Péter, a Technika Schweiz** 2007-ben indult projektje a *Dunaújvárosi Garázs Projekt*.¹⁹ Az 1970-es években a vasmű dolgozói számára épült garázs-sort mint témát és helyszínt vették alapul munkájukhoz. A garázsok tulajdonosai a Volán szövetkezet tagjai. A garázsok identitása, felhasználási módjai érdeklik a Technika Schweizet. „*Olyan volt, mint egy adventi naptár, sok csukott ajtó. Ez volt az első reakciónk, hogy ki kell nyitogatni az ajtókat. Akkortájt minket a különböző kollektív projektek problémái érdekeltek, kudarcai, válságai a későbbiekben is, és ez mégiscsak ennek egy jellemző példája. Dunaújváros enblock, a garázssor végképp. Egy garázssor, ami már nem garázssorként van használva. Egy tervezett funkció a kudarca által kap új*

¹⁸ Nicolas Bourriaud: *Relációesztétika*. ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006. 23.old.

¹⁹ http://epa.oszk.hu/03100/03125/00020/pdf/EPA03125_tabula_2008_1-2_127-128.pdf

funkciókat”. Fotózták a garázsokat, majd béreltek egyet és azt sokféle használatra berendezték, fotózták. Majd a garázsok használóival közösen garázsfesztivált szerveztek. Két fesztivált valósítottak meg. „A másodikban, ez tényleg egy városi kezdeményezéssé alakult át, nagyon sok önkéntesünk volt. Akkor éreztük legsikeresebbnek ezt a projektet, amikor azt láttuk, hogy erre szükség van, hogy az ő – és megint itt a kettős motiváció-, hogy az ő céljaik is felerősödnek és kirajzolódni látszanak, és az egész rendszer elkezd működni. Reméltük, ebből hagyomány lesz. Nekünk a projekt csúcspontja a második garázsfesztivál. Nagyon különleges rendezvény volt, nem kellett volna, hogy mi kitaláljuk, hanem úgy adta magát.”

5. kép: Technika Schweiz: Dunaújvárosi Garázs Projekt, 2007. A kép forrása: http://epa.oszk.hu/03100/03125/00020/pdf/EPA03125_tabula_2008_1-2_127-128.pdf

– mondja László Gergely. A *Garázsprojekt* során egy valódi részvételi helyzet jött létre a garázs fesztiválokkal. A garázshasználók és környékbeli lakosok egy valós fesztivál részei voltak, másrészt a fotósorozatban ezek a belső terek belső helyekké, magukká a garázshasználókká alakulnak át. Minden garázs egy külön világot jelenít meg, valós, vagy odaképzelt világokat.

Szintén az emberek együttes hatása szempontjából érdekes megemlíteni itt a *Csakoda*^{20 21} csoportot és mozgalmat, amit 2011-ben alapított **Trapp Dominika és Dés Márton**. A csoport²² *Képvándorlás Magyarországon* programjával 2011 augusztusa óta járta a kistelepüléseket. Festményekkel keltek útra, változó felállásban. Eleinte a csoport a mozgalom volt, az *Éjszakai átszálló* idején már inkább a közös alkotás és a létrejövő munkák voltak érdekesek a számukra. A *Csakoda* egy változó létszámú, művészekből, leginkább abban az időben festészettel foglalkozó művészekből álló formáció, akik turnézni viszik a kortárs festészetet.

6. Kép: Csakoda: Éjszakai átszálló: Fresh co and secco: Szabadidő fesztivál, Uitz parafrázis

Ez különösen azért érdekes, mert sok esetben arról van szó, hogy a kortárs művészet hozzáférhetetlen, és a hozzáférést ők úgy biztosítják, hogy házhoz viszik, azaz becsatornázzák egy másik intézményrendszerbe, a művelődési házak világába, amely teljesen más, mint a kortárs művészeti világ. Bár Trapp Dominika beszél arról, hogy a részvétel sok helyen ennek ellenére sem igazán működött, mégis közelebb kerültek hozzá ezzel a megoldással. Mennyire autonóm a csoportos munka? Az autonómia és a részvétel kérdése, itt lényeges, a résztvevő művészek, egy közösséggé alakultak, a festményeikkel együtt utaztak. A festészet ily módon vált részvétellivé, kiszakadt a műteremből, kiszakadt a galériákból, kiszakadt a tartalmából, a környezetéből, az infrastruktúrájából. Alkotójával és más festmények alkotóival maradt csak együtt, addig a találkozási pontig, amíg, tegyük fel a Záhonyi közönséggel nem találkozott.,,Célunk, hogy a kortárs

²⁰ <http://csakoda.hu/>

²¹

²² http://tranzitblog.hu/kell_egyfajta_jo_ertelembe_vett_igenytelenseg_nonkonformizmus_interju_trapp_dominikaval_a_csakoda/
A *Csakoda* állandó tagjai Szigeti Árpád, Keresztesi Botond, Trapp Dominika, Dés Márton, Bálint Bence, Hajdu Zsolt, Murányi Mózes Márton, Menyhárt Norbert, Szőke Gáspár. gyakori közreműködők sok más egyszeri résztvevő között: Mécs Miklós, PR csoport (Hódi Csilla és Bogyó Virág), Keresztes Zsófia, Gazsi rap show, Mayberian sanskülöts.

képzőművészet legalább egy kicsiny, általunk képviselt szeletét a Budapesten kívül élő, a kortárs művészeti párbeszédből gyakran kirekesztett közönség számára is elérhetővé tegyük, és egyúttal mi is bővíthessük ismereteinket, új szempontokkal és véleményekkel szembesülhessünk. Ehhez adott egy nagyon széles körű intézményi struktúra itthon, a művelődési házak hálózata, amivel kapcsolatban azt éreztük, hogy a kortárs művészet szempontjából marginális jelentőségű.” – mondja Trapp. A Csakoda utazásai sok helyszínen valósultak meg többek között: A Csakoda Csakide! Keretében.²³ A Csakoda De ide is! Keretében.²⁴ Az Éjszakai átszálló keretében²⁵ „a projektünk is távolságokat kívánt felszámolni.” – mondja Trapp. Kiemelnék három nagyon különböző programot a Csakoda működéséből: a Képvándorlás korszakából a harmadik állomás volt Záhony, a Voke Vasutas művelődési ház és könyvtárban megrendezett egy napos kiállítás. Műmárvány csempével felcsempézett falon és álfalon mutatták be többek között iskolai csoportoknak a képeiket, és a gyerekekkel kreatív foglalkozást is tartottak. „ezt megelőzően, BÉlapátfalván egy elmeegógyintézetben aludtunk – ágyban; Záhonyban a művházban – ágyban; utána pedig... mindenütt a földön – hálósákban.” – írja Trapp. Az Évzáró kiállítás a Müsziben, amelyet **Mélyi József** nyitott meg, utazásai összefoglalója volt. Azért volt fontos, hogy Budapesten történjen, mert tulajdonképpen felmutatták közegüknek ezt a kiszakadási lehetőséget. A Dunaújvárosi Művészeti Intézetben megrendezett Szabadidő fesztivál már egy másfajta jelenlét volt, ahol egy helyi klubbal közösen készültek kerámiák, és gyűjtögetett alapanyagokból főtt a menü a BudMeal étteremben.

A magyar absztraktok is megjelentek az Uitz Teremben, az Uitz-parafrázis előtt. A képen az eredetileg katonának szánt alakok egyrészt kiszínesednek és trendi melegítőikben virulnak, másrészt szabadidejüket töltik, egyikőjük horgászik, másikójuk pingpongozik, harmadikójuk tollasozik, negyedikójuk teniszezik. A Csakodában erő van, minden, ami így együtt az életükben történik, azt megosztják egymással, környezetükkel és beleépítik magukat mindenbe, így például az Uitz képbe is, ahogyan festményeik is megjárták Tolnát és Baranyát.

1.5. Saját munkák relációesztétikai nézőpontból a kizökkenés fogalma mentén

A véletlen és a bizonytalanság szerepe munkáimban:

Kirajzolódni látszik számomra, hogy saját munkáimban is lényegi elem a kizökkenés és a kizökkenetés. Az utóbbi években foglalkoztat a véletlen szerepe és a bizonytalanságé. Legyen szó autonóm, vagy kevésbé autonóm művekről, a véletlen tényezők együtthatója és a más valóságokba

23 Albertirsa Móra Ferenc Művelődési ház, Bélapátfalva Művelődési ház, Záhony Voke Vasutas művelődési ház és könyvtár, Jászládány Művelődési ház, Jánossomorja Művelődési ház, Mezőfalva Kiss Kálmán művelődési ház, Balatoni turné Zánka, Hegymagas, Balatonboglár.

24 Évzáró kiállítás a Müsziben, Barcsay nap Szentendrén, Szolidaritás DÉS Márci mellett, Csakoda, ft Pr group: Kézműves másság.

25 Szabadidő fesztivál, Csakoda tábor, Füstkultúra, Beaumax, BudMeal Étkészlet, BudMeal Étterem, Rapszakkör, Free Time!, Magyar Absztraktok, Elítélt szabadidő, Börtöntetoválás, Origami vs. Tesa stift, Szabadidő expo.

helyezkedésre tett kísérlet lehetőség a saját valóságból való kiszakadásra és a saját esztétikai, érzelmi és gondolati konstrukciókból való kilépésre. Az utóbbi években szintén hangsúlyos lett a melléktermék mint produktum és a hibázás mint cselekvési forma, az elképzelt megvalósítás közelítése egy ideális megvalósításhoz és egy lehetségeshez. Egy érzékszerv tompulása vagy hiánya maga után vonja a többi kiélesedését. Érdekel a nevetséges és a nemes együttes jelenléte, a hiba. Munkáimban az időbeliség, és az emberi természet, valamint környezethez és a természethez való viszony a leglényegesebb. Érdeklődésem sok esetben az antropológiai gondolkodásmód felé visz, a természetben keresem az ember helyét, értelmezni és kiemelni próbálok cselekvésformákat, emberi viszonyokat. Az emberi lét és kultúra kijelölhető részét, emberek viselkedését, egymáshoz, a világhoz, az állat és növény és tárgyi világhoz való viszonyait próbálok érzékelni és értelmezni. Annyiban vagyok antropológus, amennyiben mindenki az. Leginkább a kulturális antropológia metodológiája jelenik meg egyes munkáimban. Az utóbbi időben az archeológia megjelenése is jellemző az elmúlt három kiállításban, a mestermunkában.

Leginkább szintézist próbálok felmutatni, belső és külső szemmel is nézni egy jelenséget. Ez az indíttatás visz a részvételi munkák felé is. Nem különítem el a műtárgyakat és a nem tárgyasult műveket, ezek sokszor összeérnek. Sok esetben egy gondolati keresés, egy akció, egy hosszú gyakorlati és efemer cselekvés megjelenik a műtárgyakban is, és a műtárgyakat látva válik érthetővé az akció maga. Vagy egy műtárgy együttesbe becsatlakozik egy akció, esetenként mások megkérdezése, dialógusba lépés. A kérdések és válaszok egy rajzsorozatban vagy murális munkában jelennek meg, vagy egy évek óta készülő fotó naplóból beemelek egy képet egy installációba, mert a kép tud értelmet adni a helyzetnek. Alapvetően a magányos munkamódszer felé sodródok, azután jön egy újabb érdeklődés, vagy periódus, amikor kilépek ebből az átlagos működési módból, vagy kollektív folyamatba csatlakozok be, vagy elindítok egy efemer jelenséget, ami mind visszacsatornázódik a műtárgyakba is később.

A már említett gondolati megközelítések közül leginkább **Nicolas Bourriaud** relációesztétikája, **Jacques Rancière** autonómiával kapcsolatos gondolatai és **Miwon Kwon** térhez fűződő elméletei jelenthetnek keretet munkáim beemelt szeletének esetében is. Kizökkentésként értelmezhető munkáim közül emelek ki: 2006-ban a *Fűpárna* című munkámban köztéren hajtottunk végre akciókat, ahol a fűpárnán nők alszanak. Ez a *Fűpárna* fotósorozat.²⁶ A párna és a rajta fekvő nőalak elakadás a városi térben, átjárót képez. Az utcán alvás aktusa az utcán élők képét is mintázza. A növényi anyagból álló párna egy apró városi zöldterület is egyben.²⁷

²⁶ <http://zsofiaszemzo.com/root/2007-grasspillow/> Párizsban az Erasmus ösztöndíjjal eltöltött félév alatt készült munka.

²⁷ 2006-ban a Victora Zsolt által létrehozott Boulevard és Brezsnyev galériában, amely kéthetente adott lehetőséget kiállítóknak, az események sodróak voltak, mi például, mint sokan az utcáról sétáltunk be. Sokan állítottak ott ki működésének pár éve alatt.

A *Mézpárna és Zsebtérkép*²⁸ című első önálló kiállításomban **Boulevard és Brezsnjev galériában**, a kiállított festmény, rajz és fotó sorozat mellett fűdobozokat hoztam létre. Akváriumokba ültettem fűmagokat, a fű felfalta gyökereivel a földbe ázott tárgyakat.²⁹ Egyéni munkamódszerben készülő és autonóm rajz és kollázs sorozataim, sokszor összekapcsolódnak, a majd a mestermunka kapcsán bemutatott módon, más munkák esetében is.³⁰ Befűvesítettem a teret, egy répaültetvényt hoztam létre, ahol a látogatók répákat húzhattak ki maguknak egy földkupacból. A Répaültetvény a képekből került a térbe, ahogy később a mestermunka során a kerámiák is. A képsorozatban főképpen emberek és állatok portréi voltak láthatóak, a képek egészéből állt össze a jelentés. Ez minden rajzsorozatomra jellemző, asszociációk mentén áll össze a nézőben a jelentés, a képek sokszor nagyon különböző elemeket ábrázolnak. A gyep témája éveken keresztül foglalkoztatott, a befűvesítés a galériában a második befűvesítés volt. Gyepféglával raktam le a párizsi lakást 2006-ban. Párizsi albérletemben gyepféglán zuhanyoztam, az asztalra raktam a téglát evéskor, az ablaknál tartottam. Gyephíddal hidaltam át egy utat, hogy a hangyák közlekedni tudjanak. Fűpárnát varrtam műfűből, majd fűpárnát vetettem.

Katarina Šević is említi az IMPEX kiadványában. A kiállítótér egy kicsi bolthelyiségből indult, ami egyben volt nappali, klub, kiállítóhely, baráti találkozóhelye, és kísérleti műhely, majd szomszédos nagyobb helyet is kibérelve kezdődtek a kiállítási programok.

28 <http://zsofiaszemzo.com/root/honeypillow-and-pocketmap/>

29 <http://zsofiaszemzo.com/root/2007-buried-memories/>

30 Ilyen sorozatok a *Mézpárna és zsebtérkép* sorozatom, a *Separate* akvarellsorozat, majd az *Időzsebkönyv* sorozat, a *Darwin üdülése* rajzsorozat, *Mézesmadzag* akvarellsorozat, az *Emberi természet* rajzsorozat, a *Külvárosi hónapképek* akvarell sorozat, a *Valami hiányzik* rajzsorozat, a *be fruitful* animációhoz készült rajzsorozat, a *Védett kor* rajzai, a *Semleges terület* rajzai, a *Kontinensek elfelejtése* rajzsorozat, *Fától az erdő* rajzsorozat, a *Háttérzaj előtérben* kollázs-sorozat, több más kisebb sorozat mellett, vagy akár a mostani *Bizonytalansági elv* rajz és kollázs sorozat vagy a *Fénytorés* tusrajzsorozat is, vagy a *Cassini párna* és a *Javított tárgyak* kerámia sorozat, és annak előzményei, mint a *Fű ládák, párnák, hidak*, vagy a *Répaültetvény*. Alkalmazott munkáimban főként illusztrációkat készítek, a *Prizma* magazin, a *Cooperative cities*, a *Szezonkert* számára készültek illusztráció sorozatok többek között.

8. kép: Szemző Zsófia: Mézpárna és Zsebtérkép sorozat, 2006

9. kép: Szemző Zsófia: Gyep téglá, 2006

10. Kép: Szemző Zsófia: Mézesmadzag Ingatlan Iroda, 2011

11. Kép: Szemző Zsófia: Mézesmadzag Ingatlan Iroda, 2011

2011-ben a *Mézesmadzag Ingatlan Iroda*³¹ című önálló kiállításomban az **Inda galériában** az általam létrehozott ingatlanügynökség ház-álmokat gyűjtött. Mielőtt tudatára ébred az ember annak a szociális körülménynek, amiben él, gyerekként sokszor rajzol házat, palotát, ahol azt képzei, hogy majd élni fog. Embereket kérdeztem arról, milyen volt számukra ez a házálom, és leírásaik alapján akvarell képeket készítettem. Maradék faanyagból építettem fel a *Mézesmadzag ingatlan iroda* épületét, amely a kiállítás ideje alatt is gyűjtötte a házálmokat. A lakóhelyek nagyon eltérőek voltak. Az emberek négy évesen még szabadabban tudják elképzelni, ezt a később már nem egyszerű helyzetet. Ugyanebben a kiállításban mutattam be a *Női munka, férfi munka*³² című rajzsorozatot és installációt. A Női kéz rózsaszín fonállal traktor formát köt meg. A rajzok mellett szénakazalt építettem, amibe beleülhettek a nézők. A kazalban kialakított mélyedésben rózsaszínre sült mézeskalácsok, a rajzokban megjelenő traktort formázták. A rajzolás során a női szerepmintákra gondoltam.

A 2009-es *Commondreams*³³ videó munkában és párdarabjában a *Commonstories*-ban is nők szerepelnek. Arra voltam kíváncsi, hogy a nyelvi különbségek vagy akadályok ellenére megfigyelhetőek-e azonosságok abban, ahogyan álmodunk, vagy ahogyan emlékezünk. Az álmok amiket elmesélnek újra és újra különböző nyelveken a videóban szereplő nők, az én álmaim.

12. Kép: Szemző Zsófia: Commondreams, 2009

Lehetnének akár az ő álmaik is, vagy ha olyan referenciák szerepelnek álmaimban, amik az ő kulturális referenciáiktól eltérnek, akkor nem lehetséges ezeket álmodniuk? Nagyon különböző

31 <http://zsolfiaszemzo.com/selected-works/feint-realestate-agency/>

32 <http://zsolfiaszemzo.com/project/2010-2011-mens-work-womens-work/>

33 <http://zsolfiaszemzo.com/selected-works/commondreams/>

arcok, nagyon különböző hangon, különböző nyelveken beszélnek. 2011-ben a *Valami hiányzik*³⁴ című önálló kiállításomban a **Liget Galériában** megkérdeztem ismeretleneket, ismerősöket, barátokat, rokonokat, több országban, hogy mi az, ami nekik hiányzik. Vannak valódi eszközök az emberi igények mérésére. Készülnek statisztikák. De az, hogy hogyan éljük meg a hiányérzetet, az nem mérhető. Úgy tűnik, ez egy általános érzés, és mindenki hasonlóan érez. A mű rajzi elemei hiány-metaforák. Minden kép és szókapcsolat összesűrítette a táblázat összes hiányát. A periódusos rendszer képe mindannyiunk agyába beégett, ismerjük. A hiányérzethez kapcsolódóan Abraham Maslow piramisa is megjelent a rajzok mellett a térben. A válaszokat egy periódusos rendszerben helyeztem el, mintha mérhető lenne ez a hiányérzet, mintha rangsorolni lehetne fajsúly szerint. Mengyelejev periódusos rendszere egy olyan rendszer, amelyben minden kémiai elemnek egzakt helye van, a rendszer megalkotása idején még fel nem fedezett elemeknek is. Volt, aki valóban megosztotta, mi az, amit hiányol, volt, aki nem beszélt egyszerűen megfogható dolgokról.

A HIÁNYOK PERIÓDUSOS RENDSZERE

RELATÍV NÉVÉSSÉG ————
HIÁNY ————
RENDSZÁM ————

1

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

13. Kép: Szemző Zsófia: Valami hiányzik, 2011

A 2014-es *Kontinensek elfelejtése* című önálló kiállításomban az **Inda galériában** a fenntartható fejlődés tematikájával foglalkoztam, munkáim középpontjába állítottam az ember léptékérzékét, rákérdeztem a folyamatok tempójára és irányára. A *Mandala darts*³⁵ installáció egy nagy puha varrott darts tábla volt, amelyen a XX. század történelmi eseményeit jelenítettem meg kollázs formában. Két videóban az elválasztás és elosztás kérdésével foglalkoztam.

³⁴ <http://zsofiaszemzo.com/exhibits/valami-hianyzi-something-is-missingliget-galeria/>

³⁵ <http://zsofiaszemzo.com/selected-works/mandala-darts/>

A kiállított gif-ekben, fotókban és a rajzokban középpontba helyeztem az ember lépték érzékét és lelkiismeretét.³⁶ Rajzaimnak általában nincsen háttere, tulajdonképpen a különböző elemek kollázsszerűen jelennek meg, gyakran emberi és állati alakok, a sorozat összességéből adódik össze a jelentés a kiállítás terében.

*Védett kor*³⁷ című 2013-mas rajz sorozatban és installációban embereket kérdeztem meg nagyszüleik és szüleik foglalkozásáról. Mit dolgoztak és mennyi ideig a nagyszüleik? Mit dolgoztak és mennyi ideig a szüleik? És mit dolgoznak ők, mennyi ideje? Meglepő volt, amikor leírták egyben ezeknek a szakmáknak a nevét. Kirajzolódik mennyire különböző a munkához való viszony e három generációban. A nagyszülők általában egész életüket ugyanazon a munkahelyen töltötték, a szülők esetében látható volt, hogy az ő szüleik jöhettek akár nagyon különböző környezetből is, és a mai generáció rövid időket tölt egy helyen, vált, mozog.

14. Kép: Szemző Zsófia: Védett kor, 2013

³⁶ <http://zsofiaszemzo.com/projects/kontinensek-elfejtéseforgetting-the-continents/>

³⁷ <http://zsofiaszemzo.com/selected-works/protected-age-vedett-kor/>

A rajzok esszenciáját adják a foglalkozásoknak, amely identitásunk egyik összetevője. A rajzokban óriásira nőtt gömblábú hadsereg lő, két takarítónő kezét fog, kaszák nőnek ki egy dzsipből, létrán villanyt szerel egy alak, varrónő görnyedten hajlik asztalára, lángolnak a szobanövények egy fedett verandán. A rajzok alatt egy polcot helyeztem el, három színcsoportban a nagyszülők, szülők és a gyerekeik szakmáit írva zászlókra, melyek a polcon álltak. A munka a *Rejtett víziók* című kiállítás keretében jött létre, amelynek **Pacsika Márton, Dobi Dóra és Kis Judit (U'dit)** voltak a kurátorai.

³⁸A kiállítás a munkához való viszonyokat vizsgálta és a Csepel művek területén valósult meg. Fél éves workshop-sorozat előzte meg a kiállítást. A nagyszülők szakmaiból: vasutas, pincér, másodépítész a csepeli gyárban, kapcsolótábla üzemeltető, csővonó, darus, újságíró, tanár, postás, könyvtáros, orvos, nővér, pszichológus, divatüzlet tulajdonos, agrármérnök, szabó, építész, tornatanár, asztalos, kertész, katona, nyelvtanár, közgazdász, gyógyszerész, szolgálólány, grafikus, bányász, köztisztasági munkás, fordító, író, bankár, fotográfus és még sok más szakma állt így egyben láthatóan a zászlókon.

Csatlós Judit volt a kurátora az **FKSE** stúdió galériában és a Szabó Ervin könyvtár fiók könyvtárában megvalósuló *Enyhén átszínezett*³⁹ című kiállításunknak **Daniela Krajcovával**.⁴⁰ A kiállításban az enyhén mindent átszínező, mindenben és mindenben jelenlévő előítéleteket mutattuk fel. A két világháború közötti időszakra utaltunk több munkánkkal, Daniela sok munkájában a jelennel foglalkozott. A *Semleges terület*⁴¹ című 2014-es rajz sorozat⁴² beindító motorja volt egy könyv, amelyet Banská Štiavnica-ban egy antikváriumban találtam, kézikönyv a kivándorlásról, az 1930-as évek végéről. Meglepő lajstrom arról, hogy milyen gyakorlati információkra van szüksége annak, aki közép-kelet európaiként Dél Amerikába, vagy Észak Amerikába indul. A rajzokban és diákban előítéleteket ábrázoltam, egy fiatal férfiben egy idősebb

38 http://artmagazin.hu/artmagazin_hirek/rejtett_viziok.1702.html?pageid=119 *Rejtett víziók* 2013. május 31. – június 22. Kiállító művészek (a videón való megjelenés sorrendjében): Albert Ádám, Csákány István, the Randomroutines, Faa Balázs, Ipsics Barbara, Farkas Roland, Igor és Ivan Buharov, Oláh Máttyás, Soós Kata, Gruppo Tökmag és Szemző Zsófia. Kurátorok: Dobi Dóra, Kis Judit, Pacsika Márton A Magyar Képzőművészeti Egyetem Képzőművészet-elmélet Tanszékének diploma-kiállítása Konzulens: Szoboszlai János Phd A *Rejtett víziók* című kiállítás a magyarországi progresszív kultúra lehetőségeit kutatva arra a kérdésre keresi a választ, hogy az elmúlt évek egymást követő, és egymást erősítő gazdasági, társadalmi és kulturális krízisei után miképpen alakíthatjuk ki és építhetjük újjá saját környezetünket. A kiállítás a munka, a közösség és az oktatás fogalmai mentén, az egyes területeken lezajlott kulturális és társadalmi vitákból kiindulva kívánja kialakítani egy válság utáni Magyarország elképzelését. A helyszín a Csepeli Csögyár Vezérigazgatóságának egykori épülete. A kiállítást megelőző fél évben a kurátorok beszélgetések és további programok keretében dolgozták fel a koncepciót érintő kérdéseket. A projektben meghívott előadóként Kürti Emese művészettörténész, Gagy Ágnes társadalomtudós és Szemerey Samu építész, urbanista vett részt, a Csepel Művek területén pedig Zémann István, a Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény munkatársa tartott vezetést.

39 <http://zsofiaszemzo.com/selected-works/neutral-area-in-slightly-tinted/>

40 <http://zsofiaszemzo.com/root/slightly-tinted-daniela-krajcova-judit-csatlos/>

41 <http://zsofiaszemzo.com/projects/semleges-teruel/>

42 2018-ban A 2b galériában **Böröcz László** felkérésére készült *A Fénytörés* című tus és akvarell rajz és polaroid sorozatban emberi arcokat ábrázoltam, akiknek a szeme körül fénytörés látható, szírvánná alakul a tört fény. Egy prizmat építettem be a nagyobb arcok elé, amely az utcai fényt volt hivatott csillámként szétszórni az arcokon. Ez nem igazán működött, ha megint kiállítom, motort kell alkalmaznom, amely a prizmatat folyamatosan mozgatja. Mindez a fény erejére utal, de a fény metafora jelenthet megvilágosodást, ugyanakkor jelenthet elvakultságot is. Az ember látása elhomályosul, esetenként elvakulttá tesz, máshol a fény tisztán megvilágítja a részleteket a számunkra.

férfit, egy folyóban álló népviseletes alakot, kockaházat, szabályos tujákkal. A fizikai távolság érzékeltetése, a távoli, ismeretlen helyekről alkotott elképzeléseink és előfeltételezéseink ábrázolása a *Milyen messze van Makó Jeruzsálemtől?*⁴³ című munkám, egy szoftveres alkalmazás, találgatni lehet, hogy egyes városok milyen távolságban vannak Budapesttől. A szoftvert **Zalavári András** fejlesztette, hogy láthatóvá váljon az elképzelésem. A valós távolság számokban csak akkor jelenik meg, ha a néző megsaccolja. Sokszor azt gondoljuk, hogy az ismeretlen pontok távolabb helyezkednek el tőlünk. Dia-karusszelben fotósorozat kapcsolódott a rajzokhoz, és egy nagyanyám útlevelét ábrázoló fotó⁴⁴. Nagyanyám gyermekkorában nem költözött el Léváról, mégis több országban élt, miközben egy helyben maradt. Az országok váltakoztak körülötte, majd az események tovább mozgatták, tovább távolították szülőhelyéről. Találkozási pont volt Daniela munkájával az, hogy az ő nagyapjával hasonló történt. A munkaegyüttesem része a könyvtárban elhelyezett polc-szobor az *Optikai jelenség*, melyet **Janoch Dénes** formatervezővel együttműködésben terveztünk.

15. Kép: Szemző Zsófia: Semleges terület, 2014

A 2015-ben **Marseille**-ben készült *Háttér előtérben*⁴⁵ című kollázs-sorozatban szintén a minden

⁴³ <http://zsofiaszemzo.com/root/milyen-messze-van-mako-jeruzsalemto/>

⁴⁴ <http://zsofiaszemzo.com/selected-works/double-visionketto-slatas/>

⁴⁵ <http://zsofiaszemzo.com/selected-works/background-in-front/>

emberben mélyen gyökerező előítéleteket hoztam felszínre. Az ismeretlentől való félelem ismerős érzetét. Ezzel teljesen egybeolvadva pontosan az ismerősséget próbáltam felmutatni az ismeretlenben. A szintén Marseille-ben készült *Fától az erdő*⁴⁶ grafitrajz sorozatban vadállatokat ábrázoltam. A képeket távolról nézve a befogadó csak az állatokat látja, amikor közelebb jön, kiderül, hogy belül a rejtett, a valós tartalom nem követi le a külső formát. Buddhista szerzetesek mobiloznak a teknősben, miközben a háttérben egy Adonisz fürdőzik. Idős, ráncos ember néz vissza ránk egy cápából, elfogott megkötözött medvét szállítanak a lóban, a mókusban asszony pihen, a dodómadárban férfi néz farkasszemmel egy szarvassal egy lakótelepen, a majomban gomba burjánzik. E két munkát állítottam ki az **Inda galériában** a *Halamandzsa* című **Fischer Judittal és Navratil Judittal** közös kiállításunkon 2016 januárjában, melynek kurátora **Zsikla Mónika** volt. Végre e trióban dolgozni otthonos volt, (Bár a munka során én Marseille-ben voltam) hiszen sok közös ponton találkoznak gondolataink. A jelölő a jelölt és a jelentés, az értés és a félreértés témáit jártuk körül, a kognitív folyamatokat vizsgáltuk, melyek során, amit látunk, más, mint amit mások látnak, amit értünk mi, az másnak lehet halamandzsa.

16. Kép: Szemző Zsófia: Háttér előtérben, 2015

2017-ben, szintén közös munka **Ember Sárival** a *Por meg pára*.⁴⁷ Már a MOME óta terveztünk közösen dolgozni, mivel mindkettőnket foglalkoztat az emlékezet témája. Sárít a család és a

⁴⁶ <http://zsofiaszemzo.com/selected-works/having-new-eyes--fatol-az-erdot/>

⁴⁷ <http://zsofiaszemzo.com/root/mist-and-dust-with-sari-ember-and-bori-szalai/>

hagyomány szempontjából, engem a kultúra és a természet szempontjából, a törések és maradékok, maradványok, hibák szempontjából. Pályáztam a **Labor galéria** kiállításpályázatára, így találtunk helyszínt. Amikor biztossá vált a kiállítás, javasoltam, hogy dolgozzunk együtt **Szalai Bori** kurátorral, mivel már korábban dolgoztunk együtt a *Gyeptégla* és más csoportos kiállításokon. A *Vakuemlékezet*⁴⁸ kiállítása miatt gondoltam leginkább, az emlékezet témája mentén fontosnak a kapcsolódást. A munkafolyamat burjánzó volt és bökkenőkkel is bírt, mint minden együttműködés. Sári dinamikus, összeszedett, munka és élettempónk eltérő. Ez az alkotói időszak egybeesett egy krízissel és annak felismerésével, hogy az alkotó folyamat során kijelentéseket kell tenni, vagy hagyni időt a munka kibontakozására és összefonni a szálakat. Próbálom megtalálni a kijelentéseimet, ezzel együtt a lassúságról azt látom, hogy szintén két pont közötti haladás. Szalai Bori kurátor javasolt egy közös platformot, egy hordozót, amelyben egységet alkotnak kettőnk tárgyai és kollázsaim. Azt gondolta, hogy ez a lapos hordozó anyag lehet egyfajta tárló. Kettőnk tárgyaiból és Szalai Bori hordozófelület elképzeléséből állt össze egyetlen műtárggyá az összes tárgy és kép. Sárival rátaláltunk egy türkizkék hosszúkás anyagra, szőnyegpadló alátétre egy barkácsruház polcain kutatva. Később láttam az angol Assemble⁴⁹ építészkollektíva is használta ezt az anyagot több munkájában is. Ez a kék anyag folyóként jelent meg, erősítve ezzel, hogy egy valamikor volt vagy jövőbeni kultúra bölcsőjében járunk. Az arannyal javított tárgyakat és természeti formákat hoztam létre hasonlóan a Japán Kintsugi technikához, ahol az arannyal javítás kiemeli a törést. Értéket ad a hibának, azt jelzi, hogy régóta léteznek már és felülemelkedtek nehézségeken. Az arannyal javított tárgyak mellett eredettörténet kialakításán dolgoztunk, egy ismeretlen kultúra előtti ismeretlen természeti környezetet építettem hegyekkel és cseppkövekkel. Sári családi ereklyékhez, edényekhez hasonló tárgyakat és arcokat formázó tárgyakat helyezett el a kék folyóban. Bizonytalansági elv kollázs sorozatot itt kezdtem el készíteni. Folytattam a sorozatot, amely része lett a 2017 szeptemberében a *Töredezettségmentesítés egy örökkévalóság lesz* című egyéni kiállításomnak, a Smohay díjhoz köthetően Székesfehérváron, Izinger Katalin kurátorral.

A 2018-as egyéni kiállításom a **Csatlós Judit és Juhász Anna** kurátorokkal a **Hidegszobastúdióban** valósult meg. A Hidegszobastúdió egy formatervező kollektíva, akik sokféle médiumban és léptékben dolgoznak.⁵⁰ Az általuk működtetett galériában megvalósuló képzőművészeti és design események apropóján készítenek ehetséges tárgyakat is, reflektálva a kiállítások témáira. Elhagyva az arannyal javítást, használhatatlan és felismerhetetlen tárgyakat

48 <http://gbn2011.blogspot.com/>

49 <https://assemblestudio.co.uk/>

50 <http://hidegszobastudio.tumblr.com/>

A circular artwork with a blue background and a yellow top half. On the left, a small photograph of a person in a blue hat is mounted on a wooden stand. On the right, a piece of torn paper with Hungarian text is mounted on a wooden stand.

A circular artwork with a blue background and a yellow top half. On the left, a small photograph of a person in a blue hat is mounted on a wooden stand. On the right, a piece of torn paper with Hungarian text is mounted on a wooden stand.

18.kép: Ember Sári és Szemző Zsófia: Por meg pára, Labor, 2017, Kép forrása: Ember Sári

19. Kép: Szemző Zsófia: Melléktermék, Hidegszobastúdió, 2018, Fotó forrása: Török Aliz

II. Kapcsolódások. Együttműködésen alapuló gyakorlatok

II.1. A részvételiség esztétikai megközelítése és az autonóm műalkotás

Számomra nagyon sok belső konfliktust generált ez a kérdés az utóbbi években. **Claire Bishop** 2006 februárjában az Artforumban megjelent írásában az együttműködésen alapuló művészetet tárgyalja. Bishop az esztétikai szempontokat és a művészet autonómiáját megtartó szemlélet felől közelít Rancière-t idézve: „az esztétikai, Rancière szerint, az ellentmondásban való gondolkodás képessége: művészet és társadalmi változás viszonyának termékeny ellentmondásában, amelyet pontosan az a feszültség jellemez, amely a művészet autonómiájába vetett hit és az abbéli meggyőződés között feszül, hogy a művészetet elválaszthatatlan szálak kötik egy eljövendő jobb világ ígéretéhez.”⁵¹ **Jacques Rancière** 2008-ban „A felszabadult néző”⁵² című kötetében írja, hogy az esztétikait nem szükséges feláldozni a társadalmi változás oltárán, mivel előbbi eleve magában hordozza utóbbi ígéretét. Jan Verwoert 2011-ben a „Notes on collaborative production” című írásában az autonóm választásról beszél: „Bármely ideológiai agenda, amely azt promotálja, hogy a csoportos produkció inherensen más lenne, vagy morálisan felsőbbrendű éppen ezzel a csoportos produkcióval áll szemben. Tehát ha van olyan kvalitás, amelyet meg kell őrizni, az a szabadság, hogy egy vagy több hanggal beszéljünk, egyedül vagy másokkal együtt”.⁵³

20. Kép: Mécs „haszontalan művész” Miklós, Tulisz „haszontalan művész” Hajnalka és Erlich „hasznos művész” Gábor: Jóllakott menet, 2014

51 <http://exindex.hu/index.php?page=3&id=531> Claire Bishop: *A szociális fordulat: A kollaboráció elégedetlenei*, Fordította: Somogyi Hajnalka, 2007. november 4.

52 Jacques Rancière: *A felszabadult néző*, Műcsarnok, Budapest, 2011, Fordította: Erhardt Miklós

53 Jan Verwoert: *Notes on collaborative production*. p.2801-285 in.: Nina Valeria Kolowratnik and Markus Miessen: *Waking up from the nightmare of participation*, expodium.nl, 2012 ford.:Szemző Zs. 282.old.

Fontos megemlíteni itt ezt a dilemmát feldolgozó *Menő állás* című 2014-es kollektív munkát, **Mécs** „haszontalan művész” Miklós, **Tulisz** „hasztalan művész” Hajnalka és **Erlich** „hasznos művész” Gábor, „Hasznos-Haszontalan-Hasztalan” dilemmát átjáró munkáját, amely a **Tranzit.hu**⁵⁴ meghívására a **Bánkitó Fesztivál**⁵⁵ keretében valósulhatott meg. Körüljárják a művész szerepet és annak hasznát vagy haszontalanságát a társadalomban, egy-egy szerepmodellbe helyezve magukat. Erlich hasznossá tette magát, és a fesztiválozókat kísérte, dokumentálta.⁵⁶ Mécs és Tulisz a fesztivál ideje alatt gyalog mentek Bánkról Budapestre. Végigsétálták a fesztivált idejét *A Jóllakott menet* című videójukban dokumentálták vándorlásukat. Számomra két mozzanat nagyon lényeges ebben a munkában: A sétálás, amelynek nincsen konkrét célja, sem konkrét értelme, a legerősebb gesztus. Eszünkbe ötlik a vándor, a művészinas, a szobrász, festő építőmester inas művész-szerep mint előkép. A másik nagyon lényeges mozzanat szerintem, hogy szintén megjelenik itt is a felajánlás, ami Mécsnél gyakori helyzet, a patrónus, a mecénás és egyben a koldus szerep is, annak kapcsán, hogy 50+2-nél is több embert fesztiváloztattak honoráriumukból. A mű több szalon zajlik egyidejűleg és 50+2-nél is több résztvevője van, ugyanakkor inkább a részvétel esztétikai megközelítésére jó példa, hiszen nem csak a konkrét hasznosság a munkájuk eredménye, vagy célja, munkájuk egy része nem részvételi, hanem teljesen autonóm mű.

Bogyó Virág munkáját a részvétel esztétika megközelítésének összefüggésében tartottam lényegesnek beemelni. A helyszín eleve adott volt, egyfajta readymade, és nyitott volt más művészekkel közösen kitalált és a közönséggel közösen megvalósított programok befogadására. Bogyó lendületből cselekszik, így ez a lendület kapja el, viszi magával a járóelőket, nem célja segíteni, vagy megérteni, hanem csak van, felmutat valamit és az egy állítás. Bogyó Virág: *Virágbolt*:⁵⁷ Bogyó Virág három hónapra bérelt ki egy virágáros bódét a **Városligeti fasoron**. Egyes programok a bódé belterében, mint egy mini whitecube galériatérben valósultak meg, más programok a bódét, mint egy bábszínház dobozt alkalmazták, amely köré közönség gyűlt. Megint más programok kiterjedtek a bódé környezetére. Bogyó a környék lakóit és az érdeklődő művészeket vonta be a projektbe. A bódé évek óta üresen állt, az önkormányzattól és a bérlőtől kapott Bogyó engedélyt a használatbavételre, a három hónapon át tartó folyamatot dokumentálta. A *Virágbolt* workshopoknak, akcióknak adott teret. A pletykafészek egy helyi pletykákból építkező kiállítás volt **Hajdú Zsolt Bocki** rajzaival. Ebből építkezett a „*Helyi téma*”, hírbábszínház, ahol a

54 <http://tranzit.org/>

55 <https://bankitofesztival.hu/#miabank-szoveg>

56 Tulisz Hajnalka-Mécs Miklós Erlich Gábor: Hasztalan <http://hasztalan.blogspot.com/>

57 <http://viragbolt.tumblr.com/>

környékbeli gyerekekkel és felnőttekkel együtt a pletykákból bábelőadás készült. A „Köztérfejés” során rajzoltak a környéken, rajzszaakkör szerűen, fejőszékeken ülve, keresve és kifejve a környezet lényegét.

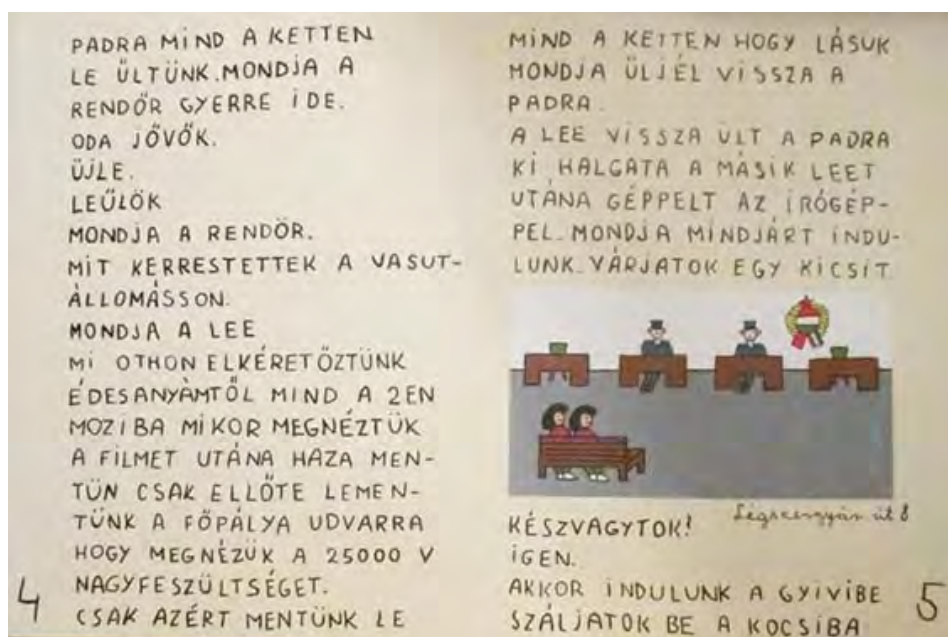
21. Kép: Bogyó Virág: Virágbolt, 2013. A kép forrása: <http://viragbolt.tumblr.com/>

A „Titkos luk”, vetítés volt. Az „Orgon energetizálás” egy ironikusan női és erotikus energiákat kutató anyák napi installáció volt a bódé belső terében. Táncválasztó, párválasztó eseményt is rendeztek. A könnyűzene történetéből merítő „Protest jukebox” során, zenedobozzá alakult a bódé. A Virágboltban fontos segítő és együttműködő volt Hódi Csilla, többek között. Bogyó már korábban kezdett együttműködni **Hódi Csillával a PRcsoportban**.⁵⁸ A „Ne fogadj el idegentől kézműves édességet/én kicsi városi farmom” a bódé köré terjedt ki portékáival. „Egész estés tévzés” esemény zajlott, **Peternák Zsigmonddal**: „volt egy egész éjszakás tévzés, egész éjjel ott feküdtünk az utcán, és hajnalban jöttek a közterések és nem zavartak el minket. Ennek ellenére már nincsen meg a bódé.” –mondja Bogyó. Tetováló szalonként is működött a bódé, és mindvégig volt vendégkönyv, ötlettár is. Bogyó statementjében is kitér arra, hogy a köztéri zavar szerinte a kizökkenés mozzanata. Köztes teret keresett és teremtett a Virágbolttal, mert a bódé egyrészt személyes, másrészt köztér. „Nyílnak kürtöskalácsos bódék és fánkos bódék, de nagyon másról szólnak ezek mint anno egy újságos vagy egy édességes kiosk. Ott tényleg voltak beszélgetések, itt meg tényleg csak az árusítás semmi több. Pont akkor volt ez a dohányos történet, hogy bezárták az összes trafikot. Nekem az is nagyon tetszett, hogy ez egy pici tér, amibe maximum egy ember vagy két ember fér el, mint egy bunker.” Bogyó is, mint Mécs, foglalkozik a koldus alakjával „ezzel az alakkal, aki évszázadok óta jelen van az irodalomban, kvázi utcai próféta” – mondja Bogyó. Azért

⁵⁸ <http://pr.hotglue.me/about>

fontosak ezek a mindig jelenlévő, de nem hivatalos szereplők, mint az utcai árus (itt bódé, kiosk, mint árus, köztéri szereplő) vagy a koldus, mert átjárók világok között, falu bolondjai, eredetileg szócsövek, rajtuk keresztül kötődnek össze emberek. Tehát Bogyó munkái is a részvétel autonóm, esztétikai megközelítésének jó példái, ahol a részvétel nem egy meghatározott közönségből, nem egy meghatározott céllal jön létre, hanem a művész szándéka időnként összeér a járókelők érdeklődéseivel.

Sokrétű, sok ideje tartó, sok médiumon átívelő munka a **Gruppo Tökmag, Kovács Budha Tamás és Tábori András: Sárkány Lee**⁵⁹ című műve. A Gruppo Tökmag főként városi régészettel foglalkozik. A *Sárkány Lee* 2010-ben indult, azóta más és más formában építik, volt már murális munka, volt bábszínház, és végül részvételi színházi előadás és múzeumi kiállítás. Alapja egy képregény, amely 1989-ben a *Mozgó világban* jelent meg, ez *Sárkány Lee története*. A történet rajzolója és főszereplője **Kolompár István**, 1970-ben született, Pécsen, a társadalom periferiáján, mélyszegénységben élt. Kolompár hatvannégy oldalas képregényben rajzolta meg Sárkány Lee történetét, amely Pécsen, Komlón, Bakócán, és Hongkongban játszódik. Kolompár István maga Sárkány Lee, aki nevelőintézetbe került, rendőrségi ügybe keveredett, bíróság elé került. Ő szuperhős és Kung-fu hős is egyben. Nem derült ki, hogy a képregény mégis hogyan kerülhetett a *Mozgó világ* szerkesztőinek kezébe. A 2010-es első feldolgozásban a **Bánkitó fesztiválon** felolvasószínház kísérte a felnagyított rajzokból épült kiállítást.

22. Kép: Gruppo Tökmag: Sárkány Lee, 2010. A kép forrása: Részlet a képregényből © Gruppo Tökmag

⁵⁹ <http://tranzitblog.hu/archeologia-a-legjobb-ertelemben/>

A felolvasószínház a Kolompár családdal felvett beszélgetések alapján született. A *Gruppo Tökmag* dokumentumfilmet forgatott Kolompár Istvánról, így eljutottak a családjához, rokonaihoz is, a család mesélt Sárkány Lee rajzolási mániájáról is.⁶⁰ A család egy része Kanadába ment a család másik részét a Pécsi gyermekvédelmen keresztül sikerült megtalálniuk, így derült ki, hogy Kolompár István fejlődési rendellenességekkel született, és 2000-ben öngyilkos lett, Kolompár Zoltán volt az ikertestvére, aki szintén öngyilkos lett, és aki sok helyen jelenik meg a képregényben is.⁶¹ Következő fázisában árnyjátékká formálódott a **Trafóban** a *Sárkány Lee történet*. A közös munka leginkább a Trafóban megvalósult előadásban működött a Gruppo Tökmag szerint: „*talán a Trafós előadás az, ahol mindketten azt éreztük, hogy összeállt az anyag. Sikerült a projektet a maga komplexitásában bemutatni. Felolvasó színház, árnyjáték, dokumentumfilm. Emlékezetes esemény volt – itt éreztük először, hogy kvázi beérkezett a projekt és, hogy milyen szép lenne, ha a történet szerzője is ott lehetett volna velünk.*” 2016-tól azért részvételi projektként építették tovább a *Sárkány Lee*-t mert megjelent annak a lehetősége: hogy visszavigyék a történetet az eredeti helyszínére. **Komlón** valósult meg a színházi előadás, amelyet két hét intenzív közös munka előzött meg a helyi gyerekekkel. A *Belső Tűz Egyesület*⁶² segítette a munkát. Az előadásban a gyerekek közül volt aki színészként vett részt, volt aki a „dekor” csapat tagja lett, ők maguk döntöttek. Egy 50m hosszú freskót festettek meg együtt. „*Fontosnak tartottuk megismertetni mostani, hasonló létstátuszú fiatalokkal a történetet, kíváncsiak voltunk – hogyan nyúlunk hozzá, hogy alakítják át, mit tartanak érvényesnek a történetből, és mi az, ami már nem értelmezhető számukra, nem érinti meg őket.*” *Sárkány Lee története*, maga a képregény, fantasztikumával és humorával együtt is megrázó, a családról, életkörülményeiről kibontakozó történet felkavaró. Fontos feladat megmutatni a más szociális körülmények között élő befogadóknak, fesztivál és színházlátogatóknak, hogy Kolompár István és a hozzá hasonló helyzetben élők milyen nehézségekkel kerülnek szembe életükben, milyenek az életkörülményeik, életlehetőségeik. Ugyanakkor kérdés, mit jelent a család számára, vagy a Komlón élő gyerekek számára. Lehetnek negatív hatások is, hiszen a tükörbenezés nehéz felismeréseket is vonhat maga után. Az árnyjáték kapcsán a családban megnőtt Kolompár István iránti tisztelet, más szemszögből kezdték nézni az életét. A résztvevő gyerekek a közös ötletek és munka során, az előadás során, láthatták saját munkájuk sikerét, eredményét, büszkék lehettek magukra. *Sárkány Lee története* különböző médiumokon átívelő mű, amely a részvételiség szempontjából talán az etikai és esztétikai irány közötti határterületen mozog.

60 Kortárs online-on *Gruppo Tökmag és Sárkány Lee Egy amatőr képregény metamorfózisa* Ványa Zsófia 2016 // 04. 13 <https://www.kortarsonline.hu/aktual/kepzo-a-gruppo-tokmag-esete-sarkany-lee-vel.html>

61 Tranzitblog: Nagy Mercédesz: *Archeológia a legjobb értelemben*, Gruppo Tökmag: Sárkány Lee, 2016. április <http://tranzitblog.hu/archeologia-a-legjobb-ertelemben/>

62 Ludwig múzeum: *Közös ügyeink – Együttműködésen alapuló művészeti projektek*. 2018. január 30. – március 18. A Ludwig Múzeum és a Collaborative arts partnership programme kiállítás kísérő kiadvány és tanulmány <https://www.ludwigmuseum.hu/kiallitas/kozos-ugyeink-egyuttmukodesen-alapulo-muveszeti-projektek>

II. 2. Saját példák a részvételiség esztétikai megközelítésére

Az elmúlt nagyjából tíz év első felében **Párizsban** éltem 2006-ban és 2008-2012-ig. A tíz év második felében a Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskolájának hallgatója voltam (Fél évet Marseille-ben.) A munkák és események egy része Efemer munka⁶³ vagy tapasztalat: 2008-ban Párizsba költöztem. Az új környezet hatásait dolgoztam fel az *Instant csoportkép* fotó sorozatban. Megkértem egymásnak idegen embereket az utcán, hogy közösen alkossanak egy csoportot a fotón, így kíváncsi voltam arra, hogy a néző számára ők összeállnak-e csoporttá.^{64 65}

23. Kép: Szemző Zsófia: Mások ismerős történetei, 2009-2011

63 2003-ban **Polyák Leventével** (Polyákkal környezetvédő egyesületi önkéntességünk során találkoztunk) *lakáskiállítást* szerveztünk az Andrássy úton, szomszédsági ünnepet, amely egy bevett forma Franciaországban, táncosok, zenészek és képzőművészek bevonásával az épület előtti területre kértünk engedélyt a közterület használatbavételére. A lakásban és a teraszon is zajlott az esemény, és a szomszédok és járókelők is részt vettek, bevonódtak. Művészeti fórumokon nem hirdettük az eseményt, létezésükről nem tudtunk. Facebook nem létezett, csak iwiw, de mi is mint mindenki inkább e-mailben és szójhagyomány útján hívtunk el embereket. Ez egy nagyon összetett helyzet volt, ami egy hatalmas házibulivá alakult, de ebben egyszerre voltak jelen képzőművészek lakáskiállításban, táncművészek köztérben és lakásban, a ház lakói, járókelők, olyanok, akik hallomásból tudtak róla. Vannak analóg fotóim az eseményről.

64 Szintén idegenekkel családi fotó alkotás a *Képzeltbeli lakótárs* fotó sorozat. Megkerestem azokat, akiknek a lakáshirdetéseire jelentkeztem, de végül nem lettünk lakótársak és egy fotón elképzelt lakótársakká váltunk. Mindkét munka esetében voltak, akik vállalták a helyzetet és a fotózást, kíváncsiak voltak mi történik velük, bizalmat adtak nekem és egymásnak.

65 <http://zsofiaszemzo.com/root/2009-imaginary-roommates/>

A párizsi diploma munkám éveken átívelő munka, a *Mások ismerős történetei*⁶⁶ videósorozat, akció, installáció, ahol eleinte hirdetést adtam fel, hogy keresek embereket, akik egy-két percben elmesélnek egy meghatározó véletlent az életükből. A hirdetések után ismerősök ismerőseivel készültek videók. Végül egy taligával forgatási eszköztárral sétáltam körbe, szóró-lapoztam és leszólítottam embereket, hogy meséljenek. A véletlen szerepe volt a lényeges, és talán az, hogy egy idegennek könnyebben elmesélnek valamit. Például egy idősebb amerikai úr, tört akcentussal mesélte el, hogy amikor Nyugat Virginiában a hegyekben autózott és a természetvédelmi terület határán eltévedt, akkor megkérdezte az éppen arra járó családot, hogy merre menjen, és ismerős lett neki a család nő tagja. Megkérdezte ott a hegyekben az ismeretlen nőt, hogy hol találkozhattak, és kiderült, hogy húsz évvel azelőtt találkoztak egyszer Japánban. Egyetemre jártak ott, és egy meghirdetett kirándulásra csak ketten jelentkeztek, így ketten mászták meg együtt a Fuji hegyet.⁶⁷ A véletlen jelentőségén kívül a történet mesélése, cselekménye érdekelt engem, és az, ahogyan valaki elmesél egy történetet, és az is, hogy történeteinkben, a fordulatokban van valami hasonló. A véletlen és a hasonlóság szerepe érdekelt.

*Ne törd rajta*⁶⁸ című installáció és akció a **Beöthy Balázs és Ménesi Luca** szervezésében 2012-es Gallery by nightban valósult meg. Az installáció úgy vonta be a nézőt, hogy amennyiben tud azonosulni a tányérokon megjelenő csalódásokkal és panaszokkal, akkor érzését megsemmisítheti, ha összetöri a kiválasztott tányért. Tányérok sorakoztak a földön, melyeken feliratok olvashatóak, panaszok, szomorúságok. A tányérok elolvasásán és széttörésén keresztül a befogadó a saját dühét csatornázhatta be a ripityára törő tálakba. Az *Eos Gyermekei a Beaufort skálán*⁶⁹ akció egy tetőn jött létre a **Beöthy Balázs** által szervezett, az *OFF2015 Modus Operandi* keretei közt. Séta és lépcsőmászás után a 7. emeletről széles kilátás nyílt a városra a tetők fölött, túl egy önmagára időjárás-előrejelzést vetítő ventilátoron. A néző nem tudta eldönteni, meddig ér a tető pereme, és hol is van ő. Az akció során azt kértem előzetesen az e-mailben bejelentkező érdeklődőktől, hogy ne beszélgessenek a séta közben és megérkezéskor a lapos-tetőn ülve sem, mert az ott eltöltött szélfgyelési gyakorlat talán erősebben hat.

Fesztiválhelyzetben 2016-ban a **Bánki tónál** állt a *Határ a csillagos ég magasugró iskola*,⁷⁰ egy óriási marokkóhoz hasonlító sor. Nem magas, a léceket mégis nehéz átugrani. A tárgy a

66 <http://www.zsofiaszemzo.com/root/2009-2010-familiar-fothers/>

67 <http://familiartalesofothers.blogspot.com/>

68 <http://zsofiaszemzo.com/projects/ne-toerd-rajta-fejed-dont-think-so-hard/2/>

69 <http://zsofiaszemzo.com/root/eos-children-modus-operandi-off-2015/>

70 <http://zsofiaszemzo.com/root/bankitohatar-a-csillagos-eg-magasugroiskola/>

Töredezettségmentesítés egy örökkévalóság lesz című kiállításomnak is része lett, de ott a tárgynak csak az esetlegessége és az esetlensége volt jelen. Fesztivál környezetben, a természetben sokan sporteszközként kezelték, míg egy múzeumban műtárgyként közeledtek a fa tárgyakhoz.⁷¹

24. Kép: Szemző Zsófia: Határ a csillagos ég magasugró iskola, 2016, Bánk. Fotó kredit: Zellei Boglárka

Egy **Varsó-i szökőkútban** épült fel az *Ufo Warsaw*, Unexpected Fountain Occupation, az Exyzt projektje.⁷² Az építés részeként kérdés falat hoztam létre, ezt a formát két későbbi munkámban is használtam.⁷³ A *Kérdezz!*-ben és a *Bubble of what we leave behind*-ban is többek között. A szökőkút használaton kívüli tér egy sokszagos út mentén. Ebben épült fel az emeletes repülő csészealj alakú időszakos épület. A földszintjén konyha és bárpult, az emeleteken sátrazási lehetőség. Körülötte ülőalkalmatosságok, lábáztató medence, napozó és táncter. Három hónapon át számos program befogadója volt a tér, nyugdíjas dj-k és táncklubok, bazár, beszélgetések és más események zajlottak itt. Mi az építés folyamatában voltunk jelen. A kérdéseimet és rajzaimat felrajzoltam lengyelül egy ponyvából kifeszített falon, és az emberek itt is írtak, rajzoltak.

⁷¹ A *Fordulatiroda*, 2013-ban a **Sziget fesztivál** keretében jött létre mint egy napos akció, A fordulat irodában véletleneket gyűjtöttünk, és a látogatók megoszthatták ezeket a történeteket egymással, és elolvashatták egymásait. Az akcióban a járókelő fesztiválózó tömegben vett részt és együtt működtettük: **Fischer Judit, Szeleczi Rozália, Farkas Júlia, Kristóf Gábor, Bartha Máté és Zalavári András**. A fesztivál egyrészt egy inger-gazdag környezet, egy nem hétköznapi állapot, de egyben kérdés, hogy ki az, aki a véletlennel szeretne foglalkozni.

⁷² 2011-ben **Yona Friedman** Budapesti kiállítása, A *Nemépítés gyakorlata*, a **Ludwig Múzeumban** az Exyzt két tagja, **Philippe Rizzotti és Gonzague Lacombe** tervei alapján, **Somogyi Hajnalka és Erős Nikolett** kurátori munkájával és több mint 100 önkéntes – akik között sok művész és kurátor hallgató is volt – bevonásával épült fel. A kiállítás építés során főként a murális kivitelezésben vettem részt. Yona Friedman rajzait vittük fel a falra és festettük fel Balatoni Szandra textiltervező hallgatóval. Yona Friedman kiállításán dolgozni rendkívüli volt, hiszen munkái nagyon fontos előképek a számomra, sokak számára, akik részt vettek az építésben, itt is együtt dolgoztunk **Ember Sárival**, aki **Adrien Despoisseval** együtt dolgozott, az egyik térben felépült kert létrehozásán. Despoisse, Ember Sári zászló képeket varrt Yona Friedmann rajzai alapján. Az építés Yona Friedman szellemében zajlott, mindenki, aki bekapcsolódott az építésbe kapott a Yona Friedmanni világból, a kiállítás a benne létezésre lett megépítve. Emberszabású volt.

⁷³ <https://vimeo.com/25999391> <http://zsofiaszemzo.com/project/wall-in-ufo-warsaw/>

Az emberek szívesen firkálnak a falra akkor is, ha nem invitálják erre őket. Hasonlóan kérdésfalat készítettem a debreceni **Modemben** a rajz médiumában dolgozó művészeket összefogó *Szabadkéz* kiállításban⁷⁴ is. 2014-ben rajzoltam meg a *Kérdezz!-t* a⁷⁵ **Jurányi Kréta Galériában**, a kérdésfal mint médium itt jelent meg másodszor a munkámban Varsó után. A Jurányi krétagaléria egy olyan tér, amely krétával rajzolt kiállításokat fogad a falára, a kiállítás ideje után a rajzokat lemossák, és egy következő művész fog rajzolni a falra. A térben sokan megfordulnak a hétköznapiakban, a galéria egy közösségi műteremházban van. Ritka és európaiként nem biztos, hogy ismerős állatfajokat rajzoltam meg az egyik falon, vele szemben Bloom taxonómiai piramisát. A falon a rajzok mellett a normalitást, az ismerőst és ismeretlent körbejáró kérdéseket tettem fel, mint: Hogyan lehet vízzel fényt csinálni? Mi a személyi számod? Mi az az Aye-Aye? Mi történik most máshol? Emellett Kant alaptézisei is foglalkoztattak: Mit tudhatok? Mit kell tennem? Mit remélhetek? Mi az ember? Benjamin Bloom taxonómiai piramisának⁷⁶ személyes és személytelen kérdéseknek találkozása a számunkra egzotikusnak, idegennek tűnő állatfajok képeivel.

74 <http://hg.hu/cikkek/alkotok/16480-foszerepben-a-rajz-mediuma-szabadkez-csoportos-tarlat-a-modem-ben>

75 <http://zsofiaszemzo.com/selected-works/kerdezz-ask/>

76 Ismeret, megértés, alkalmazás, analízis, szintézis, értékelés

27. Kép: Szemző Zsófia: Bubble of what we leave behind, Marres, Maastricht, 2016, a kép forrása: GJ.van Rooij

II. 3. A részvételiség etikai megközelítése

Grant H. Kester 2011-ben megjelent „*The one and the many*” című könyvében a dialógus fontosságára helyezi a hangsúlyt, ugyanakkor etikai elvárásrendszerrel viszonyul a művészethez és a művészekhez. A társadalomban előidézett valós és pontos változásokat vár el. Kester azt is állítja, hogy „Az empátia persze nem mentes mindenféle etikai és epistemológiai visszaélésektől. Ezzel együtt az empatikus ismeret fogalmát mindenképpen a dialóguesztétika nélkülözhetetlen összetevőjének tartom. Ezeket a viszonyokat persze nem mindig egyszerű méltányosan kezelni,

hiszen a művész sok esetben mint kívülálló van jelen, s bizonyos kulturális felsőbbbséggel bír. A dialogikus projekt hozzájárulhat ahhoz, hogy mélyebb szolidaritás lépjen működésbe olyan személyek között, akiket már egyébként is összefűznek bizonyos materiális vagy kulturális tényezők.”⁷⁹ Bourriaud szerint a művészet egyszerre alanya és tárgya az etikának. Nincsen más funkciója, mint hogy ki legyen téve az érintkezéseknek.

A 2000 óta készült itt említett művek egy fontos előképe Várnagy Tibor *Mimi* című munkája.^{80 81} A **Fiatal Képzőművészek Stúdiója Egyesület** 2000-ben a **Trafóban** megrendezett *Mimi nem felejt* című éves kiállításának keretében jött létre Várnagy Tibor munkája, a *Mimi*, a kiállítás a művész, kurátor művek és kiállítóterek viszonyát járta körbe a közönségével, a látogatóval. Várnagy munkája megpróbált megszólítani egy olyan réteget, akiről azt feltételezte, hogy esetleg érdekelheti a kortárs művészet és a szociálisan érzékeny alkotások. Gondolatának alapja az volt, hogy a kiállítás meghívójára fordítható összeget egy jó cél érdekében a *Fedélnélküli* újságnak fizessék ki, így támogatva a hajléktalan embereket. Ugyan akkor a *Fedélnélküli*ben jelentessék meg a kiállítás meghívóját, és a galériák meghívottjainak postázzák el a *Fedélnélküli*t. A remélt, vágyott közönség az utcán a hajléktalan emberektől támogatásként *Fedélnélküli*t vásárolókból áll. Remélhetőleg meglátják benne a kiállítás meghívóját és eljönnek. Közös munkára a *Mimi nem felejt* kiállítással egy időből példa **Erhardt Miklóssal** a *Műcsarnokban*, a *Klima Szerviz* című munkájuk, ahol olyan híreket továbbítottak, amelyek nem feltétlenül jutottak el a hazai közönséghez. Kiadták a *Manamana* című lapot és beszélgettek a kiállításban a látogatókkal. Várnagy Korábban már foglalkozott a Délszláv válság megjelenítésével is. A *Mimi* vagy a *Szerviz* esetében a szociális tartalom direkt módon jelenik meg, a dialógusok elindítása végett, és keresi még felfedezetlen, ismeretlen közönségét. Egy nyelv kidolgozása, amin a művészet tud közönségével ezekről a témákról beszélni. A más művészekkel közös munka és a szociális témák felmutatása sok esetben jellemző Várnagy munkáira, ilyen kezdeményezése maga a **Liget galéria** is, amely a Zuglói Cserepes Kulturális Nonprofit Kft. és az önkormányzat által működik, de motorja Várnagy Tibor, aki a kiállításokat befogadja, segíti, bemutatja és dokumentálja. Videó, fotó- és szöveges archívumot képez.

79 Grant Kester *Életképek: A dialógus szerepe a társadalmilag elkötelezett művészetben* Kester, Grant, in *A gyakorlattól a diskurzushoz Kortárs művészetelméleti szöveggyűjtemény*, Szerkesztette: Kékesi Zoltán • Lázár Eszter • Varga Tünde • Szoboszlai János *Conversation Pieces: The Role of Dialogue in Socially Engaged Art*, in: *Theory in Contemporary Art Since 1985*, Blackwell, Zoya Kocur – Simon Leung, 2008, 76-88. Fordította: Hock Bea, A fordítást ellenőrizte: Hornyik Sándor. 137. oldal. 1.bekezd.

80 http://balkon.art/1998-2007/2006/2006_7_8/08tibi.html

81 <http://www.c3.hu/~liget/mimi.html>

28.Kép: Várnagy Tibor: Mimi: 2000. A kép forrása:
http://studio.c3.hu/studio_magyar/projektek/2000/mimi_berecz.html

„a Liget Galéria (1983), és a Helyettes Szomjazók (1984) csoport megalakulása, számomra mindkettő azt az élményt jelentette, hogy tényleg jó másokkal együtt dolgozni...a Helyettes Szomjazók után – 1991/1995 között – néhány éven át Eper Ágival dolgoztam együtt, de azt követően is sokakkal, Várnai Gyulával, Ádám Zolival, Tandori Dezsővel egy-egy alkalommal, majd Erhardt Mikivel – 2001 nyarától kezdve – ugyancsak éveken át. Közben természetesen mindig voltak közben szóló projektjeim, meg egyéni dolgaim.” –mondja Várnagy. A Liget Galéria több száz kiállításnak adott már otthont, közöttük a női kiállítók száma igen magas, sok fiatal és külföldi kiállító is megfordul a Ligetben.

A részvételiség etikai megközelítéséről beszélve kiemelném a **Pneuma Szöv.**⁸² 20 forintos operett I. című munkáját,⁸³ amely 2012 nyarán valósult meg. A Pneuma Szöv. szerint egy folytatásos

⁸² <http://pneumaszov.org/hu/mokus-maxi-a-tolnai-lajos-utcaban/>

⁸³ <https://www.youtube.com/watch?v=1oSryu-m5HE>

utcafantázia első része volt, ahol „A 20 forintos operett mobil előadását az ablakokban lógó és az utcára leszaladó helyi lakosok szemmel látható csodálkozással fogadták, de a többségnek tetszett, sokan csatlakoztak a menethez – főleg gyerekek, akik a mókus leesett darabjaival heves kardvívásba kezdtek.”⁸⁴

29. Kép: Pneuma Szöv.: 20 forintos operett I.:2012 A kép forrása: https://katalizator.dij2010.blog.hu/2013/01/22/20_forintos_operett

A VIII. kerületi önkormányzattal együttműködve a Tolnai Lajos utca egy elhagyott óvodakertjében 10 héten át nyitott művészeti műhelyt és találkozóhelyet működtettek, ahol utcai akciók születtek, kialakult egy heterogén közösség. Sorozatot forgattak a helyi lakosokkal együttműködve. Felépítettek egy hatalmas petpalack szobrot, egy mókust, amelyet **Leé József**, hajléktalan író egyik karakteréről Bicska Maxiról mintáztak. „A 20 forintos szappanoperettet rendeztem (videósorozatot), mikor péntekenként levetítettük az aktuális részt akkor arra összegyűlt mindenki, a főszereplő gyerekek beültek a padokra, és elképesztően lelkesen nézték, a szüleikkel együtt. Általában egy-egy részt többször kellett egymás után levetíteni, hogy többször megnézzhessék. Olyankor éreztem a leginkább, hogy működik.” – mondja **Markos Viktor**, a **PneumaSzöv.** egyik alapító tagja. A *Pneuma Szöv.* sok esetben foglalkozik a hajléktalan és mélyszegénységben élő emberek életkörülményeinek megértésével és érzékeltetésével, és lehetőségeik megismerésével. Budapest **VIII. kerületében** és a kerület lakóival együtt dolgoznak. Hosszú- és középtávon vannak jelen azokban a környezetekben, ahol megszületnek a munkáik, egyes emberekkel hosszú távon, több munkán átívelően dolgoznak, egyes helyszínekre többször visszatérnek. A csoport minden esetben

⁸⁴ Mókusünnep hajléktalanokkal – Magyar Narancs, 2012

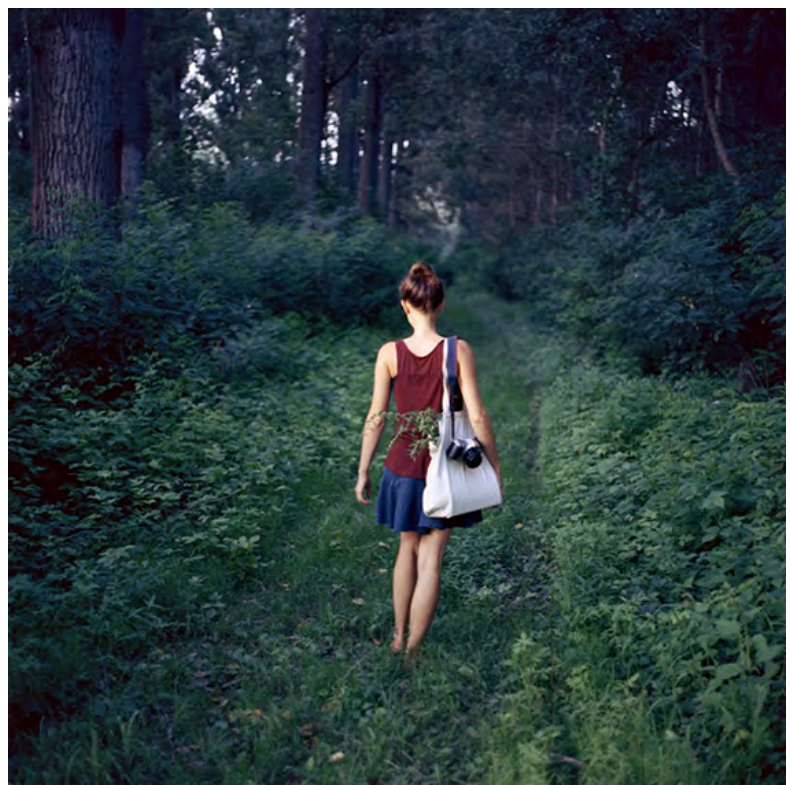
kibővül, így sokszor válik teljessé hajléktalan alkotókkal, kerületi lakosokkal és más művészekkel. Alapvetően a színház irányából érkeztek, de a színház és a performanszművészet határterületén dolgoznak, összművészeti tevékenységet folytatnak.

30. Kép: Pneuma Szöv.: 20 forintos operett I.:2012 A kép forrása: https://katalizator.dij2010.blog.hu/2013/01/22/20_forintos_operett

Szintén a részvétel etikai megközelítésének kategóriájába sorolható **Illés Zsófia Szonja** fotóművész és kulturális antropológus tevékenysége. 2013-ban indította el a *CollectivePlant*-et⁸⁵ amely városi ehető növénygyűjtőgetéssel kezdődött.

31. Kép: Illés Zsófia Szonja: *CollectivePlant*, 2013. A kép forrása: Illés Zsófia Szonja

⁸⁵ <http://collectiveplant.com/walks>

Tevékenysége városközeli zöldterületeken gyűjtögetési túrákkal⁸⁶ folytatódott, amelyekről készültek videóklippek, (**Halász Dániel**) majd Illés munkája kiadványtervezésben, kiadásban, (**Kiskovács Eszter, Nosek Mimma, Stark Attila, Cristofoli Szilvia Silver, Szemző Zsófia, Print Room, Soybot, Brody Artyard, Lumen fiók kiadvány #3 Reap and Sow, Almapaprika**, török magyar szakácskönyv) workshopokban, formatervezőkkel (**Auworkshop, Hellowood**) közös csoportos tárgyszervezésben teljesedett ki. A *CollectivePlant*-et egy modulárisan változó, a fenntarthatóság és az önfenntartás felé forduló közösségként hozta létre. „*Mi ugrik be először a városról? Általában rossz dolgok: piszok, munkanélküliség, a városi élet nehézségei. Én szerettem volna az egészet pozitív oldalról megfogni. Lássuk, mire van lehetőség? Előtte éppen vidéken voltam, a háznál, ahol az öcsém kecskesajt készítésével foglalkozik. Az ártérben gyűjtöttem csalánt. Mindig gyűjtöttem, ha arra jártam, akár megenni, akár gyógynövénynek. És ekkor beugrott, hogy ez az, ebből csinállok valamit a kiállításra. Miért ne lehetne ugyanezt megpróbálni a városban?*”⁸⁷ – nyilatkozta Illés egy 2015-ös interjújában. A konkrét közösség, amely egy művészcsoportból állt, átalakult és időszaki közösségek születtek, tehát minden esemény külön efemer közösséget hoz létre, de itt már nem a közösségen, hanem a tanuláson van inkább a hangsúly. Illés 2017-től egy évre Angliába költözött, ahol szintén bekapcsolódott több helyi közösségbe munkájával⁸⁸. Fotóinak erején túl leginkább a hasznos tudás átadása az, ami foglalkoztatja őt, és megfogja a közönségét. Hiszen itt egy tanulási folyamatról van szó, a növények tulajdonságainak, hatásainak, gyűjtésének és feldolgozásának lehetőségeiről. Felhívja a figyelmet arra, hogy lehetségesek alternatívák, ahol a klímaváltozás korában felelősek lehetünk döntéseinkért, egymásért. A minket körülvevő és számunkra többek között táplálékot biztosító környezetért, növény és állatvilágért, egymásért és saját magunkért. Itt a valódi hasznosság és az etikus megközelítés a célokban és tervek meghatározásában ki is fejeződik.

Soós Kata Propéra⁸⁹ című videó-projektje során 13-15 éves fiatalok részvételével forgatott filmet Spanyolországban, **Mataróban**. A helyi művészeti központ támogatásával voltak jelen **Bálint Mónikával**, aki egy etnográfiai elemzést írt a projektről. Soós és Bálint videó-interjút is készítettek. A gyerekek a kollaboratív munka során közösen találták ki a *Profik* című videó cselekményét, játszottak benne szerepeket. A téma a családjuk, szüleik munkakörülményeit járta körül, azt, ahogyan megjelenik az ő munkájuk a helyi társadalomban. Szinte minden gyerek családjá különböző országokból érkezett, szüleik gyárakban, boltokban dolgoztak. „*1999-től tanítottam gyerekeket és kamaszokat, semmilyen frontális oktatásban nem hittem és a közös alkotást*

86 <https://www.instagram.com/collectiveplant/>

87 <http://www.origo.hu/tafelpicc/20150826-varosban-konnyebb-a-videki-elet-illes-zsofia-collective-plant-interju.html>

88 <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-britain/workshop/big-lunch-common-ground>

89 https://katasoos.com/project_propera.html

tekintettem kiindulásnak a pedagógiai munkámban. Ez lényegében már egy csoportmunka, még ha sajátos hierarchikus keretbe is van rendezve. Ezeket a kereteket lehet mozgatni, teljesen felülírni nem, de kószolgatni a határait igen.” – mondja Soós. Közös nyelvet keres azokkal, akikkel együtt dolgozik, erre a nyelvre alapozza a közös tapasztalatokat.

32. Kép: Soós Kata: Propéra <https://www.idensitat.net/en/id4-home-away/450-soos-balint>

„Munkáimban arra törekszem, hogy meghaladjam a fordítás szintjét: az interakció által kiváltott hatások, változások a közösségi tapasztalat és az eszközök, a megfogalmazás szintjén is érvényesülhessenek.” írja Soós.⁹⁰ Soós Kata a festészet médiumában alkot, de sok esetben részvételi projektjei során antropológusként is jelen van, hiszen a Magyar Képzőművészeti Egyetemen festészetet, emellett az ELTE-n antropológiát tanult, és hátrányos helyzetben élőkkel is dolgozott. Tevékenységében a művész és az antropológus nézőpontjai egyesülnek. Soós a Képzőművészeti Egyetemen doktori dolgozatát is a részvételi művészet projektjeinek elemzéséből írta. Soós többféle társadalomtudományos módszerrel is dolgozik általában, interjúkat készít, gyakran ez munkájának egyik fő médiuma és eszköze is.

⁹⁰ Soós Katalin: *Párbeszéd és alkotás, A részvételi alapú művészet megközelítési módjai*, MKE, DLA, 2010

*Ahogy érzed, úgy meséled*⁹¹ című, a **Liget galériában** rendezett kiállításáról szólva elmondható, hogy korábban, 2001-2005 között vizuális antropológiai kutatást végzett a Lak nevű kistelepülésen, egy szegregátumban. **László Gergelyt és Rákosi Pétert** hívta el a faluba, hogy a lakókról készítsenek csoportképet. A hosszú közös munka során kialakult a Lakon élőkben egyfajta önreflexió a projekttel kapcsolatban, mivel a lakóknak kinyomtatták ezt a csoportképet, és reagálhattak rá. Ez volt a közös munka és a pozitív visszahatás folyamatában az első lépés. Soós a nézői reakcióik szövegrészleteit is kiállította a csoportképekkel együtt a Ligetben. A galéria falán megjelenő szöveg négy különböző forrásból származik: a korábbi terepmunkája során írt tanulmányából, a vizuális antropológia irodalmából, a helyiek reakcióiból és a képet néző budapesti ismerősök észrevételeiből. Ez a több forrású sok ízű szöveg a munka sűrített lényege, mert egyszerre van benne e sok, akár egymásnak ellentmondó irány.

A részvételiség etikai megközelítésének sokrétű példaként említeném a *Rákócziterezést*, amely⁹² 2017 nyarán indult. Nem konkrét művészeti projekt, de magában foglalja, magába csatornázza sok művész munkáját is. A *Rákócziterezésben*, a **VIII. kerület Csarnok-negyedében, a Rákóczi-tér** környékén és a csarnokban megrendezett események egyesülnek, az üres pultokban popup nyomda, szitaműhely működik, a környékről új közös térkép készül, a hentesnek új kötényt terveznek és az

91 <http://www.ligetgaleria.c3.hu/315B.html>

92 https://index.hu/video/2017/09/24/kortars_muveszet_az_ures_halaspultban/

őstermelőknek új rekeszeket készítenek, a hentespultban jazz koncert van, a zöldséges pultban kórus énekel. A **Mindspace** egy nonprofit szervezet, melynek fókuszában az élhetőbb környék kialakítása áll. A lakókat és környezetüket kapcsolják össze, a dzsentifikációs folyamatokat próbálják csatornázni úgy, hogy a különböző közegeket összekötik egymással. A Rákóczi téri csarnokban és környékén három alkalommal valósult meg *Rákócziterezés*, egy kiterjedt workshop esemény karneváli hangulatban, melynek során a helyi intézmények és közösségek megismerhették egymást. Létrehozták a **Rákóczi-kartellt**, amely a Csarnok-negyed kreatív kisvállalkozásait fűzi össze. 2018 tavasza óta⁹³ nagyon sok 'kult' hely kezd nyílni a környéken, galériák, ruhaboltok, műhelyek és műtermek töltötték fel a főként a 2008-as gazdasági válság óta üresen álló üzlethelyiségeket, amelyek így új funkciókat kapnak.

34. Kép: Rákóczi reggeli, 2017. Kép forrása: Mindspace

A Mindspace állandó tagokból álló nonprofit szervezet, melynek célja, hogy az új közegek, a lokális értékeket is integrálja. Nem csak az ide települt kreatív kisvállalkozások, de a lakóközösségek is nagyon sokfélék. Egymás számára ismeretlen szociális és kulturális háttérrel rendelkező közösség épül fel. A lokális értékek feltárásának és megosztásának érdekében rendezik meg a Rákócziterezéseket és a két hetente megvalósuló *Rákóczi reggeliket*. A Rákóczi-térről, a Rákóczi-téren, a Rákóczi-téridekkel a felfogásuk lényege. Nyaranta szociális gyerektábort is szervez a téren a Mindspace. Minden programjuk célja a különbözőségek találkoztatása,⁹⁴ a közösségvállalás. Mindez karneváli hangulatban könnyebben megtörténik, ezt viszont azáltal

93 MINDSPACE iroda, **Hurrikán Press** nyomda szalon, **Verkstad** bolt és szítaműhely, **UbikEklektik** iroda, b a b a concept store, **BART** Budapest Art Residency műterem, **BRFK** Gallery fotós klub és galéria

94 Megemlítenék szintén művészeket bevonó városi, vagy vidéki környezetben, megvalósuló részvételi kezdeményezéseket, fesztiválokat, hiszen ezek a törekvések máshol is jelentkeztek már: **Bánító fesztivál**, **Valyó**, **Hello Wood**, **Nyitva fesztivál**, **Lakatlan**, **negyed6-negyed7** és **negyed7-negyed8 fesztivál** is többek között.

biztosítják, hogy a behívott művészeket bevonják, hogy a tér használói feloldódjanak egymás valóságában vagy képzeletében.

A dzsentrifikációnak inkább árnyoldalai vannak, ugyanis az emelkedő lakásbérlet kiszorítja a legszegényebb rétegeket. Ez a kezdeményezés az előítéleteken próbál enyhíteni és a távolságokat lebontani. *„Azért a Rákóczitéri piac közönségét szeretnénk megszólítani, mert egy őrlágon működő piac, amiben van potenciál. Illetve a Rákóczi tér elkövetkező évei fogják eldönteni, hogy a dzsentrifikáció milyen formában alakítja át a környéket. Van két erős pesti példa a Corvin negyeddel és a belső hetedik kerülettel. Ezeket a folyamatokat próbáljuk moderálni.”* – Mondja Vida Vera, a Mindspace egyik munkatársa.

A fentiekben példákon keresztül azt vizsgáltam, hogy a részvételi művészet etikai tényezői hogyan vizsgálhatók a bevonandó közösség és a művész között kialakult kapcsolatok alapján.

35. Kép: Rákócziterezés, 2017. Kép forrása: Mindspace

II. 4. Saját példák a részvételiség etikai megközelítésére: Autonómia és a relációk határán

A csoportban alkotás, a közösségek keresése, a környezetemhez fűződő reláció értelmezése vagy a mindezekről való eltávolodás számomra fontos körülmény. Ezzel a jelenséggel már gyermekkoromban találkoztam, „belém ivódott” a kollektivitás. Szerencsés módon a művészet felé fordulás lehetősége számomra adott volt gyermekkorom óta. Általános iskolai rajztanárom volt **Sinkó István**, a Gyíkműhely egyik alakítója. A **Képző-és Iparművészeti Szakközépiskolában** képgrafika szakirányon **Sárközi Róbert** mesterem segítségével kialakítottam az egyéni műhelymunka módszereimet. Ez bővült a **Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen** a projekt alapú csoportmunka módszerekkel **Szirtes János** mesterem műhelyében, az egyetem interdiszciplináris szellemiségének köszönhetően.⁹⁵ A Franciaországban töltött évek során a sokféle kulturális kontextus hatása és az **Exyzt** építész kollektíva⁹⁶ munkamódszerei voltak meghatározóak.

36. Kép: Szemző Zsófia: Idősebkönyv című diplomasorozat és könyv része, 2008⁹⁷

2006-ban fél évet tanultam **Párizsban A Duperré Egyetemen**. A Moholy-Nagy művészeti egyetemen elvégzett diplomám után, 2008-ban költöztem Franciaországba, **Párizsba** egy éves

⁹⁵ Ugyan nem művészeti tapasztalat, de lényeges közösségi munka volt: 2001-től, a középiskola végétől két éven keresztül önkéntesként a **Rügyecskék** környezetvédő szervezetben főként hulladék udvarokat építettünk, VIII. kerületi óvodákban ültettünk bokrokat, és gyökerező fenyőket áruztunk a karácsonyi ünnepi szezonban.

⁹⁶ <https://www.slideshare.net/exyzt/exyzt-presentation-doc-eng>

⁹⁷ <http://www.zsofiaszemzo.com/project/2008-pocket-guide-of-time/>

Francia Állami Tanulmányi ösztöndíjnak köszönhetően az **Ensci les Ateliers Egyetem** tanulójaként, majd ott éltem 2012 végéig. Később rövidebb időkre tértem vissza Franciaországba **DLA Erasmus+** ösztöndíjjal **Marseillebe** négy hónapra, a **Budapest Galéria** rezidencia programjával **Strasbourgba** egy hónapra.

2009 és 2012 között közelről szemlélhettem **Gonzague Lacombe**⁹⁸ munkáját és az **Exyzt**⁹⁹ működését és több projektben is dolgoztam, főként mobil szitaműhelyeket működtetünk, az egyes közösségekhez köthető épületek vizuális identitásán dolgozott Gonzague Lacombe,¹⁰⁰ ebben voltam asszisztense, társa. Minden projektben készítettünk kiadványokat a helyiekkel és résztvevő művészekkel, murális munkák is készültek a helyiek bevonásával. A helyiek általában bizalmukba is fogadták a csoportot, maga az Exyzt is egy sokaság. Általában a lokális viszonyokat jól ismerő¹⁰¹ csoportok hívták meg az Exyzt-et. Az Exyzt csoporttal részt vettem a **Saint-Jean en Royans** faluban a *Chaux devant* projektben,¹⁰² ahol egy lebontásra váró lakótelepi blokkban volt jelen az *Exyzt* három éven keresztül több alkotó periódusban. A munka során az egyik már üresen álló blokkban egy földszinti lakást átalakítottuk munkatérre. A ház falán freskó jelent meg, olyan színű flekkekből, amelyek az itt lakók születési országainak zászlajaiban vannak. A lépcsőház egy részét átalakította az *Exyzt* közösségi térre¹⁰³, a ház előtt játszótér épült. Lacombe részvételével¹⁰⁴ a helyi kamaszokkal közösen készítettünk egy fanzine-t.

37. Kép: Exyzt: *Chaux devant*, 2010

98 2009-ben ismertem meg Gonzague Lacombe francia grafikust, aki a köztéri grafika és a public-art közötti területeken kísérletezik, és az akkor még aktív főként építészekből álló, efemer, köztéri installációkat, és épület-együtteseket életre-hívó *Exyzt* csoport egyik alapítója volt.

99 <http://www.exyzt.org/be-utopian/>

100 <http://surfacetotale.fr/>

101 A **Bordeaux-i Lieux Possible fesztiválnak** terveztünk plakátokat Lacombe-al, ő a tipográfiával, én az illusztrációval foglalkoztam.

102 <http://zsofiaszemzo.com/project/2010-fanzine-chaux/>

103 A **Pied de la biche**, Grenoblei képzőművész csoport <https://vimeo.com/piedlabiche> rádiójátékot hozott létre a lakókkal közösen, amelyet a helyi rádióban is leadtak. Az egyik üres lakás közösségi konyhává alakult, ahol a Marokkói asszonyok couscoust főztek egy óriási kerületi közös piknikre. Ami bizonyos, hogy a lakók jól érzeték magukat és részt vettek az eseményekben, de nem tudom mennyiben könnyítette meg számukra a volt lakóhelyüktől való búcsúzást.

104 Ugyanebben az időben **Párizs Goutte d'Or negyedében**, ahol éltem, bekapcsolódtam a kerületi gyerekeket segítő foglalkozásokba, ezek kreatív gyerekfoglalkozások volt, nem művészeti tevékenység.

Saját design termékeket hoztunk létre a **PLEBS**-ben. Pólókat szitáztunk és plotteroltunk rajzaikkal. Érdekes tapasztalat volt Lacombe munkamódszerét figyelemmel kísérni több más helyszínen is: **Marseille északi Sainte-Marthe negyedében** egy lakótelepi blokkban a helyiekkel együtt közösségi kertet hozott létre a **Coloco** kerttervező kollektíva és egy közösségi freskót tervezett Lacombe.¹⁰⁵ Lacombe több közösségi freskót és közösségi tér-grafikát is létrehozott **Saint Denis-ben 6b** épületben, amely egy kiüresedett gyár és iroda épület volt, és amelyet az *Exyzt* egy másik alapító tagja **Julien Beller**¹⁰⁶ hozott létre, és ahol műtermünk volt. Az *Exyzt*-csoport felbomlása körül¹⁰⁷ **Alexander Römer**, megalakította a **Constructlab** építész formációt, amely az *Exyzt* örökségét viszi tovább.¹⁰⁸ 2012-ben épült fel a *Construir Junto*,¹⁰⁹ **Guimaresben**, Portugáliában, ahol Lacombe-bal közösen hoztunk létre vizuális identitást a hely és a csapat számára.

38. Kép: Gonzague Lacombe freskója a 6B-ben. Kép forrása: Surfacetotale

105 <http://surfacetotale.fr/marseille/>

106 <http://www.le6b.fr/presentation/>

107 Szintén közelről láthattam a Nicolas Henninger által tervezett Reunion London épülését, szitáztott póló tervezésével tettem hozzá a projekthez.

108 <http://www.constructlab.net/>

109 <http://www.constructlab.net/projects/construir-juntos/>

Megalkottuk a csoport pulóverét, címerét, plakátokat hoztunk létre, az építőkkal egy fanzine-t készítettünk, Lacombe és én mobil szitaműhelyt üzemeltettünk az eseményben, ahol a látogatók ruháira közvetlenül szitáztunk az esemény ideje alatt.¹¹⁰

39. kép: Szemző Zsófia: Construir junto póló grafika, 2012

40. Kép: Construir Junto, Guimarães, Portugália, 2012

Időről időre felmerülnek bennem ötletek, amelyekbe más művészeket szeretnék bevonni, ezek az ötletek vagy együttműködésként valósulnak meg, vagy kurátorként, „valódi” kurátor társsal,

¹¹⁰ <http://zsofiaszemzo.com/root/workshop-curators-lab-with-cosntructlabexyzt/>

elméleti szakemberrel együtt, kiállítás formában dolgozunk a művészekkel. Ennek sokszor célja nem egy konkrét kurátori program megvalósítása, bár ilyen esetek is vannak. A kurátor szerepének az a része érdekel, ahogyan segítik az alkotó munkáját, facilitátorok, alátámasztják, patronálják a művészetet és így a művész munkáját is. Ezért, amikor efféle tevékenységek felé sodródom, akkor katalizátorként működök közre, más művészek kiállítási lehetőségeinek biztosítása, esetleges ötlet, információ és inspiráció-áramlás elindítása történik meg. 2003-ban a **Polyák Leventével** közös lakás kiállítással kezdődött el ez a folyamat. Majd az *RH+* fotó kiállítással 2006-ban, vagy a *This is the playground* kiállítással. (Mindkettő a **Boulevard és Brezsnyevvel** valósult meg.) A **Marom Egyesület** első fesztiválján díszleteket készítettem, részt vettem a közös építési folyamatokban. Később a **Marom Egyesület** és ezen belül a **Dor Hadas közösség** számára készítettem *Hanukai installációt*,¹¹¹ *Purimi*¹¹² és *Szukkoti*¹¹³ plakátokat is. Majd ez folytatódott a **Gonzague Lacombe**-bal való együttműködésben. **Tassiana Nunez Costával** közös munkában, a *Fal és beton* fanzineokban, majd a **6b műteremházban Kerekes Annával** létrehozott kortárs magyar videóművészetet bemutató vetítésekben.

41. Kép: Nagy Szilvia megnyitja az Indíték témateka kiállítást, 2013, Labor

Erős volt ez a késztetés, amikor kerestem a helyem itthon újra: 2012-ben hazaköltözve Párizsból az *Indíték témateka*¹¹⁴ fanzine-t és kiállítást kurátorként létrehozni organikus folyamat része volt:

111 <http://zsofiaszemzo.com/root/az-olaj-csodaja/>

112 <https://szemzozsofi.wordpress.com/2017/03/09/782/>

113 <https://szemzozsofi.wordpress.com/2018/01/11/891/>

114 <http://zsofiaszemzo.com/root/inditek-temateka/>

munkaközösségben dolgoztunk együtt egy cégnél, képzőművészek és fotóművészek. **Bartha Máté, Halász Dániel, Illés Zsófia Szonja, Klima Gábor, Molnár Ágnes Éva.** Adott volt, hogy közösen csináljunk egy projektet, témaként a városi lét problémáiból, vagy a művészek saját problémáiból kivezető utak tematizálását és irányok találkozásait vettem fel. **Alpern Bernadett, Ember Sári, Flohr Zsuzsi, Hódi Csilla, Páll Tamás, Viskovic Jelena** is csatlakozott a csoporthoz. E workshopok során alakult ki Illés Zsófia Szonjában a *CollectivePlant*¹¹⁵ ötlete is. A kiadványban minden művész munkájához kapcsolódott elméleti szakember, egy lazán vagy közvetlenül kötődő szöveggel, melyet a képzőművész munkája indított el bennük.¹¹⁶ Ez a kiadvány egy közösségből született. A közösen töltött idő alatt kialakultak közös pontok, amelyekre fel tudtuk építeni ezt a kiállítást,¹¹⁷ sokunkban elindultak folyamatok ennek kapcsán, de nem alakultunk kollektívává, bár úgy tűnt, – de nem volt elég tartós a csoportkohézió.¹¹⁸

Az ezt követő években bekapcsolódtam az ekkor létrejött, Illés Zsófia Szonja által alakított közösségbe, a *CollectivePlant*-be. Rajzokat készítettem az első fanzine-hoz, kirándultunk, gyűjtögettünk, növényekről tanultunk Illés Zsófiától.

42. Kép: Klima Gábor: Növénytársulás, Halász Dániel: Köztársaság, Alpern Bernadett: Mesterséges dombok, 2013, Labor

¹¹⁵ <https://www.instagram.com/collectiveplant/>

¹¹⁶ **Gellér Judit, Hakkel Márton, Nebojsa Jovanovic, Pacsika Márton, Polyák Levente, Sógor Ákos, Udvarhelyi Éva Tessza** írtak a művészek munkái kapcsán.

¹¹⁷ <http://inditektemateka.tumblr.com/> és <https://www.facebook.com/inditektemateka/>

¹¹⁸ Pár évvel később 2016-ban, ugyan ebben a munkaközösségben **Erdei Krisztina** elindította a *Kihűlt menza* munkáját, amely irodai főzésekkel és közös ebédekkel kezdődött, végül egy héten át tartó köztéri programsorozatot hozott létre a fenntartható fejlődés témáját feldolgozó fesztiválban Erdei, amelyben volt a Lehel piac tetején food art építmény, grillezés a Dunaparton, egy alagútban dinnyelélékelés több más akció között. Más művészek is ott dolgoztak és bevonódtak akkor, **Hódi Csilla, Fischer Judit, Romhányi Veronika** is később megfordultak a munkahelyen, amely az együtt töltött idő miatt hozta magával végül a közös alkotói folyamatokat.

A munkahelyen kialakult művészközösség mellett fontos volt számomra, hogy az Fiatal Képzőművészek Stúdiója Egyesület-be (FKSE) és a **Laborba** komplex kiállításokat vigyek¹¹⁹ minden évben mint katalizátor, (*Indíték témateka*, *Alaptanterv*¹²⁰, *Enyhén átszínezett* és *Co-op szövetkezet*, *Ébredni alszom elaludni kelek fel*, *Por és Pára* és a most még csak tervezett: *A világ hat vagy hét csodája*), – mert ez a közösség befogad és a kísérletezések tere.

Csatlós Judit volt a kurátora a 2014-ben az *Enyhén átszínezett* című, **Daniela Krajcova** szlovák művésszel közös FKSE-ben zajló kiállításunknak, amelyről már írtam a részvétel esztétikai megközelítése kapcsán. Itt a kiállításhoz kapcsolódva, a whitecube-ot elhagyva, a kerületi fiók könyvtár felé és egy üres bolthelyiség felé is szerettünk volna terjeszkedni Csatlós Judittal. A könyvtár befogadta a kiállításunk egyik felét, Daniela Krajcova videomunkáit és rajzait, és a könyvespolc tárgyamat, melyet **Janoch Dénes** formatervezővel közösen terveztünk, építettünk. Találtunk meg egy üres üzlethelyiséget, amit *Co-op szövetkezet*nek neveztük el, egy hónapra rendelkezésre bocsájtotta a VII. kerületi önkormányzat. Az FKSE-ben nyílt pályázatot írtunk ki és meghívtunk művészeket. **Csatlós Judit és Gadó Flóra** voltak a helyszín kurátorai,¹²¹ részben én is művészek bevonásával.¹²² A *Co-op* egy hónapja során minden nap lehetővé tettünk programokat.¹²³ Nem próbáltuk kontrollálni az eseményeket, nem is lehetett volna. Adott volt a hely és az időkeret.¹²⁴

Az *Indíték témateka* közösségében Flohr Zsuzsi kiállítóként, művészként vett részt, majd kurátorként hozta létre a *Mi Holokausztunk*¹²⁵ című kiállítást 2014-ben, a Holokauszt emlékévkben, amelyben kiállítottam a *Poliglott képes kis-szótár* rajzsorozatot és tárgyat.¹²⁶ A közös munka több esetben átfolyt egymáson az elmúlt években.¹²⁷

119 Ezekkel a kiállításokkal tettünk hozzá a stúdió tevékenységéhez, ezekkel a kiállításokkal tett hozzá a stúdió a mi tevékenységünkhöz. Nem szerettem volna a vezetőségben szerepet vállalni, bár kaptam erre meghívást, de nem tartom magam alkalmasnak a vezetésre, az ilyen mértékű felelősségvállalására, inkább ezeket a kiállításokat próbáltam ide becsatornázni.

120 Létrehoztuk (szintén a Laborban) az *Alaptanterv* című kiállítást, **Klima Gábor** volt a kurátora, itt **Bartha Mátéval** közös munkánkat állítottuk ki. A *Nemzeti tantermek* közterekben zajló akciónk és az ezt dokumentáló fotósorozat. <http://www.mke.hu/node/35105> **Alpern Bernadett, Bartha Máté, Fischer Judit, Flohr Zsuzsi, Halász Dániel, Illés Zsófia Szonja, Molnár Ágnes Éva, Navrátil Judit, Romhány Vera és Vera Nimova, Rudas Klári, Shandor Hassan, Szeleczi Rozi, Szemző Zsófi**, Kurátor: Klima Gábor, Helyszín: Labor, 1053 Budapest, Képiró u. 6., 2014. november 4. – 11-ig

121 <http://studio.c3.hu/arch/co-op-szovetkezet-az-enyhen-atszinezett-c-kiallitas-resze/>

122 <http://zsofiaszemzo.com/root/coop-szovetkezet/2/>

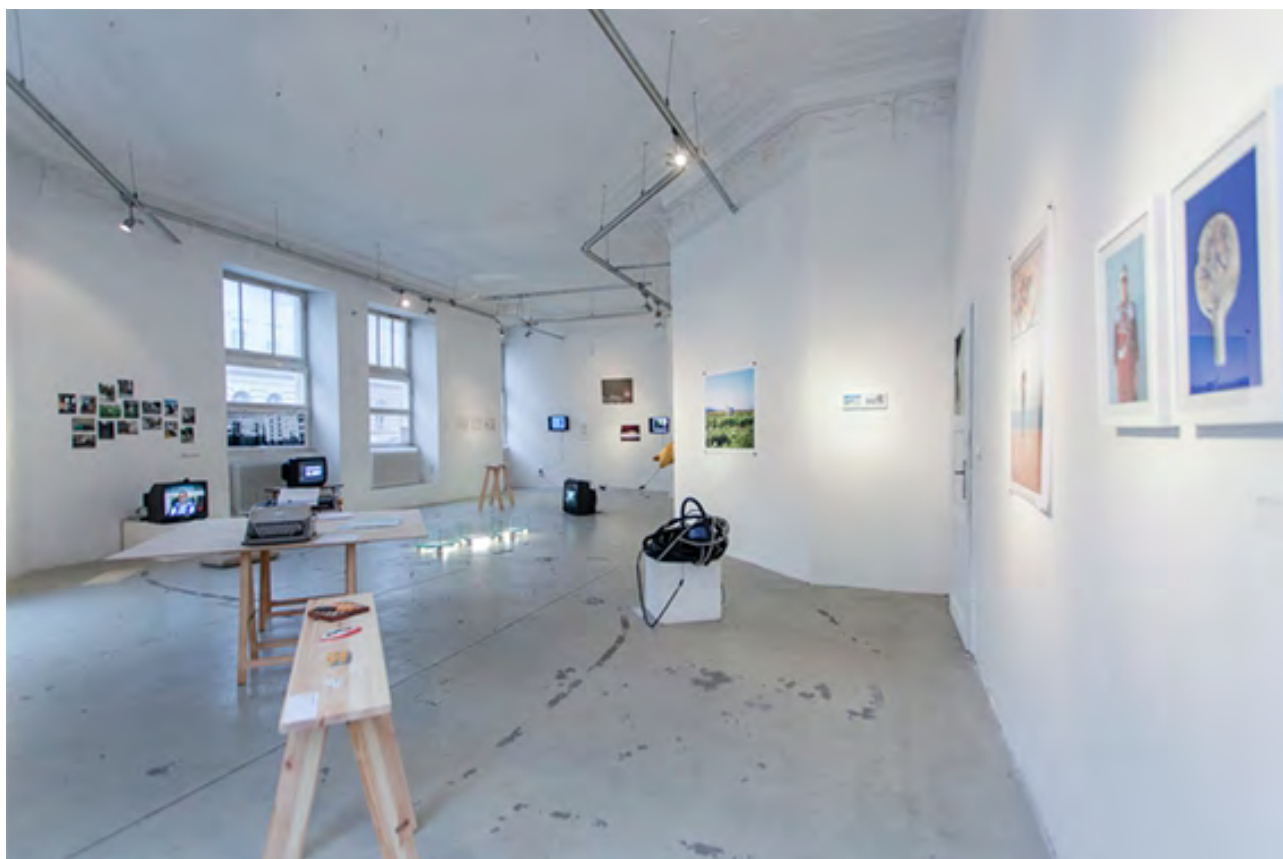
123 Eredetileg szerettünk volna a környékbeli egyesületeket is bevonni, és az iskolákat is értesíteni a programjainkról, már ha érdekelte volna őket, de nem igazán tudtunk nyitni a környék felé, mert erre időnk nem volt, mert a nyitás előtt pár nappal tudtuk meg, hogy megkapjuk a helyiséget használatra. Így a nyitás inkább kis léptékű maradt, mások, mint képzőművészek programjait is befogadtuk, behívtuk, de a környék életébe hirtelen nem tudtunk bekapcsolódni, bár a ház lakói közül többen eljöttek egy-két alkalommal. Elsőként bejutva a helyiségbe fedeztük fel, hogy eredetileg egy szélsőjobb oldali szervezet székhelye volt, az itt talált anyagoknak, iratoknak, propaganda anyagoknak Csatlós Judit talált múzeumi elhelyezést. Kis-Pál Szabolcs egy ott talált táblát épített be egyik munkájába, és intermédia szakos hallgatóinak tartott órát a helyiségben felfedezett anyagokkal kapcsolatban. A hátsó helyiségben egy még ennél is fürecsább színpad állt az 1960-as évekből, valószínűleg sok esetben lehetett klubház ez az önkormányzati helyiség. A programok organikusan alakultak, napról napra, időben egyre előbb tudtuk már, ha valaki jelentkezett egy programmal, volt több közös főzés civil szervezetekkel, fotóművész munkájának adott helyet a színpad, és koncerteknek is. Gyerekfoglalkozást tartottak művész anyukák és gyerekeik, építész kollektívák beszélgetést tartottak, több képzőművész pályázott programmal az FKSE-ből és máshonnan is. Ezeket a programokat mind befogadtuk, örültünk nekik.

124 Többre, másra nem volt kapacitásunk. Párhuzamosan a Daniela Krajcovával közös kiállításunk is zajlott amelyhez a *Co-op* kapcsolódott, ezzel egy időben az Inda galériában nyílt önálló kiállításom.

125 <https://ourholocaust.tumblr.com/>

126 <http://zsofiaszemzo.com/projects/poliglott-kepes-kis-szotarpoliglott-dictionary/>

127 Legutóbb **Flohr Zsuzsi** képzőművész önálló kiállításában, a rajzok technikai összeállításának, és a tér kivitelezésének

2016-ban a Stúdió Galériában Szalipszki Judittal közös kurátori munkában dolgoztunk együtt, szinte ugyanazzal a közösséggel, mint az *Indíték témateka* és az *Alaptanterv* esetében. Az *Ébredni alszom elaludni kelek fel*¹²⁸ kiállítás témája a belső elmozdulás, a belső utazás volt, ami nagyon sok irányba vitte a kiállítást, valós utaktól, a nyelvi folyamatokon át, sokfelé ébredtünk fel.¹²⁹ A kiállítások itt majd minden esetben autonóm munkából álló csoportos kiállítások voltak, a hasznosság keresése itt a facilitátori munka volt. És lesz, remélem, azt hiszem, leginkább katalizátorként működhetnek a művészetem mellett.

Nem művészeti tapasztalás, de az utóbbi évek meghatározó kollektív tapasztalata volt, ami sok mindent megváltoztatott az életemben, így kihatott az alkotó folyamatokra is: Egy ponton azt éreztem, hogy valóban szeretnék tudni tenni valamit a szegregációkban élőkért, a mélyszegénységben élőkért. A keresgélés elvezetett a **Bagázs közhasznú egyesülethez**. A *Bagázs* példaértékű munkát végez egy példaértékű közösségben. Három éven keresztül jártam önkéntesként Bagra év közben, heti rendszerességgel a tanítási időszakokban. Láttam értelmét annak, amiben

részleteiben, megrendezésében tevékenykedtem, ez alkalmazott feladat, de együtt gondolkozás, dialógus is.

¹²⁸ https://www.facebook.com/pg/fksestudio/photos/?tab=album&album_id=453254531532810

¹²⁹ Alpern Bernadett, Farkas Júlia, Fischer Judit, Flohr Zsuzsi, Halász Dániel, Kende Tamás, Klima Gábor, Markos Viktor, Mécs Miklós, Molnár Ágnes Éva, Páll Tamás, Rudas Klára, Katarina Šević, Sós József, Surányi Nóra, Romhány Veronika, Jelena Viskovic, Zagyvai Sári, Zalavári András voltak a kiállítók. Pályi Márk cikke a kiállításról a *Balkon* 2016. 3. számában https://issuu.com/elnfree/docs/balkon_2016_3/5

részt veszek, mert láttam, hogy számítanak ezek a programok a gyerekeknek. Majd ahogyan a doktori ösztöndíj és más munkalehetőségeim megszűntek, úgy láttam, hogy nem tudom folytatni ezt a tevékenységet. Szeretnék visszatérni az önkéntes munkához, de előbb saját egzisztenciális helyzetemet kell rendeznem.^{130 131}

II. 5. A hasznosság

Mika Hannula művészeti író, kurátor, nem veti alá semmilyen ideológiának a részvételiséget, az egymáshoz közelebb kerülést gondolja leginkább lényegesnek: „*Ha mézet keresel, ne öld meg a méheket – a közjó és a részvételi közösség keresése*” című szövegében, 2011-ben írja: „szociális, politikai, anyagi és pszichológiai körülményeink által létünk a világban a következő három dologra redukálódik: sebesség, terjedelem és ár.”¹³² „A másként gondolkodásnak e hosszú hagyománya azt jelenti...felfogni a lassú cselekvésben rejlő lehetőségeket és a szélsőséges nehézségeket. Közelebb kerülve egymáshoz, kifejleszteni a belső változásokat és kihívásokat nem hagyva magunk a külső nyomásnak.”¹³³ **Szijártó Zsolt** társadalomtudós, a Balkonban 2017-ben megjelent cikkében a nyilvánosság, a részvétel, és a tér szempontjából részletes jellemzést ad a részvételi és köztéri projektek mibenlétéről. Szerinte a részvételi művészeti gyakorlatok „a korábbi hierarchikus viszonyok demokratizálását, a passzivitására épülő individuális befogadási formák átalakítását aktív, közösségi kooperációvá, a tudástermelés kizárólagosságának, exkluzivitásának megszüntetését.” – ígéri.¹³⁴ Mennyiben volna jó, ha megszűnnének a passzívnak és elitistának nevezett művészeti médiumok és művek, hiszen megszűnne a pluralitás és a választás lehetősége? A részvételiség kizárólagosan eredményközpontú kritikája hasonló azokhoz a folyamatokhoz, amelynek hibáira keresne megoldást éppen e részvételi művekkel. A művészet szabadsága és a személyközi események saját tempója szorul háttérbe. A „lassú cselekvésben” rejlő lehetőségek

130 Szintén gyerekekkel közös részvételi munka 2017-ben A **T-tudok egyesület** – amely tanulási módok kutatásával és fejlesztésével foglalkozik, és amely a Pécsi Művészeti Kar hallgatóival évek óta működtet osztálytermi programokat – a művészek az osztályteremben programja keretében, amely a **Ludwig Múzeummal** együttműködésben valósult meg. Európai program keretei közt, **Erdei Krisztina** fotóművésszel közösen heti rendszerességgel, két hónapon keresztül iskolai foglalkozásokat tartottunk a **VIII. kerületi Grundsuliban**, egy képzeletbeli sportágat próbáltunk kialakítani a gyerekekkel, amely ilyen rövid időn belül nem igazán tudott kibontakozni. A gyerekek iskolai és otthoni nehézségeit kicsit megismertük. Szórakoztató feladatokba próbáltuk őket bevonni, kisebb-nagyobb sikerrel. Úgy érzem, hogy a gyerekek számára ez intenzív és érdekes élmény volt, de nem lett nagyobb élmény, mint egy jól sikerült kirándulás, amelyre sajnos nem nagyon mennek. Sokkal több időre van szükség, akár évekre.

131 Mindeközben munkaként elindítottuk a heti rendszerességgel a Nohában és a Két Egér könyvesboltban a Babra kreatív gyermekfoglalkoztató műhelyünket Járay Janka tájépitészsel, Mendreczy Karina képzőművésszel majd én innen is kiszálltam a Bagázssal szinte egy időben, a *Por és Pára* kiállítással egy időben, és Répás Júlia képzőművész viszi tovább a műhelyt jelenleg. <https://www.facebook.com/BABRA-m%C5%B1hely-783850888393344/>

132 Mika Hannula: if you are looking for honey, don't go off killing all the bees-the quest for the common good and the participatory community p.:79-87 in.: Nina Valeria Kolowratnik and Markus Miessen: Waking up from the nightmare of participation, expodium.nl, 2012. 81.old.

133 Mika Hannula: if you are looking for honey, don't go off killing all the bees-the quest for the common good and the participatory community p.:79-87 in.: Nina Valeria Kolowratnik and Markus Miessen: Waking up from the nightmare of participation, expodium.nl, 2012. 83.old.

134 Szijártó Zsolt: *A részvétellel kapcsolatos művészeti projektek alapkoordinátái.* in.: Balkon 2017_11,12. 5.old.

vesznek el. Szijártó szerint „*A participatív fordulat kapcsán megváltozott a művészet befogadásának célközönsége*”¹³⁵ Hock Bea 2005-ben a *Nemtan és Pablikart* című tanulmányában, Mark Hutchinson 2002-es „*Four Stages of Public Art*” című kategóriarendszere nyomán, nagyon erős kritikát fogalmaz meg a hazai társadalmilag érzékeny, részvételi művészet kezdeteivel kapcsolatban, visszatekintve a *Polifónia*¹³⁶ projektjeinek, a Múcsarnok Szerviz kiállításának és a *Moszkva tér – Gravitáció* projektjeinek elemzése kapcsán. Hock Hutchinsontól idézi: „*hogyan egyeztethető össze az autonóm művészet a nyilvánosság távolról sem autonóm igényeivel?*”¹³⁷ A „*problémamegszólító művek*” kifejezést – amelyet a *Polifónia* során hoztak létre – pozitívként említi Hock. Elemzése pontosak, annak ellenére, hogy azt írja, hogy „*a problémamegszólító művészet...megszólít, legnagyobb részt a hátrányos helyzetben lévő, és önreprezentációhoz nem jutó társadalmi csoportokat érinti.*”¹³⁸ Hock számon kér az 1990-es, 2000-es évek hazai művészeinek olyasmit, amit a társadalmi berendezkedés nem tett lehetővé. Az értelmezési tartomány szintén meghatározódik a társadalmi vagy politikait érintő alkotások esetében, és a hitek és eszmék előtérbe kerülése által a viták száma is meghatározódik, melyek ez esetben a művészet autonómiáját, hasznát vagy haszontalanságát hatják át. „*Ismert nehézségbe ütközünk, ha a – „the personal is political”-t magyarra szeretnénk fordítani, mert az automatikusan kínáló 'politikus' jelzőnek nálunk nem a pártpolitikai, hanem a hétköznapi létezés átható, különféle hatalmi érdekek tudatosítását célzó jelentése nem közkeletű.*”¹³⁹ A kizárólagosan a hasznosság felől közelítés szociális munkásként kezelné a művészeket, akik akár a legjobb akarattal és szándékkal, etikailag kifogásolhatatlan célkitűzések ellenére sem tudnak olyan változásokat elérni, mint egy közösségben sokáig jelen lévő szociális munkás szakember. A művészek másmilyen hatásokat tudnak elérni, reakciókat tudnak kiváltani. Esetleg megmozgatnak valamit az emberekben, hogy elképzeljenek új lehetőségeket, megvilágítsanak helyzeteket, melyekre kívülről könnyebben rálátnak, vagy amelyek általános érvényűek. A provokáció abban mutatkozik meg, hogy lehetetlennek tűnő ötletet tesznek lehetségessé.

135 Szijártó Zsolt: *A részvétellel kapcsolatos művészeti projektek alapkoordinátái*. in.: Balkon 2017_11,12. 10.old.

136 A *Polifónia* egy 1993-as esemény, kiállítás, amelynek kurátora **Bencsik Barnabás és Mészöly Susanne** volt, a problémamegszólító művészeti munkákat életrehívó egyik első kuratori kiállításaként fontos referenciális pont több szempontból is, és sok irányú viták tárgya. A társadalmi kontextust mint médiumot használta. Mészöly Susanne: „*A koncepció szerint a közönségnek konfrontálódnia kellett a művekkel, beléjük kellett botlania, anélkül meglátnia, hogy túlságosan azonosíthatóak-azonosítottak lettek volna (ami a múzeumokban kiállított munkákra mindig jellemző). A magyar közönség úgy találkozott a POLIFONIAVAL, hogy kinyitotta az újságot vagy egy folyóiratot, felszállt a buszra, autóval átment a hídon, belépett egy nyilvános telefonfülkébe, kapott egy hivatalos, lebélyezett borítékot, bement a zöldségeshez, sétált az utcán, ránézett egy elektromos hirdetőtáblára, esetleg egy bombatölcsérre vagy elhagyott grundra bukkant, lement a Duna-partra, ellátogatott egy oktatási intézménybe, egy művész lakásába, kereskedelmi központba, múzeumba vagy magángalériába. A soron következő eseményt naponta, mindig azonos oldalon, a jellegzetes meander mintával keretézve hirdettük meg a két legolvasottabb napilapban. Az eseményeket a kisebb magánvállalkozások cégereihez hasonló kis zománc táblával jelöltük.*” C3 Videóarchívum és médiaművészeti gyűjtemény katalógus oldalán a *Polifónia* <http://catalog.c3.hu/index.php?page=work&id=990&lang=HU>, *Polifónia*, (Katalógus) Soros Alapítvány Kortárs Művészeti Központ 2003

137 Hock Bea: *Nem tan és pablikart, lehetséges értelmezési szempontok az utóbbi másfél évtized két művészeti irányzatához*. Praesens 2005 99-126.old.

138 Hock Bea: *Nem tan és pablikart, lehetséges értelmezési szempontok az utóbbi másfél évtized két művészeti irányzatához*. Praesens 2005 99-126.old.

139 Hock Bea: *Nem tan és pablikart, lehetséges értelmezési szempontok az utóbbi másfél évtized két művészeti irányzatához*. Praesens 2005 99-126.old.

II.6. Tartós együttműködések a valóságban

„Amennyire úgy gondolom, hogy öncsalás azzal áztatnunk magunkat, hogy a társadalom lépésről lépésre átalakítható volna, éppannyira azt is gondolom, hogy a „mikroszkopikus” méretű, közösségi szinten szerveződő kísérletek, mint például egy lakóbizottság vagy egyetemi bölcsőde stb., alapvető szerepet játszanak”¹⁴⁰ Tartós jelenléttel sok esetben valós segítséget nyújtanak nem művészeti, de részvételi kezdeményezések és együttműködések. Együttműködések során kreatív projektmódszerekkel dolgoznak különféle szereplők. Tartósan és hosszú távon vannak jelen közösségekben, közösséget alkotnak, így tudnak építkezni. Sok más kezdeményezés között gondolok itt olyan jelentőséggel bíró hosszú távú jelenlétekre, mint **L. Ritók Nóra** *Igazgyöngy* alapítványa, amely 1999 óta működik a harminchárom leghátrányosabb helyzetű kistérség egyikében, **Berettyóújfalun** környékén. Ugyancsak ilyen az *Éjjel-nappal 7ker* program¹⁴¹, ahol közösen hoznak létre képregényeket és előadásokat 12-16 éves roma fiatalokkal, akik a VII. kerületben laknak a **Klauzál tér** környékén. Hasonló célokért dolgozik a már érintőlegesen említett **Bagázs Közhasznú Egyesület** is **Bag** kistérségben hat éve, és tavaly óta **Dányon** is, ahol egy szegregátumban vannak jelen. Több képzőművész magánemberként, vagy oktatóként kapcsolódott már be a munkafolyamataikba, mert készségfejlesztő és kreativitást fejlesztő foglalkozásaik is vannak, több mint 100 önkéntessel dolgoznak, akiknek nagy része még diák, de sokféle szakmai irányultságú önkéntesük is van, aki eljár a telepre. A programokat így tudják fenntartani, amelyek között van felnőttiskola, női kör, adósságkezeléssel foglalkozó csoport, iskolai korrepetálás, gyerekek számára kreatív foglalkozások és más tevékenységek is.

Szerencsére elindultak ilyen hosszú távú kezdeményezések a rendszerváltás után, ezek lokális hosszú távú együttműködések, helyek, klubok és szervezetek vagy olyan kiemelkedő kezdeményezések, amelyek roma fiatalok lehetőségeit bővítik. Ilyen példa még a **Don Bosco Általános Iskola** is **Kazinebarcikán**, vagy a **Dr. Ámbédkar Iskola** is **Miskolcon** és **Sajókazán**, vagy az **IndaHouse** is **Hernádszentandrás**on és **Perén**. Természetesen más kérdésekben aktív szervezeteket is említhetnék, de kiemeltem ezt a területet.

140 Félix Guattari: *La révolution moléculaire*. (A molekuláris forradalom) 10/18. 1977.22.o.

141 <https://www.facebook.com/ejjelnappal7ker/>

II.7. A művészet autonómiája, a művész autonómiája, a befogadó autonómiája

Akármilyen munkamódszerrel dolgozik is a művész, bármely médiumban, akkor is alapvetés, hogy önazonos maradjon az alkotásával és annak tartalmával, formájával. Az irányok, külső nyomások és külső ingerek ellenére vagy akár hatására is. A művészet autonómiája egy törekeny buborék. Ugyan a művész zseni képét többek között **Bourriaud** is megdönti, mint sokan mások korábban is, ugyanakkor azt is állítja, hogy a párhuzamos valóságok világában a magányos művész, a relációesztétika és a kollaboratív praxisok egyidejűleg léteznek. Bárminemű külső, akár gazdasági autoriter nyomás is magával hozza az alternatív struktúrák kialakulását, az új közösségek létrejöttét. Ezzel párhuzamosan a külső, azaz valós és belső emigráció tudatos, vagy tudattalan választását is. Azt gondolom, hogy a külső erőviszonyok megváltozása és az autoriter módon megváltoztatott intézményrendszer az alternatív színtér kibontakozásához vezet. A rendszerváltás után átalakult intézmények jelenkori megszűnése esetében is. Minden esetben és körülmények között máshogyan és más okokból, de kialakulnak alternatívák, már amennyiben ez időszakosan lehetséges. Nagy különbséget jelent az információs társadalom, a tömegkommunikációs csatornák széles spektruma és a közösségi média szignifikáns jelenléte, a „fake news” éra félrevezető útvesztője. Hiszen az egyén akkor is csoportban érzi magát, amikor nem keresi, és nem alakítja ki annak fizikai feltételeit. Ennélfogva az alternatív terek kialakulása nem úgy történik meg, mint az 1968 után Nyugat-Európában és Amerikában, vagy a neoavantgárdhoz köthetően itthon.

Érintőlegesen említenék történeti előképként magyar és nemzetközi példákat, ahol a külső nyomás hatással volt az alternatív megoldások vagy a második nyilvánosság létrejöttére. Ennek a gazdasági nyomásnak példája **New York SoHo** negyede, ahol 1971-re létrejött a *Fluxhouse Cooperatives*, a *The Kitchen*, a *112 Mercer Workshop* a posztminimál irányzat kísérleteinek helyszíne, az *A.I.R. gallery* a feminista tér-kísérletek helye, a *FOOD*, **Gordon Matta-Clark** és más képzőművészek étterme, sok más között.¹⁴² **Mélyi József** írja a **Katarina Šević** az **IMPEX** által 2010-ben kiadott „*Nem Kacsák vagyunk egy tapon, hanem hajók a tengeren*” című könyvében a rendszerváltást megelőző magyarországi viszonyokról, hogy az állami intézmények nem vettek tudomást a nemzetközi kortárs művészethez kapcsolódó alternatív hazai színterről. „*Ha a rendszerváltás előtti hazai intézményrendszert az alternatív csoportok és bemutatóhelyek szempontjából vizsgálnánk, tulajdonképpen nem tennénk mást, mint a hatvanas évektől kezdve a magyar művészettörténetének ma már kanonizált történetét elevenítenénk fel, az Ipartervtől a Szüzenonon át és az Indigón át a Vajda Lajos Stúdióig.*”¹⁴³ A magyar neoavantgárd a gazdasági nyomás, az autoriter cenzúra miatt,

¹⁴² Az 1980-as évekre már több mint 200 galéria létesült a térségben.

¹⁴³ **Mélyi József**: *Az intézményrendszer alternatívái* in.: **Kálmán Rita, Katarina Šević**: *Nem Kacsák vagyunk egy tapon, hanem hajók a tengeren*, impex, 2010. 29.old.

autonómiáját és alternatív megoldásokat keresve, mivel nem is volt más lehetősége, a számára nem elérhető intézményrendszertől függetlenül alternatív tereket teremtett (lakásszínház, kápolna tárlat), új kifejezésmódokat talált.¹⁴⁴

Az e fejezetben vizsgált részvételi vagy kollektív művek és munkamódszerek nem feltétlenül férnek bele a **Claire Bishop** vagy **Grant Kester** által kialakított kategóriákba, hanem át és át lépik e kategóriák határait. A mérés, vagy felmérés lehetősége csak akkor nyitott, ha egy homogén csoporttal dolgozik a művész, és akkor is nehéz a szubjektív tényezők miatt. Nehéz a nézőre, befogadóra, résztvevőre gyakorolt hatás mérése azokban az esetekben, ahol a befogadók közössége nem egy valós közösség, hanem tételesen a műalkotás hívja életre a közösséget, vagy szólítja meg az egyéneket – és e dolgozatban főként ilyen műveket vizsgálók.

III. Helyhez kötődő művek

III.1.A Szociokulturális tér

„A tér használata teszi a teret azzá, amivé válhat.” *Raumlaborberlin*

Az 1971-ben **Henri Lefebvre** által meghatározott térértelmezés, a téri fordulat szerint a tér nem pusztán forma vagy terület, hanem szociokulturális és politikai tér. Érdekes párhuzamként említem, hogy **Miwon Kwon** 1997-ben az *„Egyik helyet a másik helyett. Megjegyzések a helyspecifikusságról.”* című írásában¹⁴⁵ pedig térként, helyként kezel eseményeket és gondolatköröket is, visszajára fordítva vagy folytatva a Lefebvre-i gondolatot. **Bishop** szerint szabad a műalkotás és a művész, helyzet és helyválasztása. Mindenki, aki köztérben dolgozik, láthatóvá tesz kulturális és szociális különbségeket. **Katja Szymczak**, a 2008-ban megjelent *Acting in public* c. kötetben azt írja, hogy a mű kiszakít saját környezetünkből, összekapcsol egy ismeretlen helyzettel-hellyel-nem hellyel, vagy rá világít a saját helyzetünkre.

144 Megemlítenék itt hazai előképeket akik alternatívákat teremtettek a rendszerváltás előtti és körüli időszakban. Ilyen előképek többek között **Erdély Miklós**, **Indigó csoport**, **Iparterv**, **Szürenon csoport**, **Altorjai Sándor**, **Hajas Tibor**, **Pauer Gyula**, **Tóth Endre**, **Halász Péter lakásszínháza**, **Újlak csoport**, **Szirtes János**, **feLugossy László**, **Vajda Lajos Stúdió**, **Helyettes szomszédok**, **Szentjóni Tamás** is, többek között.

145 Kritikai művészet **Miwon Kwon** *Egyik helyet a másik helyett. Megjegyzések a helyspecifikusságról* in Kortárs művészetelméleti szöveggyűjtemény, Szerkesztette: Kékesi Zoltán • Lázár Eszter • Varga Tünde • Szoboszlai János, Kwon, Miwon *One Place After Another: Notes on Site Specificity*, in: *Theory in Contemporary Art Since 1985*, Blackwell, Zoya Kocur – Simon Leung, 2008, 32-55. Fordította: Erőss Nikolett, a fordítást ellenőrizte: Hornyik Sándor

44. Kép: The Randomroutines: *A nagy megmentés*, 2006

Éppen ezt teszi **Kaszás Tamás és Kristóf Krisztián** a **The Randomroutines**¹⁴⁶: *A nagy megmentés*¹⁴⁷ című murális munkája 2006 óta a VII. kerületben a Rózsa után található tűzfalon. A The Randomroutines a muráliát az *Urban Potentials – Rejtett Városi tartalékok* projekt alkalmával készítette, a **Rügyecskék** Ember és Környezetvédő szervezettel és a **Fiatál Képzőművészek Stúdiója Egyesülettel** dolgoztak együtt.

A fesztivál szervezői az akkor még városképet jelentős módon meghatározó üres tűzfalakra akarták felhívni a figyelmet. Egy tűz lángol a fal középterében, a fal alján három cserépből nőnek ki fák, apró emberek szállítják a juharfa óriási szárnyas magjait. Mivel a The Randomroutines sokszor teremt saját szimbólumokat és beemel valós szimbólumokat, így lehetséges, hogy a juhar választása sem véletlen. Egyrészt gyerekkorban a magot, kicsit szétválasztva, orrunkra ragasztottuk, és ez az emlék talán minden járókelőben felvetődhet, másrészt a juhar fájából játékokat készítenek és hangszerek készülnek: a fa a hegedű, cselló, hárfa, fúvós hangszerek és a furulya fontos alapanyaga. Sok kultúrában volt a juhar szent fa, hitték, hogy megvéd a démonoktól és a villámcsapástól. A juharfából édes nedv, egyfajta cukor is kinyerhető. Mindezek miatt a művészek egyfajta védő és tápláló funkció miatt is választhatták ezt a szimbólummá alakított szárnyas magot, amelyet védenek és segítenek az emberfigurák.

Az eredeti terv szerint futónövények nőtték volna be a falat, talán az óvodában óvott és növekedő gyerekekre utalva. A növények sajnos nem maradtak meg, de a murália fokozatosan halványul, tűnik el. „*Szuper ötletnek tűnt, hogy egy óvoda udvarán készítsünk murált – főképp az mozgatott minket, hogy mennyire erős emlékeink vannak a saját gyermekkorunkból, mennyire beégtek a nagy murálok az agyunkba, meg hogy ezek az emlékképek milyen torzuláson eshettek át azóta, a felnőtt élet tükrében. Sokat gondolkodtunk ezen a hosszútávú beégetésen. A projekt része lett volna egy futónövényesor a kép alján, ami szép lassan betakarja majd. Én utólag megkedveltem, a levelek általi temetés szerepét átvette, hogy tők kifakult az egész. Olyasmi ez, mint egy fordított polaroid.*” – mondja Kristóf Krisztián kérdéseimre válaszolva. Ha egy ilyen nagy méretű kép kikerül a városi térbe, a járókelők könnyen felfigyelnek rá, mindenképpen megüti, átlépi az ingerküszöböt.

146 <http://randomroutine.tumblr.com/>

147 <http://www.up-budapest.hu/>

III. 2. Konkrét helyekhez kötődő saját munkák

2009-ben, **Tassiana Nunez Costa**¹⁴⁸ brazil tipográfussal, közösen készítettünk egy animációs filmet¹⁴⁹ *Nomansland*¹⁵⁰ címen és egy füzetet, amely egyrésről egy ócskapiac helyszínéhez kapcsolódott. A piac **Párizs** belterületének határán található, a **périferique** környékénél. Az elvándorlás és a tárgyainkhoz fűződő viszonyunk kérdéseit jártuk körül. Nunez és én teljesen különböző közegből érkeztünk Párizsba, de mégis közös volt bennünk az érdeklődés és az idegenség. Az animációban a piacon vásárolt tárgyak álltak össze a piac formájává, majd továbbálltak. Minden tárgyról „portrét” fotóztunk, és elképzeltük, honnan érkezhetett, és arról a kultúráról és párizsi vonatkozásairól készítettünk egy tablót, egy dokumentumszerű képet. A közös munka nagyon otthonos volt, megtaláltuk a közös kiindulási pontokat.

45. Kép: Szemző Zsófia: *Nomansland*, 2009 Tassiana Nunez Costával

2010-ben és 2011-ben két számát jelentettem meg a *Fal és beton*¹⁵¹ fanzineoknak, amely apró, szinte miniatűr grafitrajzok gyűjteménye volt. A résztvevők elrejtettek rajzokat a belső **VII. kerületben** a Király utca és Dob utca környékén. A csoport véletlenszerűen állt össze művészekből és bekapcsolódó járókelőkből. A *Fal és Beton* második száma¹⁵² esetében felhívást tettem közzé, művészek jelentkeztek, a workshop során a **Labor galéria** környékén helyeztek el mini köztéri munkákat, amelyből a Fanzine készült. Itt a rajzok esetében az észrevétlenség cél is volt, a véletlenre bíztuk, hogy ki, mikor találja meg a rajzot, mire fogja vélni, elmossa-e az eső. Ugyan a köztérben léteznek ezek a rajzok, de ugyanúgy léteznek a köztérben mint az egymásnak idegen járókelők. Észrevétlenek maradnak.

Az *1260* és a *Be fruitful* című animációk a 2016-ban, a **New York-i White box** galériában megvalósuló *585000m2* című kiállítás részeként jöttek létre, a kiállítás kurátorai Ausztrics Andrea és Vadász Zita voltak.

148 <https://www.kickstarter.com/projects/922167305/loufoquerie?ref=blog>

149 <https://www.youtube.com/watch?v=GwyWFbPoT3g>

150 <http://zsofiaszemzo.com/root/2009-nomansland/>

151 <http://zsofiaszemzo.com/projects/wall-and-concrete1fal-es-beton1/>

152 <http://zsofiaszemzo.com/project/fal-es-beton2wall-and-concrete2/>

Főként multimédia, fotó és archív anyagokból álló történeti csoportos kiállítás volt a pesti zsidónegyed történetéről. Munkámnak a **Rumbach Sebestyén utcai Zsinagóga** volt a kiindulópontja.

46. kép: Szemző Zsófia: 1260, animáció, Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga, 2016

Az üres teret az *1260* című videóban székekkel töltöttem meg, itt analóg stop motion animációs technikával dolgoztunk **Markos Viktor** operatőrrel.¹⁵³ Minden egyes fotóhoz máshová helyeztem el a térben ugyanazt az egy széket. Utalva ezzel az *1260* ülésre: a 786 férfi és a 474 női helyre. Később ez a szám 1332-re emelkedett, más források szerint 1372-re. Ezek a munkáim szorosan kapcsolódnak a helyhez ahol létrejöttek.

¹⁵³ <http://zsofiaszemzo.com/root/1260/>

III. 3. A műalkotás helyválasztása

A művészi szabadság azt jelenti-e, hogy a művész autonóm alkotásokat hoz létre, vagy autonóm abban, ahogyan és amikor, ahol és akivel alkot? **Kicsiny Balázs** Munkája több szempontból is autonóm marad. Kicsiny Balázs: *Ne utazz!-Utazz! „Egy kényelmetlen kiállítás a szobámban”*:¹⁵⁴

47. Kép: Kicsiny Balázs: *Ne utazz!-Utazz! „Egy kényelmetlen kiállítás a szobámban”*. A kép forrása: <http://catalog.c3.hu/index.php?page=work&id=1159&lang=HU>

1993-ban Kicsiny Balázs egy csavarral a *Polifónia* köztéri projektjei közé ékelte egy magánter választást. A projekt meg lett hirdetve a Népszabadság napilapban, ott volt olvasható, hogy a nap bizonyos szakában a magánlakás nyitva állt a látogatók előtt. Kicsiny Balázs munkája egyfajta protestálás autonómiája mellett, miszerint akkor és ott alkot, ahová az alkotása viszi. Kérdés azonban, hogy kik találkoznak a csónakkal, mert elmenni valakihez nehezebb, mint egy forgalmas köztéren belebotlani egy alkotásba, ugyanakkor a művész megélése és a munka utóélete, amely a róla készült fotókban él tovább, a befogadóban ébreszthet Kicsinyéhez hasonló gondolatokat. Kicsiny Balázs kereste a helyét egy köztéri alkotásnak a pályaudvartól egészen hazáig. Végül Kicsiny egy másik helyet hozott be a saját lakásába, magánterébe. Sőt, ez a másik hely teljesen megtöltötte a lakás terét. Ez a helyzet inverze a Kicsinytől megszokott téri működésnek, ahol óriás

¹⁵⁴ <http://catalog.c3.hu/index.php?page=work&id=1159&lang=HU>

belmagasságú nagy terekben sokszoroz meg antropomorf figurákat, ember nélküli emberalakból alkot csoportot. Az alakok esetenként bűvárok, horgonyok, cselekszenek, nem úgy, mint a ladik a szobában. E méretarány-váltás kényelmetlen, erre a mű címében is utal Kicsiny Balázs, hiszen a ladik szinte kifeszíti és betölti a teret, nem hagy helyet semmi más jelenlétének. Itt egy magányos csónak mozdulatlanul, oldalára dőlve fekszik keresztben a szobán, mintha a víz, ami ide szállította, elapadt volna. E nagyméretű ladik beúszott a szobába az ablakon keresztül. Kicsiny a csónak felületét képregénylapokkal fedte le, lehetséges, hogy a képregényben megjelenő történet elmesél valamit, amiről tudnunk kellene, hogy értsük, hogyan került ide a csónak. A mű címéből arra lehet következtetni, hogy Kicsiny talán arra gondol, hogy néha magunkban otthon ülve többet tudunk meg a világról, mint amikor utazunk. Ez a helyzet persze fordítva is elképzelhető. *„Együtt élni vele. Kerülgetni. Érezni a kellemetlen összezártságot. A csónak elhelyezése után az utam a kórházba vezetett. Kórházi szobámban néha elképzeltem, hogyan tölti az időt otthon a csónak. Talán nem volt elég hely mindkettőnknek. Amikor emberek jöttek, hogy elszállítsák a csónakot, a koporsónak hazulról a temetőbe történő szállítása jutott eszembe.”* – írja Kicsiny Balázs a *Polifónia* kiállítást dokumentáló weboldalon, és a *Polifónia* katalógusában. A feszült helyzet tragédiába torkollik, mint Kicsiny-nél sok esetben, vagy inkább a tragédia érzetét jelenti e négy szó: *„Vasútállomás, Otthon, Kórház, Temető”* – melyeket Kicsiny munkájához fűz.

A z **Architecture Uncomfortable Workshop** *The fifth corner*, az *ötödik sarok* és *tin house*, a bádoghenger munkái a műalkotás helyválasztása kapcsán is kiemelhetőek.¹⁵⁵ Az Architecture uncomfortable workshop (kényelmetlen építészet műhely) egy 2012-ben indult építész, formatervező és építő kollektíva, melynek tagjai **Szederkényi Lukács, Ghyczy Dénes Emil, Szederkényi József, Szacs vay Gergely, Szabados Karolina**. A kollektíva nagyon különböző anyagokkal terekkel, formákkal dolgozik, tagjai sokszor dolgoznak együtt más művészekkel, hívnak be alkotókat tevékenységeikbe. Érdekes számukra a hiba *„nagyon izgalmasak azok a hibákból adódó formák az aszfalton, amit a munkások kívágnak. Ezekben benne van a magyar valóság hangulata: javításkor derékszögű rendszerben követik le a hibákat, hiszen spórolnak az anyaggal. Pont akkora darabot vágnak ki az aszfaltból, amekkora az organikus hiba, ami persze sosem kör és szinte sosem teljesen derékszögű forma.”*¹⁵⁶ – mondja Szederkényi Lukács. Fontos számukra a természet, mivel a tárgyaik alapanyagainak forrása, így ennek megértése is benne van a tárgyaikban. A nevükben foglaltak szerinti kényelmetlenség nem az általuk tervezett tárgyak emberi használat során felmerülő kényelmetlenségeire utal, hanem inkább arra, hogy az építés nehéz fizikai munka és leginkább arra, hogy mint ahogy nekik is tervezés során, úgy a nézőnek a tárgyat nézve

155 <https://auw.divisare.pro/projects/391850-tin-house>

156 http://artmagazin.hu/artmagazin_hirek/kenyelmetlen_epiteszet.4069.html?pageid=135

tornáztatnia kell a gondolatait, hogy megértse a formák és a funkciók találkozását. Minden tárgyuk kísérlet arra, hogy szinergiákat és szinesztéziákat fordítsanak le a funkcionalitás nyelvére, és azzal együtt, hogy tárgyaik stabil szerkezetűek, még szabadok maradhassanak, pontosan formájuk által keltett gondolati tartalmakban. *Az ötödik sarok*¹⁵⁷ egy művészeti tér, ahol rendszeresen szerveznek kiállításokat és eseményeket meghívott művészek közreműködésével 2013 óta, a *Bádoghenger* szintén egy általuk létrehozott kiállítótér.

48. Kép: Architecture uncomfortable workshop: Tin house, 2016. Fotó forrása: Auw

„Az ötödik sarok események helyszíne, az iroda kertjében levő kis tér (kutyaszar galéria) kibővítésével jött létre, az ötödik sarok név is erre utal, hogy ahova épp lerakjuk a fa szerkezetű sarok elemet addig a pontig tágtjuk ki vele az eredeti galéria teret. A bádoghenger esetében a hidegkúti repteret találtuk legalkalmasabbnak, bár az a lényege, hogy bárhol felállítható, de a repteren sokszor csinálunk eseményeket amúgy is és azért választottuk ezt a területet erre.” – mondja az AUW. *Az ötödik sarok*¹⁵⁸, egy mobil sarok, ami egy szoba kiterjesztett, bárhová letehető ötödik sarka, egy kicsi, de másik felén az egész világot magába foglaló nyitott tér. A performansz, vagy műtárgy megnézéséhez közel kell menni a sarokhoz, de az eseményben benne tud lenni egy jóval távolabb lévő ember is. E két „kiállítótér” általában a természetben helyezi el az AUW. A

¹⁵⁷ <https://fifthcorner.tumblr.com/post/167300395779/ki%C3%A1ll%C3%ADt%C3%B3k-exhibitors-kostil-luka-j%C3%B3zsef>

¹⁵⁸ <https://fifthcorner.tumblr.com/post/167300201629/ki%C3%A1ll%C3%ADt%C3%B3k-exhibitors-lilla-demeter-kele>

2016-os bádoghenger eseménytérnek épült, egy olyan tér, amelyet a természetben, egy mezőn helyeztek el, amikor a meghívott alkotók megérkeztek a bádoghengerbe, magukra falazták az utolsó elemet, így a henger csak felfelé volt nyitott az ég felé. Középen egy nagyobb tűz égetésére alkalmas tűzrakóhelyet, kályhát alakítottak ki. A meghívott alkotók mind ugyanakkora mennyiségű méhviaszból készítettek szobrokat, tárgyakat, majd az AUW terve az volt, hogy a műtárgyak egybeolvadnak az esemény során.

49. Kép: Architecture uncomfortable workshop: The fifth corner, 2013. Fotó forrása: Auw

III.4. A gondolat mint tér

Miwon Kwon a tér mibenlétét helyezi fókuszba, és a tér válik egyfajta platformmá, amely bármi lehet. Legyen szó valós helyszínről vagy egyébről: „a művészet helye (site of art) többé már nem esik csak úgy véletlen egybe a művészet terével (space of art), nem a helyszín (location) fizikai jellemzői lesznek a hely (site) meghatározásának elsődleges elemei”.¹⁵⁹ Kwon szerint a műalkotás tartalma maga is egy hely: „a kortárs helyspecifikus művek hotelekbe költöznek, utcákat, lakótelepeket, börtönöket, iskolákat, kórházakat, templomokat, állatkerteket, supermarketeket

¹⁵⁹ Kritikai művészet Miwon Kwon *Egyik helyet a másik helyett. Megjegyzések a helyspecifikusságról* in Kortárs művészetelméleti szöveggyűjtemény, Szerkesztette: Kékesi Zoltán • Lázár Eszter • Varga Tünde • Szoboszlai János, Kwon, Miwon One Place After Another: Notes on Site Specificity, in: Theory in Contemporary Art Since 1985, Blackwell, Zoya Kocur – Simon Leung, 2008, 32-55. Fordította: Eröss Nikolett, a fordítást ellenőrizte: Hornyik Sándor. 112.old.2.bek.

foglalnak el, továbbá beszivárognak a média tereibe: a rádióadásokba, az újságokba, a tévéműsorokba és az Internet világába is. E térbeli expanzió mellett a helyspecifikus művészet egy sor tudományág felé is orientálódik (pl. antropológia, szociológia, irodalomkritika, pszichológia, természet- és kultúrtörténet, építészet és urbanisztika, számítástechnika, politológia), és a populáris témák (így a divat, a zene, a hirdetések, a film és a televízió) iránt is határozottan érdeklődik...ez a hely nem előre meghatározott; sokkal inkább maga a mű hívja létre (gyakran tartalomként), és létezését egy már létező diskurzus igazolja”¹⁶⁰

50. Kép: Benczúr Emese: Think about your future, 2010, A fotó forrása: <https://www.littletimemachine.com/2015/03/the-futurist/>

Benczúr Emese, 2010-es **Liverpool-i Biennáléra** készült munkája a *Think about your future*.¹⁶¹ Benczúr szokásához híven, arra invitálta a nézőt, hogy a jövőre gondoljon. Benczúr munkáiban kiterjeszti a mű jelenidejét, és jelenidejében mindenkor benne foglaltatik a jövőideje is, így a befogadó jelenidejében is benne foglaltatik a jövőideje, bármilyen cselekvést hajt is végre éppen, bármi is történik az életében, aminek kapcsán a jövőre fog gondolni. A pillanat kiterjed, amikor meglátja Benczúr szöveges munkáját, és így térben és időben máshová szállítja a nézőt. A *Think about your future* feliratot egy üresen és romosan álló „Futurist” nevű mozi épületen helyezte el.

¹⁶⁰ *Kritikai művészet* Miwon Kwon *Egyik helyet a másik helyett. Megjegyzések a helyspecifikusságról* in Kortárs művészetelméleti szöveggyűjtemény, Szerkesztette: Kékesi Zoltán • Lázár Eszter • Varga Tünde • Szoboszlai János, Kwon, Miwon *One Place After Another: Notes on Site Specificity*, in: *Theory in Contemporary Art Since 1985*, Blackwell, Zoya Kocur – Simon Leung, 2008, 32-55. Fordította: Erőss Nikolett, a fordítást ellenőrizte: Hornyik Sándor. 113.old. 1.bek.

¹⁶¹ <http://www.biennial.com/2010/exhibition/artists/emese-benczur>

Lényeges a helyszín választása, hiszen az épület neve és a mozik kihasználatlansága egybevághat a jövőre gondolással. A járókelőt finoman noszogatja, – amennyiben az észreveszi egyáltalán a reklámok és hirdetőtáblák áradatában – a felirat mindenképp megakasztja. Mert maguk a szavak egyszerűek és egyértelműek. Ugyanakkor felszólít a művész a gondolkozásra és a gondolat általi mozgásra. A romos épülettel teljes ellentétben áll az, amit elképzelhetnénk mint fejlődést, és ez az ellentmondás a kizökkentés lényeges eszköze vagy formája.

51. Kép: Enyészpontok 1.0: Nem mi voltunk!Crew feat. Bódi Lóránt: Zsidó strand, 2015 <http://enyeszpontok.tumblr.com/enyeszpontok>

Az *Enyészpontok 1.0* – az *Enyészpontok 1-2-3* **Don Tamás** köztéri munkákat életre hívó projektje, amely a Holokauszt emlékezeti tereit, a nem láthatót tematizálja, teszi időszakosan láthatóvá a köztérben, események helyszínein. E projekt részeként valósult meg a **Nem mi voltunk!Crew feat. Bódi Lóránt: Zsidó strand**¹⁶² című munkája, 2015-ben. Don Tamás szerint „kontextus nélküli lelet”-re bukkant a Crew a **Fortepánon**, majd a táblát az eredeti helyszínen rekonstruálta. „A térbeli elkülönítés nemcsak a holokauszt lényegi mozzanata: a szegregáció, a diszkrimináció bevett eszköz volt mindenkor és mindenütt – így ma is.” – írja Don. Az eredeti táblát hozta létre újra a NemMiVoltunkCrew, amely egy szegregált területet jelölt ki a **Velencei tó** partján. Így a mű újrajátszása egy valós helyzetnek egy valós fotó alapján. A tér ebben a műben és az eredeti fotón is

162 <http://enyeszpontok.tumblr.com/enyeszpontok>

az előítéletek által lehatárolt gondolati tér kivetülése a fizikai térbe. Itt a nézőnek egyrészt nem kell kódokat fejtenie, hiszen a mű egy szöveges alkotás, a szavak elolvashatóak. Ellenben a referenciális pontokat a nézőnek ismernie kell a mű elsődleges értelmezéséhez is: tisztában kell lennie a történelmi eseményekkel, azok folyásával és következményeivel, annak érdekében, hogy a művészek által célzott érzelmi hatás létrejöhessen. Remélem, ismerik a befogadók a történelmet, remélem, ismerni fogják, tanulni fogják, hogy megérthessék e szegregált strand történetét, amely a mű további tartalmait kibontva, vonatkoztatható általánosságban a szegregáció gondolati terére is.

III.5. A hely pszichogeográfiai rétegzettsége

A pszichogeográfiai rétegzettségről a *Rossz közérzet a kultúrában* című írásában **Sigmund Freud** már 1930-ban azt írja, hogy a városban az ott megélt történelem pszichológiai rétegei mind egyidejűleg vannak jelen, bármi, ami ott valaha is történt, az nyomot hagyott. Tehát minden hely egyidejűleg magában foglalja a lehetséges párhuzamos valóságokat. Ez a rétegzettség mind fizikailag mind pszichogeográfiai szempontból megtalálható a következő művekben, a kizökkenés mozzanata itt minden új rétegnél a történet irányváltása.

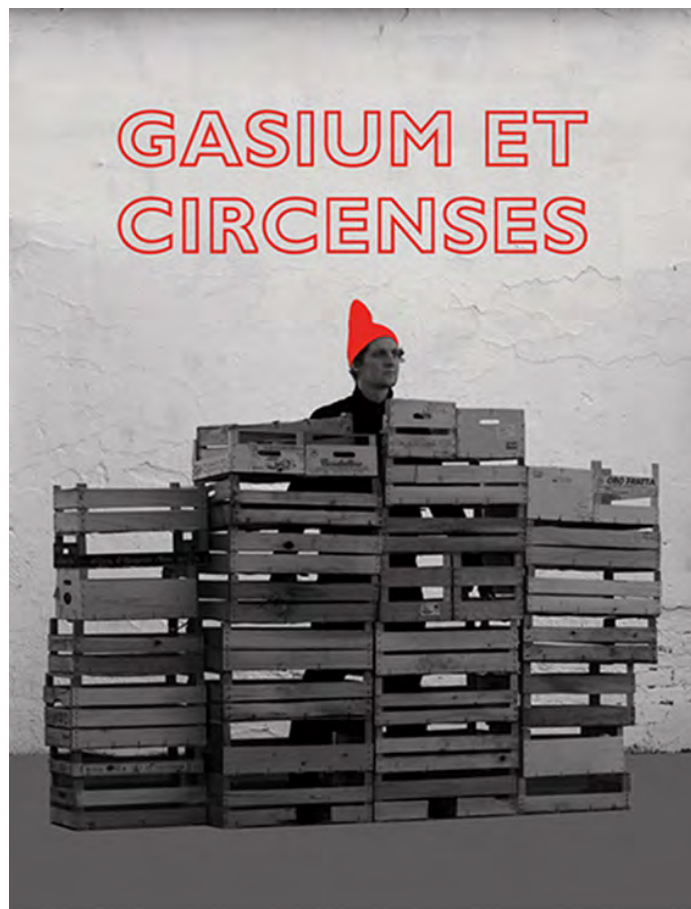
Technika Schweiz és Katarina Šević: *Gasium et Circenses – Lumen Fiók #2*¹⁶³ 2013-ban a volt gázgyár, **gázgyári lakótelep** és annak **művelődési háza és a szabadtéri színpad**, és mindaz, ami alatta van, adott alapot a *Gasium et Circenses*-nek. „*tisztázatlan volt, hogy a Gaziumból mi lesz.*” – mondja László Gergely. A Technika Schweiz és Katarina Šević kutatásba kezdett, mert megérezték, hogy kincsre bukkantak, csak azt nem tudták még, hogy ennek a kincsnek a föld alatt és a történelemben visszamenőleg hány és hány rétege fog még felbukkanni. Már a közelmúlttól kezdődően a felszínen is érdekességekbe ütköztek. Felolvasószínházuknak ez a közeli bürokratikus élmény az alapja, melybe bevonódtak a múzeum dolgozói: szürreális levélváltásba kezdtek, a bürokrácia útvesztőiben tekeregtek, tudni akarták, mit tárol a múzeum a volt gázgyári művelődési házban, Óbudán. Vegyes leletekre bukkantak: „*Korukat tekintve a paleolitikumtól a késő középkorig keltezhetőek, amik előkerültek, az ásatások az 1970-es évek közepétől napjainkig folytatók. A múzeum régészeti leleteket tárol az épületben, ezek anyagfajtájukat tekintve kerámia töredékek, emberi és állati csontok, fém és üvegtárgyak, építészeti kerámiák és faragványok, falfestészeti töredékek, freskók, földminták szerves (növényi) minták.*” – írja egyik válaszlevelében az Aquincum Múzeum egyik osztályvezetője.

163 https://issuu.com/katarina_sevic/docs/gasium_fiok_hu_web

52. Kép: Technika Schweiz és Katarina Šević: *Gasium et Circenses*, 2013. A kép forrása: <http://tehnicaschweiz.com/wp-content/uploads/2015/02/gasiumetcircenses.pdf>

53. Kép: Technika Schweiz és Katarina Šević: *Gasium et Circenses*, 2013. A kép forrása: <http://tehnicaschweiz.com/wp-content/uploads/2015/02/gasiumetcircenses.pdf>

Legfontosabb leletté vált a Technika Schweiz számára a cserélhető fejű császárszobor: „Az Aquincumi ásatás egy fontos lelete a mindenkori római császár fejetlen szobra. Az új császár hivatalba lépésekor megküldték a provinciákba az új fejet.” – részlet a *Gasium et Circenses Lumen* fiók kiadványból. Fontos ez azért, mert itt húzódik a színpad mögött közvetlenül a legnagyobb római-kori ásatás, melynek része egy nagy amfiteátrum, a periferiális provincia egy katonaváros maradványainak feltárása. A számukra fontos másik lelet maga az 1950-es években épült szabadtéri színpad, a gázgyári színházi hagyomány és önképzőkör.: „Országosan a legtöbb helyen a könyvtár volt az autonómia főbázisa. Nálunk inkább a színjátszás és az énekkar...emellett az önképzőkör mellett nagyon hamar létrejött egy amatőr színház...ez a színház a gyárépületben volt...egészen az 50-es évek elejéig...akkor jött az éberség, hogy a közönség nem mehet csak úgy be egy ilyen hadi jelentőségű gyárnak a területére, ezért kellett a művelődési házat, illetve a mellette található szabadtéri színpadot megépíteni.” – részletek a *Gasium et Circenses Lumen* fiók kiadványból. Az 1950-es években épült művház és színpad a köznevelés és a propaganda eszközeként született, de az 1980-as évekre bezárt a gyár, és a használaton kívül kerülő színházban próbált a Studio K színház és más alternatív társulatok is. A Technika Schweiz 2013-ban egy alternatív társulattal, az általuk korábban megalapított *Tárna hősei* társulattal gerilla módon felújította a művelődési házhoz tartozó szabadtéri színpadot. „Régebben kísérleteztünk participatív projektekkkel, ahol helyi közösségek bevonásával dolgoztunk...ott falnak futottunk, zavart minket ez a kettős értés és kettős motiváció, ami az ilyen projektek mögött mindig van, hogy én valamit akarok és akit részvételre motiválok, az teljesen mást ért a projekt alatt, és ettől van egy becsapás jellege akarva akaratlanul...Barátokat felkérni viszont...egy biztonságos terep és sokkal igazságosabb és tisztább. Az elmúlt 8 évben négy-öt alkalommal volt módunk ugyanazokkal az emberekkel dolgozni. A Kollektív ember társulattól lett a *Tárna hősei* társulat, aztán a *Tárna hősei* társulatot hívtuk el a *Gasium* színpadra.” – mondja László Gergely. A művészek itt archeológusok is voltak. A helyszín történelmi rétegzettsége fokozatos „ásatásaik” során került elő. Minden egyes réteg visszamenőleg is módosítani tudta az újabb kori rétegek jelentését, így ezek jelentései folyamatosan módosultak és összeadódtak. A *Technika Schweiz* elfoglalta és újraélesztette a romos színpadot. Tapasztalataikat a *Gasium et Circenses*, *Lumen* kiadványban összegezték.

Nem a valódi történelmi rétegek feltérképezése, hanem éppen hogy a rétegek jövőbe vetítése történt meg **Murányi Mózes Márton-Kaszás Tamás: Hobbisták** című kiállításán. A kiállítás kurátora **Magyar Fanni** volt.¹⁶⁴ 2018-ban a **Laborban** Murányi Mózes Márton és Kaszás Tamás műanyag szemét töredékek formáját pontosan követve kikapartak üregeket a falból, és ezekbe a lukakba befalazták a töredékeket. A falon körben látszottak még a tárgyak, amelyek befalazásra vártak, és amelyekről – aki nem járt a kiállításon, és aki nem is hallott a kiállításról, nem fogja tudni, hogy ott vannak a falban, ott rejtőzködnek. Ezek a darabok kincsek.

A falon látható rések hasonlíthatóak **Imre Mariann** 1994-es munkájához, a *Kitöltetlen terek passzív képzeletéhez*. Rádió szólt az egyik sarokban, egy kazettás zsebrádióból egy férfihang tárgygyűjtögetésről mesélt, titkos társaságról, különleges dolgot végrehajtókról, tiltott tárgyak után kutatókról. Egy sci-fi szcenárió vetődött fel a befogadóban, egy olyan időbe helyeztük magunkat hirtelen, ahol nem ugyanazt jelentették már e töredékek, nem műanyag és fém hulladékdarabok voltak többé, hanem értékes tárgyak, valami már addigra nem létezőnek a ritka lenyomatai. Mivel nem szemetek voltak többé már e töredékek, hanem kincsek, ezért épülhetett fel belőlük egy embernagyságúnál is nagyobb **Alexander Caldert** idéző mobil. Murányi gyakran idéz más

¹⁶⁴ <http://exindex.hu/index.php?l=hu&page=14&id=59093>

művészekről, főleg a modern formatervezés fénykorából. Tette ezt az *MMBAU* esetében is, vagy a szintén 2018-ban a *Maradék* című kiállításra készített szék esetében, amely az **Alvar Aalto** által tervezett, 1929-1930-ban az **Artek** által gyártott támla-nélküli szék eszkábált felnagyított idézete volt.

A kiállítás címe *Hobbisták*, amely arra utal, hogy a szemétkincskeresők e tevékenységet nem munkaként, hanem kedvtelésből végzik, mert szeretik, meg szeretnék őrizni, ha titokban is, és a falban is. A néző azonosulni tud, amennyiben ő is gyűjt és molyol, értéket lát mások számára már értéktelen tárgyakban vagy akkor is, ha eszébe jut az 1950-es évek óta felgyűlő szeméttenger, a szeméttelepek, városnagyságú szemétrakások, a szemét égetése és a guberálók.

55. Kép: Murányi Mózes Márton-Kaszás Tamás: *Hobbisták*, 2018, Kép forrása: FKSE instagram

A kiállításához kevés szöveget fűztek az alkotók: „*Hobbisták neve: gyűjtögetők, tallózók, rekuperálók, gubisták. Gyűjtési helyszínek neve: yard, lerakó. Begyűjtés: piknik, gubera, zsákmányolás. A darabok elnevezése: töredékek, fragmentumok, szilánkok. A tároló vitrinek neve: depónia. Egy depóniába összerakott válogatás: teríték, szett.*”

Laci és Balázs munkájával a ¹⁶⁵ *Sgraffito Kárpáti Anna szobraival*:¹⁶⁶ A muráliát 2012-ben a **Placcc fesztivál** keretében valósították meg a Váli utcában, két ház közötti kert egyik tűzfalán, **Fodor Zoltánnal** együttműködésben, a fesztivál keretében főzéssel, zenével avatták fel. **Kárpáti Anna** (1923-1993) szobrászművész „*Néger*” *fiú* című, 1967-es szobra áll a kertben. A szobor modellje egy Ghánai férfi volt. **Antal Balázst és Hatházi Lászlót**, a Laci és Balázst egyrészt a szobor története és eredete foglalkoztatta, majd ennek kapcsán a szobrász, Kárpáti Anna köztéri alkotásai, amelyek ugyan részei a városi térnek és a városlakók életének, de ahogyan a városlakók egy szokványos bútordarab vagy tömegközlekedési eszköz mellett haladnak el, ugyanúgy mennek el a szobrai mellett is, nem tudván semmit a szerzőről, nem gondolván semmit sokszor a szobrokról sem. A sgraffitóban Köztéri alkotással utaltak vissza a köztéri alkotásokra. A sgraffitóban megjelentek Kárpáti Anna további szobrai, melyeket Laci és Balázs fel tudott kutatni, ezeket ábrázolták a felállításuk évével és helyének irányítószámával együtt. A kertben álló „*Néger*” *fiú* szobor esetében a ház lakói nem szerették volna, ha megjelenik az irányítószám.

¹⁶⁵ <http://tigerthelittle.blogspot.com/>

¹⁶⁶ <http://www.revizoronline.com/hu/cikk/4182/placcc-fesztival-2012/>

56. Kép: Laci és Balázs: sgraffitto Kárpáti Anna szobraival, 2012

Laci és Balázs sok esetben készítenek muráliákat, mint a **Csizek Petra** által életre hívott *Egyszerű többség*¹⁶⁷ kiállítás részeként is. Civil szakmájukat tekintve is épületdíszítő festő restaurátorként dolgoznak. Korábbi munkájukban hosszabban dolgozták fel az azóta már bezárt **Józsefvárosi Kínai piac** történetét, életének mozzanatait, a konténerváros világát. Ennek egyik állomása volt az új piachelyszínen egy konténerben¹⁶⁸ megrendezett nyitott műterem esemény és a Stúdió galéria béli önálló kiállításuk: a *Piac tigrisei*¹⁶⁹. „Művészetük metszéspontja az ornamentika kortárs formáihoz való vonzódásuk és a távol-keleti motívumok kitartó és aprólékos leporolására való hajlamuk mentén fedezhető fel.” – írja **Fenyvesi Áron** a *Piac Tigrisei* című kiállításuk felvezetőjében. Talán összefogó gondolatként húzódik meg munkáik között az itt élők számára különlegesnek, egzotikusnak tűnő, afrikai és ázsiai eredetű kulturális elemek hazai megjelenése, reprezentálása és felmutatása a befogadónak.

167 <https://www.youtube.com/watch?v=zJGKJIqPYhw>

168 <http://budapestart.ahomina.com/budapest-art/open-studioantal-balazs-and-hathazi-laszlo/285/>

169 <http://studio.c3.hu/arch/a-piac-tigrisei-antal-balazs-hathazi-laszlo-andras/>

III.6. A közeg és a másik ember, mint hely

Az emberi közeg is hely. **Pierre Bordieu** szerint a közeg, a „milieu” nem egy földrajzi helyet jelent csupán, hanem hasonló életmódot élő embereket. Amennyiben egy idea és egy vágy is lehet tér, akkor lehetséges, hogy maga a másik, az ő világa válik az események terévé, tehát magában a találkozásban is keletkezik a tér. Ha emberek bevonásával, vagy kizökkenés során létrejött munkákat vizsgálunk **Claire Bishop** esztétikai és egyidejűleg **Grant Kester** etikai kritikájának kereszttüzeiben és ismeretében, a résztvevőkkel való találkozás hajtóereje a kíváncsiság, hogy milyenek és mit gondolnak mások, amely kíváncsiság etikai szempontból megkérdőjelezhető mert azt lehet róla feltételezni, hogy a munkába bekerülésük után, kifelé közvetíthetünk róluk valamit amit nem szeretnének vagy aminek nincsenek tudatában. **Csatlós Judit** *Különidejűségeink* című megnyitászövegében az antropológus felelősségéről beszél: *„Az antropológus a másokról mond valamit, az ő nevében beszél. Ez az interpretáció a közvetítő szerepével, felelősségével, etikai kérdésekkel terhelt. A megértéshez vezető út a felek kommunikációs képességén múlik, azon, hogy képesek-e meghallani és meghallgatni egymást.”* – szerinte a belülről látás különbözteti meg az antropológust más kutatást végzőkről, de szubjektivitását be kell ismernie. Számomra sok esetben a mozgatórugó, vízióként a jobb és igazságosabb világ elképzelése, ami természetesen naiv elképzelés. Diktatúrák és autoriter rendszerek is hivatkoznak erre, de ennek látszatára és ígéretére hivatkoznak, a művészek általában ennek álmára vagy vágyára és megvalósulásának lehetetlenségére vagy reményére. **Hal Foster** írja 1995-ben, az ideológiai fölényről, hogy veszélyes volt a művészre és még veszélyesebb volt, ha a művész nem csak etnográfus, hanem őslakos is. Szerinte az identitás nem azonos az identifikációval, és ennek összemosását írja le, veszélyeit fejti ki. *„A tér és idő ilyenforma megfeleltetése folytán, az „amott”, „akkoribanná” válik, és így – az európai civilizáció greenwichi középfokához viszonyítva – a legtávolabbi válik a legprimitívebbé. A primitív ilyen meghatározása nyilvánvalóan rasszista volt.”* – szerinte azért tartja magát ez a szemlélet, mert összefonódik azzal a gondolattal, hogy a történelem fejlődést jelent és a civilizáció egyfajta hierarchia. E XIX. századi narratívák továbbélnek a művészettörténet vagy a pszichoanalízis egyes formáiban is.¹⁷⁰ A posztkolonialista szemlélet megjelenésével elmozdították *„a posztkolonialista művészek és kritikusok a gyakorlatot és az elméletet a másság bináris struktúráitól a különbség relacionális modelljei felé, a meghatározott tér-idő felől a kevert határterületekre.”* – írja Foster. Tehát ez az elmozdulás már megtörtént az 1990-es évekre, egy időben a relációesztétika fogalmának körvonalazódásával. Az antropológia területéhez tartozik a

¹⁷⁰ Hal Foster, 'The Artist as Ethnographer?' in *The Traffic in Culture: Refiguring Art and Anthropology*, eds. George E. Marcus and Fred R. Myers (Berkeley: University of California Press, 1995) p302-307. Fordította Margl Ferenc http://epa.oszk.hu/02900/02982/00002/pdf/EPA02982_cirka_2016_2_01.pdf

fizikai antropológia, az antropológiai nyelvészet, a régészet, a szociális antropológia és a kulturális antropológia, többek között. A kortárs képzőművészet sok esetben appropriál tudományágaktól metodológiát, gyakran – többek között – antropológusként, taxonómusként is működnek a művészek. Az antropológiai kutatás eleme a részvételiség is, **Frazon Zsófia** szerint: „*A néprajztudomány, a kulturális antropológia számára a részvételen alapuló tudományos kutatás már több mint száz éve módszertani minimum.*”¹⁷¹ – Frazon szerint egy tudományág módszertani minimumának átemelése során a kontextust és a fogalmakat is át kell emelni.¹⁷² Foster szerint mára már az antropológia felé forduló művészek és kritikusok feloldják ezeket az ellentmondásokat, egyszerre relativizálnak és központba helyeznek, a kortárs művészetben lezajlott etnográfiai fordulat az elmúlt 50 év minimalista, posztminimalista történetéből is következik.

57. Kép: Eperjesi Ágnes, *Vegyes házasság*, 2010 A kép forrása: <http://www.eperjesi.hu/protest/vegyes-hazassag-mixed-marriage?id=79>

Eperjesi Ágnes, *Vegyes házasság* című munkája az identitások rétegzettségére mutat rá.¹⁷³ Mi történik, amikor két ember megházasodik? Mi történik, ha két szótár összeházasodik? Mit jelent vegyesnek lenni? Minden ember házassága vegyes házasság? Eperjesi Ágnes munkájában tárgyat mutat, ami embert jelent, ami hovatarozást jelöl. Egy házasságkötő teremben, Komarnoban, egy

¹⁷¹ Frazon Zsófia: *Thinking outside the box – mai jelenségek és nyitott művek múzeuma* in Replika – 100 (2016/5. szám): 77–83 http://epa.oszk.hu/03100/03109/00004/pdf/EPA03109_replika_100_077-083.pdf

¹⁷² Frazon Zsófia: *Thinking outside the box – mai jelenségek és nyitott művek múzeuma* in Replika – 100 (2016/5. szám): 77–83 http://epa.oszk.hu/03100/03109/00004/pdf/EPA03109_replika_100_077-083.pdf

¹⁷³ <http://www.eperjesi.hu/protest/vegyes-hazassag-mixed-marriage?id=79>

magyar képzőművész és egy szlovákiai magyar képzőművész képvisel egy szótárpárt, akiket a szlovák hatóságok összeházasítanak. „*A munka létrejöttének leglényegesebb, kulcsfontosságú eleme volt, hogy a városházán dolgozók hogyan reagálnak a felvetésemre. A terv megvalósításához meg kellett nyernem az anyakönyvi hivatal embereinek az együttműködését. Legfőképpen az anyakönyvvezetőét...ők is fontosnak érezték magát az ügyet, és tetszett nekik, hogy egy általuk eddig nem használt forma (művészet) részeseivé válnak...azt kellett kitalálni, hogyan lehet az esemény formailag úgy rendben, hogy közben a „házasulandó felek”,¹⁷⁴ azaz a könyvtárak szempontjából teljesen értelmetlen kérdésekre kellett válaszolni, úgymint: anyja neve, születési helye, ideje, és a többi, emberek azonosítására szolgáló adatot kellett megadni. A szokásos anyakönyvvezetői szöveget pedig úgy átírni, hogy abban az esküvő szimbolikája az ügy számára is releváns legyen.*” – mondja Eperjesi Ágnes. Eperjesi munkája a 2009-es szlovákiai nyelvtörvényre reagál, amely szerint a szlovák nyelv felsőbbrendű az ott élő kisebbségek nyelveinél, korlátozva a magyar nyelv használatát is. „*A nyelvtörvénnyel akartam foglalkozni...a helyszín Komárom – Komarno tökéletes volt a kétnyelvűség szempontjából. Hivatalos, állami helyszíneket kerestem; a városházát, az anyakönyvi hivatalt bejárva jutott eszembe az esküvő, mint a célnak tökéletesen megfelelő szimbolikus jogi aktus.*” Ha a kétnyelvű Szlovák – Magyar és a Magyar – Szlovák szótárak összeházasodnak, ki veszíti el, ki tartja meg identitását, vagy mindkettőjük identitása vegyessé válik? Az identitás külső rétegeivel foglalkozik Eperjesi, amely azonban pontosan ennél fogva mindenkit érinthet, és művének tere a szlovákiai magyar kisebbség, akik magyarok és szlovákok is egyben, mint a két szótár.

Számtalan művet emelhetnék be a relációesztétika keretén belülre, a helyhez köthetőség, a kizökkentés és a részvételiség kapcsán, de munkáikat ebben a dolgozatban nem elemzem. A szócikkek egy keresőszavas rendszerben is elhelyezhetőek lehetnek.^{175 176}

¹⁷⁴ <http://www.eperjesi.hu/texts/eperjesi-agnes-vegyes-hazassag-2010-agnes-eperjesi-miesane-manzelstvo-2010?id=10>

¹⁷⁵ <http://www.spatialagency.net/> hasonló rendszerben

¹⁷⁶ 1000%, 2B galéria, *A mi kis falunk*, Bánkító fesztiválok eseményei, Bodóczy István munkái, Borsos-Lőrincz munkái *Budapest windows*, *Éjszakai átszálló*, Erdei Kriszta és Thury Lili *A város peremén*, Gutema Dávid munkái, HelloWood, Hidegszobastúdió, Hints csoport: *emléktáblák*, Hurrikán press, Impex, INNEN zine, ISBN könyv és galéria, Juhász R. József: *Humán vízállásmérő* és más munkák, Kis Varsó munkái, Lakatlan, Lakner Antal: *Irányjelek*, Medence csoport, Monory Ráhel, *Moszkvater gravitáció*, *Negyed6negyed7*, *Negyed7negyed8*, Nyitva fesztivál, Off biennálé *Repülő kajak a csillagvizsgálóban*, Orbán György munkái, Pacsika Rudolf munkái, Pálincás Bence-Barna Orsi, Pálincás Bence-Gosztola Kitti, Placec fesztivál, Sugár János munkái, UND lap, Újirány csoport: *Palotanegyed*, *városi tornapálya*, Való, Vajda Lajos Stúdió projektek, Váradi Zsófia: *Talált család*, UkMukFukk Zinefest, többek között, folyamatosan bővíthető, angol nyelvű blog terv.

IV. Következtetések

Mivel leginkább a művészek és nem a résztvevők érzékeléséről kaphattunk némileg képet, és dolgozatomban inkább a művészek értelmezését vizsgáltam, a művészeknek feltett kérdésekből az rajzolódik ki leginkább, hogy a reláció, a csoport és a részvétel keresése a dialógus alapú alkotási folyamat miatt fontos a számukra, azért mert másokkal együtt gondolkozhatnak és cselekedhetnek. *„Jó dolog az együttműködésben, ami nélkül szintén elképzelhetetlennek tartom az alkotást, az a dialógus...A különböző képességeink összeadódnak, a lehetőségeink megduplázódnak, tehát eleve olyan dolgokban gondolkodom, amikre egyedül nem is volnék képes, tehát annak a megvalósítása, amiben gondolkodom, az csak csoportban elképzelhető, és olyan emberekkel hoz össze a sors, akik erről hasonlóképpen gondolkodnak. Az együttműködésből az következik, hogy kiegészülsz, a hiányosságaid kipótlásra kerülnek.”* – mondja a dialógusról **László Gergely** kérdéseimre válaszolva. Az is kiderült, hogy a művész keresi a kapcsolódás lehetőségét: *„igényem van arra, hogy közösségek tagja legyek, nehezen ismerkedem, és nehezen tudok bekapcsolódni már működő csoportokba. Úgy, hogy én magam alapítok csoportokat, egy közös ügyön való dolgozás közben sokkal könnyebben tudok kapcsolatokat kialakítani emberekkel. Azokat a csoportos munkákat érzem sikeresnek, amelyek során én csak kontextust szolgáltatok, amellyel a csoportom tagjai azonosulni tudnak, és különösebb irányítás nélkül ki tudják teljesíteni a képességeiket.”* – mondja Trapp Dominika. Nem zárja ki a 'magában dolgozást' a közösségi munka megléte sem: *„tényleg jó másokkal együtt dolgozni...miközben abszolút nem zárja ki azt se, hogy mikor egyedül szeretnék csinálni valamit, akkor magamban dolgozhassak.”* – mondja **Várnagy Tibor**, a vele készített kérdéssorra válaszolva.

Még egy lényeges pont a véletlen faktor beengedése az alkotói folyamatokba, az a kérdésfelvetés, hogy mennyiben eltervezhető a kimenetel, amennyiben több résztvevő van a folyamatban, ebben az esetben a művésznak ugyanis el kell engednie a mű kontrollálásának lehetőségét. László Gergely beszélt a két irányú motivációról, egyrészt a művész elképzel valamit, másrészt a résztvevő, a befogadó is szeretne valamit, és ezért megy bele a részvételbe. És e kettő sok esetben nem egyezik. Ez az elvárások elengedéséhez vezet, vagy éppen az elvárások elengedése az előfeltétele sok esetben, többek számára. Nem az elvárások határozták meg a helyzetet, hanem minden valóban létrejövő reláció örömmé vált. *„Olyan sokat nem vártam, inkább örültem, ha valami működött. Mindig meg voltam lepődve, hogy megint mennyien eljöttek. Nagyon nehéz ez a köztéren való ténykedés...ha ez mégis megtörténik, ez egy valódi beszélgetés lesz. Valahol nincs olyan, hogy jó vagy rossz, mert ha valami nem működik, akkor az is tanulságos, hogy miért nem működik.”* – mondja **Bogyó Virág**.

2010-ben jelent meg **Katarina Šević és Kálmán Rita**: *Nem Kacsák vagyunk egy tavon, hanem hajók a tengeren – című* könyve, amely összegyűjtötte a 1990-es és a 2000-es, évek alternatív, informális helyeit, intézményrendszeren kívüli intézményeit és így azokat a kohéziós pontokat is, ahol sok esetben művészek közössége dolgozott, vagy esetenként közösségek jöhettek létre, projektek valósulhattak meg.

A dolgozatomban tárgyalt témákat a 2011. március 26. – április 23. között a műcsarnokban **Csizek Petra és Döme Gábor** által életre hívott *Egyszerű többség*¹⁷⁷ című kiállítás rendszerezte.¹⁷⁸ Csizek, a **Miranda July**-tól kölcsönzött mondatot emelte be felütésképpen a kiállítás angol címeként: *No One Belongs Here More Than You*¹⁷⁹ – amely az egyén szerepére és helyzetére, szabadságára kérdez rá. „Az egyszerű többség elvén alapuló döntési folyamat egy demokratikusan működő közösséget feltételez. A közösség számára létfontosságú az összetartozás, míg a benne szerepet vállaló egyén számára a szabadság. Az együttgondolkodás, a közösen eltöltött idő, egymás kölcsönös inspirálása, a válságok és viták – mind lényegi elemei egy közös alkotófolyamatnak.” – írja Csizek Petra a kiállítás felvezetőjében. Katarina Šević könyvében **Szörényi Beatrix** a *Proviers* kirakat kapcsán azt írja: „Mint közönség általában sajnálom, ha megszűnik egy hely, de mint létrehozó... éppen azt a szabadságot tartom fontosnak, hogy csak addig csinálod, ameddig jónak látod.”

Itt visszatérnék az autonómia kérdésére. Az egyéni alkotási módban, a művészek legtöbbször elszigetelten alkotnak. A részvételiség és még az amúgy az 1990-es évek óta már teljesen bevett relációesztétika mint szemlélet, amely egyáltalán nem zárja ki, sőt magában foglalja az autonóm alkotást is, esetleges ismeretlen vizekre szállíthatja a művészeket és a közönséget. A gondolati szabadság és közösségi, társadalmi, vagy egyéni autonómia mindkét esetben ugyanannyira fennáll, azt gondolom. A művésztől a víziója az, ami átadható a külvilágnak, ha a befogadó éppen nyitott erre, de ez a vízió lehet mérhetetlenül sokféle. Én nem látok különbséget ezek között, a munkamódszer-spektrum részei. Az autonóm művek értelmezési és érzékelési tartománya is végtelen, ugyanúgy tartalmazzák a szabadság érzeteket is akár, de ezek nincsenek kimondva, így mindenki azt gondol, amit csak akar, aki nem elég szemfüles, az nem látja, miről is van szó, így végeredményben az autonóm mű és az absztrakt mű menedék.

177 Egyszerű többség. Műcsarnok. 2011. <http://egyszerutobbseg.blogspot.com/>

178 *Egyszerű többség* kiállító: Kitchen Budapest, Asztaltársaság, Besorolás alatt csoport, Laci és Balázs, plágium 2000, Szentirmai Tamás+Vági János+Szakács István, szövetség39, SZ.A.F., The Corporation, The Randomroutines, Technika Schweiz +Katarina Sevic, az Újirány csoport, D1618 és az 1000%.

179 Miranda July amerikai képzőművész munkája a <http://noonebelongsheremorethanyou.com/> és azonos című novelláskötete. Akinek <http://learningtoloveyoumore.com> munkája számomra is nagyon sokat jelent.

De a közösség keresése és meg-megtalálása is ugyanannyira lehet menedék: „*A visszajelzések eléggé inspirálóak, de a lendületet magunkból és a körülöttünk lévő emberekből nyerjük.*” – mondja az autonómiát a közösséggel összekapcsolva az **Architecture Uncomfortable Workshop**.

A saját munkáim kapcsán levont következtetés, hogy erős dilemma van bennem az elmúlt években. Munkáimban sokszor elkülönülve vannak jelen autonóm és részvételi elemek is. Jelenleg – a teljesen autonóm, a társadalmilag érzékeny, a részvételi művészeti irányok felé orientálódás helyett, ezek között haladva és kiesve ezekből a kategóriákból – egészen más vagy ismeretlen kategóriákba lépek be. Mindezzel nem vagyok egyedül, ez is közös, hogy e kategóriák körül keringünk.

Bibliográfia

- Biling**, Johanna and Maria Lind and Lars Nilsson (ed): *Taking the Matter into Common hands*, black dog publishing, 2007
- Bishop**, Claire: *Artificial Hells*, verso, 2012
- Bishop**, Claire: *A szociális fordulat* in <http://exindex.hu/index.php?page=3&id=531>
- Bouchain**, Patrick: *Metavilla, Metacité, French pavilion, Biennale Architectura catalogue*, 2012
- Bourriaud**, Nicolas: *Relációesztétika*, ford: Pálfi Judit, Pinczés Bálint, Műcsarnok, 2006
- Csatlós**, Judit: *Különidejűségeink* http://www.ligetgaleria.c3.hu/315a.html#*
- Csatlós**, Judit: *Részvételi gyakorlatok szerepe a kortárs művészetben*. in.: replika 100 (2016/5. szám): 151–165 http://epa.oszk.hu/03100/03109/00004/pdf/EPA03109_replika_100_151-165.pdf
- Erhardt**, Miklós: *Elkötelezettség és autonómia*, MKE, DLA, 2009
- Erőss**, Nikolett, **Somogyi**, Hajnalka: *Yona Friedman, Mobil építészet Budapesten kezdődött*, Trafó katalógus, 2010
- Erőss**, Nikolett: *Részvételen alapuló művészeti gyakorlatok*, in.: Curatorial dictionary http://tranzit.org/curatorialdictionary/index.php/szotar/-reszvetelen-alapulo-mveszeti-gyakorlatok/#_ftn1
- Fischer**, Michelle Millar, **Anderson F**, **Tobin A**, Meredith A **Brown**, editors: *Collaboration and its (dis)contents*, Courtauld books online, London, 2017
[https://courtauld.ac.uk/wp-content/uploads/2017/cbo/Entire%20Book_Collaboration%20and%20its%20\(Dis\)Contents.pdf](https://courtauld.ac.uk/wp-content/uploads/2017/cbo/Entire%20Book_Collaboration%20and%20its%20(Dis)Contents.pdf)
- Foster**, Hal: *'The Artist as Ethnographer?'* in *The Traffic in Culture: Refiguring Art and Anthropology*, eds. George E. Marcus and Fred R. Myers (Berkeley: University of California Press, 1995) p302-307. Fordította Margl Ferenc
http://epa.oszk.hu/02900/02982/00002/pdf/EPA02982_cirka_2016_2_01.pdf
- Frazon**, Zsófia: *Thinking outside the box – mai jelenségek és nyitott művek múzeuma* in replika – 100 (2016/5. szám): 77-83
http://epa.oszk.hu/03100/03109/00004/pdf/EPA03109_replika_100_077-083.pdf
- Galliera**, Izabel: *Socially Engaged Art After Socialism: Art and Civil Society in Central and Eastern Europe*, I.B.Tauris, London, New York, 2017
- Groys**, Boris, Lev Manovich, *The Art of Participation: 1950 to Now*, Thames & Hudson, 2008
- Gruber**, Stefan: *Is Commoning the New/Old Participation?* Monu, magazine on urbanism: No23, Autumn 2015, p.66-70
- Heilmeyer**, Florian: *Provokers, Raumlabor generates ideas for better cities*, Mark, No26, june-july, 2010, p.71-79
- Hock**, Bea: *Nemtan és pablikart*, Praesens, 2005
- Huybrechts**, Liesbeth editor: *Participation is risky: Approaches to joint creative Processes*, Antennae, Valiz, Amsterdam, 2014
- Lumen fiók**, kiadványok
- Miessen**, Markus, Nina Valeria Kolowratnik: *Waking up from the nightmare of participation*, expodium.nl, 2012
- Kester**, Grant H.: *The one and the many, contemporary collaborative art in a global context*, Duke university press, 2011
- Kester**, Grant H.: *Életképek: A dialógus szerepe a társadalmilag elkötelezett művészetben*, in.: A gyakorlattól a diszkurzusig Kortárs művészetelméleti szöveggyűjtemény, Szerkesztette: Kékesi Zoltán, Lázár Eszter, Varga Tünde, Szoboszlai János, Magyar Képzőművészeti Egyetem Képzőművészet-elmélet Tanszék 2012, Fordította: Hock Bea, A fordítást ellenőrizte: Hornyik Sándor, <http://www.mke.hu/adat/szovegygyujtemeny.pdf>
- Kwon**, Miwon: *Egyik helyet a másik helyett. Megjegyzések a helyspecifikusságról*, in.: A gyakorlattól a diszkurzusig Kortárs művészetelméleti szöveggyűjtemény, Szerkesztette: Kékesi

Zoltán, **Lázár** Eszter, **Varga** Tünde, **Szoboszlai** János, Magyar Képzőművészeti Egyetem Képzőművészet-elmélet Tanszék 2012, Fordította: Erőss Nikolett, A fordítást ellenőrizte: Hornyik Sándor, <http://www.mke.hu/adat/szovegygyujtemeny.pdf>

Klanten, Robert, Swen Ehmann and Kitty Bolhöfer: My green city, Gestalten, 2011

Lacy, Suzan: *Debated territory: Toward a critical language for public art* in.: Mapping the terrain: New Genre Public Art <https://www.uniarts.fi/sites/default/files/Lacy-debated%20territory.pdf>

Miessen, Marcus: 2007 *The Violence of Participation. Spatial Practices Beyond Models of Consensus*. Springerin 1/2007, eurozine.com Eurozine 2007. aug. 1. Web. 2012. szept. <https://www.eurozine.com/the-violence-of-participation/>

Obrist, Hans Ulrich: Do it (party), ICI, D.A.P., 2013

Polifónia, (Katalógus) Soros Alapítvány Kortárs Művészeti Központ, 2003

Rancière, Jacques: *A felszabadult néző*, ford: Erhardt Miklós, Műcsarnok, 2011

Rumlaborberlin editor, *Acting in public, raumlaborberlin*, jovis verlag gmbh, 2008

Rumlaborberlin editor, *Building the city together*, zk/u press, 2014

Raumlaborberlin: Kitchen Monument, The Generator, instant urbanism in.: *People meet in architecture*, Biennale Architettura catalogue, Marsilio, 2010

Šević, Katarina, Kálmán Rita: *Nem Kacsák vagyunk egy tavon, hanem hajók a tengeren*, impex, 2010

Soós, Katalin: *Párbeszéd és alkotás, A részvételi alapú művészet megközelítési módjai*, MKE, DLA, 2010

Szakács, Eszter: Public, street, tactical, Sugár János public art tevékenysége, tranzit.hu, 2016

Szijártó, Zsolt: tanulmány, *Közös Ügyeink katalógus*, Collaborative arts partnership programme, Ludwig múzeum, nka, 2018

Szijártó, Zsolt: *A részvétellel kapcsolatos projektek alapkoordinátái* in Balkon 2017.11-12.

Tatai, Erzsébet: *Neokonceptuális művészet Magyarországon a kilencvenes években*, Doktori (PhD) disszertáció-tézisei, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi kar, Művészettörténeti Doktori Iskola, Budapest, 2006

Upmeyer, Bernd: *Distributing Power, interview with Jeremy Till*, Monu, magazine on urbanism, No23, Autumn 2015, p.6-13

Képjegyzék

1. kép: SZ.A.F. Mécs Miklós, Fischer Judit: „*Pechsorozat N.2*” részlet, 2011. A kép forrása: <http://joszar.blogspot.com/>

2. kép: Mécs Miklós: *Altkeider*, 2006, A kép forrása: <http://catalog.c3.hu/index.php?page=work&id=861&lang=EN>

3. kép: Szirtes János: *Zágrábi Madár*, 2007. A kép forrása <https://www.youtube.com/watch?v=oBk0BqCTW0I>

4. kép: Murányi Mózes Márton: *MMBAU*, 2015. A kép forrása <http://diploma.mke.hu/intermedia/muranyi-mozes-marton/>

5. kép: Technika Schweiz: *Dunaújvárosi Garázs Projekt*, 2007. A kép forrása: http://epa.oszk.hu/03100/03125/00020/pdf/EPA03125_tabula_2008_1-2_127-128.pdf

6. kép: Csakoda: *Éjszakai átszálló*: Fresh co and secco: Szabadidő fesztivál, Uitz parafrázis

7. kép: Szemző Zsófia: *Fűpárna*, 2006

8. kép: Szemző Zsófia: *Mézpárna és Zsebtérkép sorozat*, 2006

9. kép: Szemző Zsófia: *Gyeptégla*, 2006

10. kép: Szemző Zsófia: *Mézesmadzag Ingatlan Iroda*, 2011

11. kép: Szemző Zsófia: *Mézesmadzag Ingatlan Iroda*, 2011

12. kép: Szemző Zsófia: *Commondreams*, 2009
13. kép: Szemző Zsófia: *Valami hiányzik*, 2011
14. kép: Szemző Zsófia: *Védett kor*, 2013
15. kép: Szemző Zsófia: *Semleges terület*, 2014
16. kép: Szemző Zsófia: *Háttér előtérben*, 2015
17. kép: Szemző Zsófia: *Töredezettségmentesítés egy örökkévalóság lesz*, SZIKM, 2017
18. kép: Szemző Zsófia: *Por meg pára*, Ember Sárival, Labor, 2017, kép forrása: Ember Sári
19. kép: Szemző Zsófia: *Melléktermék*, Hidegszobastúdió, 2018, kép forrása: Török Aliz
20. kép: Mécs „haszontalan művész” Miklós, Tulisz „haszontalan művész” Hajnalka és Erlich „hasznos művész” Gábor: *Jóllakott menet*, 2014
21. kép: Bogyó Virág: *Virágbolt*, 2013. A kép forrása: <http://viragbolt.tumblr.com/>
22. kép: Gruppo Tökmag: *Sárkány Lee*, 2010. A kép forrása: Részlet a képregényből © Gruppo Tökmag
23. kép: Szemző Zsófia: *Mások ismerős történetei*, 2009-2011
24. kép: Szemző Zsófia: *Határ a csillagos ég magasugró iskola*, 2016, Bánk. Fotó kredit: Zellei Boglárka
25. kép: *UFO EXYZT*, Varsó, A fotó forrása: <http://www.morethangreen.es/en/ufo-unexpected-fountain-occupation-by-exyzt/>
26. kép: Szemző Zsófia: *Kérdezz! Jurányi krétagaléria*, 2014, Fotó forrása: Molnár Ágnes Éva
27. kép: Szemző Zsófia: *Bubble of what we leave behind*, Marres, Maastricht, 2016, a kép forrása: GJ.van Rooij
28. kép: Várnagy Tibor: *Mimi: 2000*. A kép forrása: http://studio.c3.hu/studio_magyar/projektek/2000/mimi_berecz.html
29. kép: Pneuma Szöv.: *20 forintos operett I.* 2012, A kép forrása: https://katalizatoridij2010.blog.hu/2013/01/22/20_forintos_operett
30. kép: Pneuma Szöv.: *20 forintos operett I.* 2012 A kép forrása: https://katalizatoridij2010.blog.hu/2013/01/22/20_forintos_operett
31. kép: Illés Zsófia Szonja: *CollectivePlant*, 2013. A kép forrása: Illés Zsófia Szonja
32. kép: Soós Kata: *Propéra* <https://www.idensitat.net/en/id4-home-away/450-soos-balint>
33. kép: Soós Katalin: *Ahogy érzed, úgy meséled*, 2006 Liget galéria, kép forrása: Liget galéria
34. kép: *Rákóczi reggeli*, 2017. Kép forrása: Mindspace
35. kép: *Rákócziterezés*, 2017. Kép forrása: Mindspace
36. kép: Szemző Zsófia: *Időzsebkönyv című diploma sorozat és könyv része*, 2008
37. kép: *ExyzChaux devant*, 2010
38. kép: Gonzague Lacombe freskója a 6B-ben. Kép forrása: Surfacetotale
39. kép: Construir Junto póló grafika, 2012
40. kép: Construir Junto, Guimares, Portugália, 2012
41. kép: Nagy Szilvia megnyitja az Indíték témateka kiállítást, 2013, Labor
42. kép: Klima Gábor: *Növénytársulás*, Halász Dániel: *Köztársaság*, Alpern Bernadett: *Mesterséges dombok*, 2013, Labor
43. kép: Szemző Zsófia: *Ébredni alszom elaludni kelek fel*, 2016.FKSE. Fotó forrása: Simon Zsuzsanna
44. kép: The Randomroutines: *A nagy megmentés*, 2006
45. kép: Nomansland, 2009 Tassiana Nunez Costával
46. kép: Szemző Zsófia: *I260*, animáció, Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga, 2016
47. kép: Kicsiny Balázs: *Ne utazz!-Utazz!* „Egy kényelmetlen kiállítás a szobámban”. A kép forrása: <http://catalog.c3.hu/index.php?page=work&id=1159&lang=HU>
48. kép: Architecture uncomfortable workshop: *Tin house*, 2016. Fotó forrása: AUW
49. kép: Architecture uncomfortable workshop: *The fifth corner*, 2013. Fotó forrása: AUW
50. kép: Benczúr Emese: *Think about your future*, 2010, Fotó forrása:

<https://www.littletimemachine.com/2015/03/the-futurist/>

51. kép: *Enyészpontok 1.0: Nem mi voltunk!* Crew feat. Bódi Lóránt: *Zsidó strand*, 2015, Fotó forrása: <http://enyeszpontok.tumblr.com/enyeszpontok>

52. kép: Technika Schweiz és Katarina Šević: *Gasium et Circenses*, 2013. A kép forrása: <http://tehnicaschweiz.com/wp-content/uploads/2015/02/gasiumetcircenses.pdf>

53. kép: Technika Schweiz és Katarina Šević: *Gasium et Circenses*, 2013. A kép forrása: <http://tehnicaschweiz.com/wp-content/uploads/2015/02/gasiumetcircenses.pdf>

54. kép: Technika Schweiz és Katarina Šević: *Gasium et Circenses*, 2013, A kép forrása: <http://tehnicaschweiz.com/wp-content/uploads/2015/02/gasiumetcircenses.pdf>

55. kép: Murányi Mózes Márton-Kaszás Tamás: *Hobbisták*, 2018, Kép forrása: FKSE instagram

56. kép: Laci és Balázs: *sgraffito Kárpáti Anna szobraival*, 2012

57. kép: Eperjesi Ágnes, *Vegyes házasság*, 2010 A kép forrása:

<http://www.eperjesi.hu/protest/vegyes-hazassag-mixed-marriage?id=79>

A művészek weboldalai

Architecture Uncomfortable Workshop: Tin house, The fifth corner: <http://auworkshop.com/>
http://artmagazin.hu/artmagazin_hirek/kenyelmetlen_epiteszet.4069.html?pageid=135

Benczúr Emese: Think about the future: <http://www.biennial.com/2010/exhibition/artists/emese-benczur>

Bogyó Virág: Virágbolt: <http://viragbolt.tumblr.com/>

http://tranzitblog.hu/_van_a_bajza_utca_sarkan_egy_kis_palota_bogyo_virag_viragboltja/

Bogyó Virág, Hódi Csilla, Pr csoport: <http://pr.hotglue.me/about>

CollectivePlant: <https://www.instagram.com/collectiveplant/>

<http://collectiveplant.com/walks>

Csakoda, Trapp Dominika: <http://tranzitblog.hu/helyi-jarat-indult-csakoda/>

http://csakoda.hu/http://tranzitblog.hu/_kell_egyfajta_jo_ertelemben_vett_igenytelenseg_nonkonformizmus_interju_trapp_dominikaval_a_csakoda_/

Eperjesi Ágnes: Vegyes házasság: <http://www.eperjesi.hu/protest/vegyes-hazassag-mixed-marriage?id=79> <http://www.eperjesi.hu/texts/eperjesi-agnes-vegyes-hazassag-2010-agnes-eperjesi-miesane-manzelstvo-2010?id=10>

Gruppo Tökmag: Sárkány Lee, <http://tranzitblog.hu/archeologia-a-legjobb-ertelemben/>

Juhász R. József: Humán vízálasmérő https://www.facebook.com/jozsef.r.juhasz/media_set?set=a.10201375110320171&type=3

Kicsiny Balázs: Utazz! Ne utazz! <http://catalog.c3.hu/index.php?page=work&id=1159&lang=HU>

Laci és Balázs: Váli utcai sgraffito: <https://www.youtube.com/watch?v=VDJHCJHu-6Y>

<http://studio.c3.hu/arch/a-piac-tigrisei-antal-balazs-hathazi-laszlo-andras/>

<http://tigerthelittle.blogspot.com/> <http://www.revizoronline.com/hu/cikk/4182/placcc-fesztival-2012/>

Mécs Miklós: Altkleider <http://catalog.c3.hu/index.php?page=work&id=861&lang=EN>

Murányi Mózes Márton <http://diploma.mke.hu/intermedia/muranyi-mozes-marton/>

<https://www.ujmuveszet.hu/2015/07/atformalt-illuziok/>

Murányi Mózes Márton-Kaszás Tamás: Hobbisták <http://exindex.hu/index.php?l=hu&page=14&id=59093>

Pneuma Szöv.: A 20 forintos operett: <http://pneumaszo.org/hu/mokus-maxi-a-tolnai-lajos-utcaban/>
<https://magyarnarancs.hu/lokal/mokusunnep-hajlektalanokkal-81742>

<https://www.youtube.com/watch?v=1oSryu-m5HE>

The Randomroutines: Kristóf Krisztián, Kaszás Tamás: A nagy megmentés:

<http://randomroutine.net/> <http://randomroutine.tumblr.com/>

Soós Kata: Propera- Superopera- Lak http://katasoos.com/project_propera.html

<http://www.ligetgaleria.c3.hu/315B.html> <https://www.idensitat.net/en/id4-home-away/450-soos->

balint <https://www.youtube.com/watch?v=MwGRMxbAVCU>
SZ.A.F. Mécs Miklós, Fischer Judit: Pechsorozat N.2 <http://joszar.blogspot.com/2011/05/1.html>
https://www.youtube.com/watch?v=4jZjWcba_U4 <http://1001rubbish.blogspot.com/>
<http://balkon.art/home/online-2018/szaf-gont-with-the-wind/>
Szirtes János: PRO és CONTRA <https://www.youtube.com/watch?v=3JjBiqOcJbc>
Zágrábi Madár https://www.youtube.com/watch?v=-N5IvnI_11I
Prágai tavasz <https://www.youtube.com/watch?v=oBk0BqCTW0I>
Technika Schweiz: <http://tehnicaschweiz.com/> Dunaújvárosi Garázs Projekt:
http://epa.oszk.hu/03100/03125/00020/pdf/EPA03125_tabula_2008_1-2_127-128.pdf
Technika Schweiz és Katarina Šević: Gasium et Circenses / Lumen Fiók #2:
https://issuu.com/katarina_sevic/docs/gasium_fiok_hu_web
<http://tehnicaschweiz.com/wp-content/uploads/2015/02/gasiumetcircenses.pdf>
Tulisz Hajnalka-Mécs Miklós – Erlich Gábor: Hasztalan <http://hasztalan.blogspot.com/>

Események, helyek, kiállítások

Enyészpontok <http://enyeszpontok.tumblr.com/>
Egyszerű többség. Csizsik Petra, Döme Gábor: <http://exindex.hu/index.php?l=hu&page=14&id=54233> <https://artportal.hu/magazin/egyszeru-tobbseg-vegjatek/>
Kálmán Rita, Katarina Šević: Nem Kacsák vagyunk egy tavon, hanem hajók a tengeren, Impex:
<http://hvg.hu/kultura/20061102somoogyisevic>
Liget galéria: <http://www.ligetgaleria.c3.hu/>
Rákóczi terezés: https://index.hu/video/2017/09/24/kortars_muveszet_az_ures_halaspultban/
<https://mindspace.hu/hu/projekt/rakocziterezes-terfelfedo-workshopok-szakmazas-es-csarnokest>
Szörényi Beatrix: Providers kirakat, sztaki:
<http://www.wold.sztaki.hu/providers/kirakat/projekt/archivum.html>
Polifónia egyes projektek: <http://catalog.c3.hu/index.php?page=work&id=990&lang=HU>
Műcsarnok: Szervíz egyes projektek: <http://www.c3.hu/~ligal/szervizSTATEMENT.html>
Bánító fesztivál <https://bankitofesztival.hu/#miabank-szoveg>

További művészek, művek, helyek, amelyek beemelhetők lennének e dolgozatba.

1000% <https://artportal.hu/lexikon-szocikk/1000-csoport/>
2B galéria <http://www.2b-org.hu/>
A mi kis falunk <http://www.mke.hu/node/32959>
Bánító fesztiválok eseményei <https://bankitofesztival.hu/#miabank-szoveg>
Beöthy Balázs <http://www.b2.hu/installations.html>
Bodóczy István munkái <https://artportal.hu/lexikon-muvesz/bodoczky-istvan-386/>
Borsos-Lőrincz <http://borsoslorinc.com/works/flags>
<http://borsoslorinc.com/works/censored-imre-bak>
Budapest windows: <https://budapestwindows.wordpress.com/puccs-contemporary-art-budapest/>
Éjszakai átszálló: <http://www.atszallo.hu/index.php?p=megszunt>
Erdei Kriszta és Thury Lili: A város peremén
http://epa.oszk.hu/03000/03057/00099/pdf/EPA03057_balkon-2017-10_028-031.pdf
<https://artportal.hu/magazin/a-varos-peremen/>
Gutema Dávid munkái <https://vimeo.com/257619252>
Hello Wood: <http://www.hellowood.eu/>
Hidegszobastúdió galéria <http://hidegszobastudio.tumblr.com/>
Hints csoport: emléktáblák <https://index.hu/kultur/klasz/irasv7124/>
<https://artportal.hu/lexikon-intezmeny/hints-institute-for-public-art/>
Hurrikán press <https://cargocollective.com/hurrikanpress>
Impex: <http://hvg.hu/kultura/20061102somoogyisevic>

INNEN zine <http://www.innenzines.com/>
ISBN könyv és galéria <http://www.isbnbooks.hu/en/>
Kis-Varsó <http://www.publicart.at/en/projects/all/?pnr=624&weiter=1>
http://www.littlewarsaw.com/displaced_history/ern.html
<http://www.artmargins.com/index.php/interviews/503-the-shifty-art-of-andras-galik-and-balint-havas-interview>
KözKemp <https://kozkemp.com/>
Lakatlan <http://lakatlan.kek.org.hu/>
Lakner Antal: Irányjelek <http://catalog.c3.hu/index.php?page=work&id=1164&lang=HU>
Medence csoport: <https://www.medencedesign.com/projektek>
Monory Ráhel <https://vimeo.com/187526691>
<https://teleportgaleria.wordpress.com/2017/02/19/teleport-afterwork-monory-rahel/>
Moszkvater gravitáció: http://ludwigmuseum.hu/moszkvater/project_bontas_frame.htm
Negyed6negyed7 https://issuu.com/ronaipeter/docs/negyed6negyed7_fesztivalujzag_final_web
Negyed7Negyed8 <https://www.facebook.com/negyed7negyed8/>
Noise'n Roses <https://www.lahmacun.hu/shows/noise-n-roses/>
Nytiva fesztivál: <http://nyitvafesztival.hu/>
Off biennálé repülő kajak a csillagvizsgálóban <https://offbiennale.hu/program/flying-kajak>
Orbán György https://phyart.blog.hu/2010/11/02/live_affair
Pacsika Rudolf <http://pacsika-rudolf.blogspot.com/>
Pálincás Bence-Barna Orsi- <http://pbgy.tumblr.com/tagged/kettoperketto>
<http://pbgy.tumblr.com/tagged/kiskoz>
Pálincás Bence-Gosztola Kitti <http://pbgy.tumblr.com/tagged/emigraltallamok>
Pince galéria <https://www.facebook.com/pinceproject/>
Placcc <http://placcc.hu/>
UND MAGAZIN <https://pim.hu/hu/esemenyek/bemutatkozik-az-und-nevu-grafikai-ujzag>
Újirány csoport <http://www.ujirany.com/hu/projekt/palotanegyed-belso-udvar-program>
<http://www.ujirany.com/hu/projekt/palotanegyed-varosi-szalon>
<http://www.ujirany.com/hu/projekt/palotanegyed-elo-galeria-projekt>
Ukmukfukk Zinefest <https://www.facebook.com/ukmukfukkzinefeszt/> Valyó <http://valyo.hu/>
Vajda Lajos Stúdió projektek <http://vajdalajosstudio.hu/rolunk/>
Váradi Zsófia Talált család 2005 <http://www.mke.hu/dla/hallgatok.php/29060/gal>

Melléklet

A megkérdezett művészek válaszai (Részletek)

Kérdező: Szemző Zsófia

Architecture Uncomfortable Workshop

Mi vitt titeket a közös munka a csoportmunka felé? Hogyan kezdtetek ti együtt dolgozni? Miért volt fontos ez?

Szerettünk volna létrehozni egy olyan teret-helyet, ahol a magunk és ismerőseink munkait be tudjuk mutatni. Ez kinőtte magát és szép lassan meghívtunk olyan embereket, akikkel valamilyen módon kapcsolatba kerültünk. Az egyik legfontosabb volt, hogy olyan eseményeket szervezzünk, amelyeken ezek köré a munkák köré össze tudunk gyűlni. Egyetemi és baráti ismeretségek révén kezdtünk el együtt dolgozni.

A Tin house és a The fifth corner esetében hogyan adódott a helyszín, miért pont az a helyszín, és azok az emberek érdekeltek titeket? Hogyan reagáltak ott az emberek, akiket bevontatok, és hogyan akik csak úgy eljöttek, részt vettek, nézelődtek?

Az Ötödik sarok események helyszínei az iroda kertjében lévő kis tér (kutyaszar galéria) kibővítésével jött létre. Az Ötödik sarok név is erre utal, hogy ahova épp lerakjuk a fa szerkezetű sarok elemet, addig a pontig tágitjuk ki vele az eredeti galéria teret. A bádoghenger esetében a hidegkúti repteret találtuk legalkalmasabbnak, bár az a lényege, hogy bárhol felállítható, de a reptéren sokszor csinálunk eseményeket amúgy is és azért választottuk ezt a területet erre.

Mi vitt a részvételi munkák felé, hogyan vontátok be ebbe a két projektbe az embereket?

Szinten barátokat és olyan embereket kértünk fel, akikkel valamilyen módon kapcsolatba kerültünk, a tematikus és nem tematikus eseményekre egyaránt.

Vissza tudnátok emlékezni, hogy a munka hogyan jött lendületbe, működött-működik, él?

Semmilyen támogatást nem kérünk és nem is kapunk az eseményekhez, ezeknek a létrehozását egyéni ambíciók fűtik. A visszajelzések eléggé inspirálóak, de a lendületet magunkból és a körülöttünk lévő emberekből nyerjük.

Más munkátokat említenétek, amiben úgy gondoljátok, hogy esetleg ennél a munkánál is jobban összeállt a csoport részletekről és a résztvevők, helyszín körülmények is?

Talán ezen a TOA kiállításon eléggé összeállt minden:
<http://toa-thoughtsonarchitecture.tumblr.com/> Ez volt az az alkalom, amikor a bádoghengert a Kékben állítottuk fel.

Volt-e olyan pont, hogy úgy döntöttetek, hogy egyénileg is, vagy egy ideig egyénileg szeretnétek dolgozni, vagy ez hullámszó és párhuzamosan van jelen?

Ez teljesen hullámszó és igen, párhuzamosan is jelen van. Építészeti munkákban és installációkban kevésbé, mint kisebb léptékű munkákban.

Bogyó Virág

A virágbolttal kapcsolatban, ennek előzményeként, ez, hogyan lett, hogy csoportban kezdtetek el dolgozni, hogyan kezdődött ez?

A MOMÉN grafika szakra jártam BA-ra és ott nem volt sok kollaborációs lehetőség, és nagyon hiányoltam, főleg hogy mások teljesen más dolgokkal foglalkoztak, nagyon érdekelt volna.

Miért érdekel a közösségekkel való foglalkozás?

A virágbolt esetében valódi közösségről szerintem nem lehet beszélni, mert ott csak egy közeg volt..egy időre közösséget alkotott, de ez túlzás. Sokszor köztéri dolgok estében konkrét közösség nincsen csak egy közeg, és akkor van, aki gyakrabban jár arra és van aki kevésbé. A visszajelzés érdekel, és amikor kiraksz egy képet a falra, akkor nem vehetsz részt utána a kommunikációban. Galériához képest az utca egy sokkal valódibb közeg.

Hogy jött a helyszín, hogyan találtad meg azt a konkrét bódét?

A MOME média dizájnra jártam MA-ra, ott volt ez a diplomamunkám. Arra jutottam, hogy egy teret, vagy helyszínt fogok csinálni, ami nem egy konkrét téma, egy nyitott forma...megláttam egy üres virágüzletet és beugrott, hogy milyen vicces lenne, ha Bogyó Virágként csinálnék egy Virágboltot. A bódé, a kiosk nagyon szimpatikus eleme a városnak, ami egyre inkább tűnik el. Más hangulatúak, amik most vannak, mint amik akár tíz évvel ezelőtt. Nyílnak kürtöskalácsos bódék és fánkös bódék, de nagyon másról szólnak ezek mint annó egy újságos vagy egy édességes kiosk. Ott tényleg voltak beszélgetések, itt meg tényleg csak az árusítás semmi több. Pont akkor volt ez a dohányos történet, hogy bezárták az összes trafikot. Nekem nagyon tetszett, hogy ez egy pici tér, amibe maximum egy ember vagy két ember fér el, mint egy bunker, játszóház hangulata van ezeknek. Bódé formát kezdtem el keresni, virágüzletet...elmentem az illetékes önkormányzatokhoz, és próbáltam kinyomozni, hogy ki a tulajdonos, kitől kell engedélyt kérni a használatához, az sem mindegy, hogy fővárosi, közterületen van-e vagy kerületi. Bementem a VII. kerületi önkormányzatba, és ott az akkori közteres ügyintéző egy nagyon nyitott figura volt. Ez egy emberi tényező. A bódénak volt egy tulajja akkoriban, és neki is jól jött ez. Három hónapra kértem az engedélyt.

Tudnál kiemelni egy olyan alkalmat ebből a három hónapból, ami a legjobban sikerült, hogy az emberek akik eljöttek és a művészek akiket bevontál minden összeállt, biztos van több is, de egyet ami nagyon erősen megmaradt benned?

Volt egy vendégkönyv, ami egy közös jegyzetfüzet volt, azokkal, akik arra jöttek. Valaki mondta a bábszínház formát, és elkezdtem gyűjteni pletykákat. Akiket érdekelt, hogy mi történik a környékükön, ők voltak azok, akik leálltak hosszabban beszélgetni. Játszóterre tartó családok, meg kutyasétáltató nyugdíjasok, és ők nem csak javaslatokkal éltek, hanem sztoriztak a környékről, meg pletykákat meséltek, ez tényleg a polgármestertől kedve a szomszédig mindenkiről szó esett. Ezekből a pletykákból összegyűjtöttem sokat, és megkértem a Hajdú Zsolt Bockit, mert neki volt egy jó sorozata a Karczagi hírmondó, ahol aktuális híreket festett, rajzolt meg. Pici akvarelleket csinált. Eszembe jutott, hogy őt meg lehetne kérni, hogy fesse meg ezeket a pletykákat és abból nyílt egy kiállítás. Volt egy bíbor pletyka nevű növény, amit el lehetett vinni, az az érdekes, hogy letörhetsz belőle és ha vízbe rakod könnyen meggyökeredzik és végtelenségig lehet folytatni ezt a pletyka szaporítást. Ennek a következő fázisa volt, hogy pletykákból csináltunk bábszínház előadást, a bábokat helyi gyerekekkel együtt csináltuk. Az előadás az vissza lett csatornázva magába a közegbe amiről szól. Az emberek saját történeteiket, vagy a szomszédok történeteit láthatták viszont. Van még egy nagyon jó élményem, hogy volt egy egész éjszakás tévzés az év legrövidebb éjszakáján, a Peternák Zsigmond csinálta az adást, és egész éjjel ott feküdtünk és hajnalban jöttek a közterések és nem zavartak el minket, hanem ott röhögtek és ez tök jó volt.

Nagyon sok csoda volt, nagyon meglepő helyzet, amiről utólag nem is értem hogyan alakulhattak ilyen jól. Ez az egyik ilyen, lazák voltak meg az egész közteres brigád, tök szuper volt. Ennek ellenére már nincsen meg a bódé.

Mi volt az az esemény, vagy helyzet a virágboltban ami úgy érzed, hogy nem működött az emberekkel, vagy neked nem működik?

Nehéz, mert én olyan sokat nem vártam, inkább örültem, ha valami működött. Mindig meg voltam lepődve, hogy megint mennyien eljöttek. Mindig jó volt, amikor volt fix rajzóránk egy napon, és akkor voltak emberek, akik tényleg elkezdtek járni a rajzóra, amikor köztéren rajzolgattunk. Ezek mind pozitív meglepetések voltak. Nagyon nehéz ez a köztéren való ténykedés, mert, hogy kicsit ellentmondó, a vágyott visszacsatolásokat nagyon nehéz elérni, nehéz megszólítani az embereket, és ha ez mégis megtörténik az sokkal nagyobb csoda az talán túlzás, de ez egy valódi beszélgetés lesz.

És más projekt ami másokkal együtt történt, és ugyan ilyen erősen összeállt?

Ott a munka ülök egyedül a számítógép előtt elég sokat. Nem érdekel, hogy ezt csináljam megint. Nagyon sokat van egyedül az ember a gép előtt, a könyvek előtt, amikor gondolkodik. Ezek a helyzetek azok amik engem lázba hoznak ezért keresem.

Hódi Csillával voltunk Prágában residencyn, és ott a koldussal mint köztéri szereplővel kezdtünk el foglalkozni. Nem a hajléktalanokkal akartunk foglalkozni, hanem ezzel az alakkal, aki évszázadok óta jelen van az irodalomban, kvázi utcai próféta, ezzel az alakkal akartunk foglalkozni. A residencyken mindig az a kérdés, hogy mit fogsz annak a közegnek adni. Pedig ez lehetetlen, illetve nagyon-nagyon nehéz. Eleve mire megismerkedsz ott a helyzettel az is nagyon sok időt kíván, hogy valami érvényes válasszal elő tudj állni az is idő, és hogy az valakit érdekeljen az meg mázli. És ott csináltuk a koldusos projektet...annak egy eleme volt a kolduló joga, amit itthon is kipróbáltunk. Tehát a koldus alakját mint egy eszközt használni arra, hogy kommunikálj az emberekkel olyan képeket hozz létre, olyan élőképet a városi térben, ami mehökkent és elgondolkoztat egy pillanatra. Meghökkentő profetikus alakként használni ezt a koldust mint olyat. A koldul joga is ugyanez. Ez is egy zavar a köztérben. Engem ez érdekel, ha csak valaki megy a metróban és meglát egy ilyet, hogy bevillanjon neki, hogy mit lát. Vagy megáll megkérdezni, vagy csak bevillan neki.

Eperjesi Ágnes

Miért csoportban, ez esetben Juhász R. József részvételével dolgoztál, hogyan alakult ez így? Hogyan adódott a helyszín, miért pont az a helyszín, és az a közösség érdekelt? Kik voltak ott? Hogyan reagáltak?

A *Vegyes házasság* című munka a *Transart Communication* fesztivál keretében jött létre, melynek Rökkó is a szervezője, ezért adódott, hogy társ-performerként ő segítsen nekem a megvalósítás során. Rökkó korábban a problémás szöveghelyek értő fordításában segített. Mindketten az esküvői tanú szerepét játszottuk, mely szerep, ahogy a valóságban is, felcserélhető más személyekkel, a jogi aktus szempontjából nincs jelentősége, hogy ki a tanú. Ebben a munkában pedig pont a jogi aktus eljátszása volt a lényeg, azt kellett hitelesen előadni...A munka létrejöttének leglényegesebb, kulcsfontosságú eleme volt, hogy a városházán dolgozók hogyan reagálnak a felvetésekre. A terv megvalósításához meg kellett nyernem az anyakönyvi hivatal embereinek az együttműködését. Legfőképpen az anyakönyvvezetőét, Novák Tamását, mert az ő szerepe volt a legkomolyabb, neki kellett elmondania a közösen megírt „kamu” szöveget. Tehát az én munkám elsősorban abban állt, hogy az anyakönyvi hivatal dolgozóinak érdeklődését kellett felkeltenem...ők is fontosnak érezték magát az ügyet, és tetszett nekik, hogy egy általuk eddig nem használt forma (művészet) részeseivé válnak.

Mi vitt a csoportban, közösségben dolgozás felé?

Mindig számított, hogy a művészet ne csak egy belterjes társaság számára jelenthessen értéket, hanem próbáljon nyitni teljesen más közegben élő emberek felé is...nekem nem elsősorban a barátaimmal, a szellemi közösségemmel való együttműködést jelenti. (Ilyen is van/volt persze, ez inkább szerkesztőségi munkát jelentett a 90-es évek végéig, pl. *Nappali Ház, Éjjeli Órjázat*).

A művészeti tevékenységemben a csoportban dolgozás főleg olyan, elsősorban nem művészekből álló alkalmi közösségek élre hívását jelenti, amelyek az adott projekt kapcsán a projekt által képviselt ügy mentén szerveződnek...Pl. *Reklámmentes övezet, Színcsapda, Hatalmi szóval, Fotóelméleti szavalókórus, az Eleven Emlékművel* szervezett beszélgetések, stb. Még a *Fotóelméleti szavalókórus* esetében is, amely munka egy szellemi műhely megszólításával indult el, minden egyes fellépésre alkalmi csoportot toboroztam, és a próbák során egymást korábban nem ismerő emberek dolgoztak együtt.

A fenn említett munka esetében hogyan adódott a helyszín, miért pont az a helyszín, és az a közösség érdekelt? Kik voltak ott? Hogyan reagáltak?

A nyelvtörvénnyel akartam foglalkozni, ez volt a biztos pont: hiszen viszonylag friss volt a törvény, és a helyszín (Komárom/Komarno) tökéletes volt a kétnyelvűség szempontjából. Hivatalos, állami helyszíneket kerestem; a városházát, az anyakönyvi hivatalt bejárva jutott eszembe az esküvő, mint a célnak tökéletesen megfelelő szimbolikus jogi aktus.

Vissza tudnál emlékezni hogyan zajlott az esemény?

Pontosan úgy, mint egy hagyományos esküvő, azt leszámítva, hogy a szokásos 4 fő helyett csak ketten voltunk, és könnyen össze lehetett bennünket keverni a házasulandó felekkel. A jelenlévők valószínűleg azt sem értették kezdetben, hogy miért tartunk magunk előtt a bevonuláskor egy-egy szótárat. Még egy fontos különbség volt: a szimbolikus szlovák nemzeti jelképeket el kellett tüntetni a helyiségből. Ezért készítettem el én a szükséges tárgyakat, kellékeket.

Juhász R. József

Mi vitt a közösségben vagy köztérben vagy nyilvánosságban dolgozás felé?

2009-ben kezdtem performance – workshopokat tartani Szlovákiában. A résztvevőknek 2 kritériumnak kellett megfelelni. Nem lehetettek képzőművészek és a workshop közterületen zajlott. Sokat tanultam ezeken a workshopokon én magam is. Mivel nagyon sok performansz művészeti fesztiválon vettem részt az elmúlt 30 évben, úgy tapasztaltam, hogy a galériás közeg és maga a fesztivál-forma is belterjessé vált, sokkal jobban érdekelt a közvetlen kapcsolat az emberekkel. Fontossá vált számomra a véletlenszerű, nem felkészített, így nem is manipulált, közeg. Az üzenet, amit a legtöbb performanszommal próbálok közvetíteni, azoknak az embereknek szól, vagy azokat az embereket próbálja elgondolkodtatni, akik nincsenek napi kapcsolatban a képzőművészettel.

Mi vitt a részvételi munkák felé?

Olyan emberekkel tudok kapcsolatot teremteni, akik egyébként nem elérhetőek a kortárs képzőművészet számára és ráadásul ez a folyamat kétirányú. A másik fontos szempont a vélemények sokszínűségének respektálása. Évek óta dolgozom más képzőművészekkel duóban: Nastja Sade Rönkkö, Wenming Tong, Nanxi Liu, Paola Paz Yee, Martin Piacek. Minden esetben az érdekel a leginkább, hogy ugyanarról a témáról, hogyan vagyunk képesek akár szavak nélkül is beszélni akkor is, ha a véleményünk nem egyezik.

A Humán vízállásmérő esetében hogyan adódott a helyszín, miért pont az a helyszín, és az a közösség érdekelt? Kik voltak ott? Hogyan reagáltak az emberek?

Olyan helyszínt kerestem, ami a munkát többféle kontextusban is értelmezhetővé teszi. Könnyen elérhető, tehát viszonylag sok ember fogja várni a történelmi árvizet (katasztrófa turizmus). Mivel egészen végig nem kommunikáltam senkivel, csak álltam ott az egyre emelkedő vízben, szmokingban, esernyővel, az ad hoc közösség elkezdett egymással kommunikálni...

Vissza tudnál emlékezni hogyan zajlott az esemény, mi volt neked a legfontosabb?

Minden nap háromszor kimentem ugyanarra a helyre a parkoló tábla mellé. Nem kommunikáltam senkivel, annak ellenére, hogy sokan próbáltak kérdéseket feltenni és csak álltam ott, szemben az emberekkel. Arra voltam kíváncsi, hogyan reagálnak az emberek egy furcsa, értelmezhetetlen szituációra, és hogyan alakul ki egy online közösség. Tehát fontosabb volt a másodlagos reakció. Arra számítottam, hogy találok majd pár-tíz bejegyzést, fotót esetleg videót és ezek felhasználásával térképezem fel a folyamatot, ahogy kialakul egy online közösség. Mivel a várakozásaimat messze felülmúlta a valóság (több mint százezer bejegyzést találtam) jó lehetőségem nyílt arra, hogy feltérképezsem ezt a folyamatot. Ebben sokat segített az a tény, hogy a vízi és a szárazföldi rendőrség is megjelent és próbáltak kitessekélni a vízből, amire én sokáig nem reagáltam, majd a megfelelő időpontban (amikor azzal próbáltak érvelni, hogy tilos a fürdés a Dunában), kimentem.

Bármelyik projektjed esetében volt-e olyan hogy úgy láttad nem működik a folyamat, mert a reakció amire az emberektől számítottatok, vagy amit el tudtatok képzelni, hogy az emberek majd reagálni fognak, ettől nagyon eltérő reakciók indultak be, vagy be sem indultak?

Volt egy performansz Santiagóban, Chilében, ami akarunk ellenére másképpen alakult. A metró állomáson Nastja Sade Rönkkö-vel volt egy közös performanszunk, ahol egymással szemben, feketébe öltözve, mezítláb, kezünkben egymás cipőjével mozdulatlanul álltunk, köztünk pedig a metrószerelvények jöttek-mentek. A terv az volt, hogy 1-2 órát fogunk ott állni egymást nézve (a címe *Meeting 3*). A biztonsági őrök azonban 20-25 perc után megjelentek és kitessekéltek onnan. Mint kiderült, azt hitték öngyilkosok akarunk lenni. Azon a vonalon sok volt az öngyilkosság és az elmondásuk alapján a legtöbben levetették a cipőjüket.

Juhász R. József: Humán Vízállásmérő:¹⁸⁰ A legutóbbi 2013-mas Budapesti árvíz idején Juhász szmokingban esernyővel beállt a folyamatosan növekvő vízállású Dunába a pesti oldalon a belvárosban. A Duna 120cm-t emelkedett Juhász akciója során. Mivel nyár volt és a szokatlan természeti jelenség mind a helyieket, mind a turistákat mágnesként vonzotta a Dunanézésre, így nem maradt észrevétlen a köztérben álló mozdulatlan alak. „Minden nap háromszor kimentem ugyanarra a helyre a parkoló tábla mellé. Nem kommunikáltam senkivel, annak ellenére, hogy sokan próbáltak kérdéseket feltenni és csak álltam ott, szemben az emberekkel...a vízi és a szárazföldi rendőrség is megjelent és próbáltak kitessekélni a vízből, amire én sokáig nem reagáltam, majd a megfelelő időpontban, amikor azzal próbáltak érvelni, hogy tilos a fürdés a Dunában, kimentem.” – mondja Juhász R. József. Juhász performansza egy természeti katasztrófa erején, az emelkedő áradat hullámainak tetején úszott be a köztudatba és a médiába is, de ennek ellenére érdekes maradt. Juhász úgy állt ott valóban, mint egy vízállásmérő oszlop mozdulatlanul, nem véve tudomást a mérhetetlen vízáradról amiben állt. Mivel munkájának elsődleges érzékelésén túl ökológiát érintő rétegei is vannak, hiszen egy természeti katasztrófába állt bele felkiáltójelként, így talán idén, 2018 száraz nyarán is kiállhatott volna, mikor kopár és száraz lábbal elérhető szigetek alakultak az elapadt Dunán.

¹⁸⁰https://www.facebook.com/jozsef.r.juhasz/media_set?set=a.10201375110320171&type=3

Mi vitt titeket a közös munka a csoportmunka felé?

Részemről automatikus volt a csoportos munka keresése, már egyetem alatt is – csaknem minden szempontból érdekesebb így dolgozni.

Mi vitt a részvételi munkák felé, úgy általában, de ez esetben a Rügyecskékkel való együttműködésre?

A projekt ezen részét mintha készen kaptuk volna – talán a László Zsuzsa, vagy a Várnagy Tibor szervezte így.

A fenn említett munka esetében hogyan adódott a helyszín, miért pont az a helyszín, és az a közösség érdekelt titeket? Hogyan reagáltak ott az emberek? A helyszínt a szervezők tipplistájából választottuk, de lehet az is, sétálás közben találtuk, nem emlékszem.

Vissza tudnátok emlékezni, hogy a munka hogyan jött lendületbe, működött-működik, él?

Szuper ötletnek tűnt, hogy egy óvoda udvarán készítsünk murált – főképp az mozgatott minket, hogy mennyire erős emlékeink vannak a saját gyermekkorunkból, mennyire beégték a nagy murálok az agyunkba, meg hogy ezek az emlékek milyen torzuláson eshettek át azóta, a felnőtt élet tükrében. Sokat gondolkodtunk ezen a hosszú távú beégetésen. A projekt része lett volna egy futónövény sor a kép alján, ami szép lassan betakarja majd. A növények elhaltak már egy évvel később, nem volt aki gondozza őket. Én utólag megkedveltem, a levelek általi temetés szerepét átvette, hogy tők kifakult az egész. Olyasmi ez, mint egy fordított polaroid.

Más munkákat említenétek, amiben úgy gondoljátok, hogy esetleg ennél a munkánál is jobban összeállt a csoport és a résztvevők, helyszín körülmények is?

A finnországi köztéri melónk, Flooding... volt a legtisztább ügy. Meghívtak egy biennáléra, mi magunk dolgoztunk rajta, út és anyagköltség, szállás, kaja, szervezés pikkpakk volt – pénzt nem kerestünk.

Volt-e olyan pont, hogy úgy döntöttetek, hogy egyénileg is, vagy egy ideig egyénileg szeretnétek dolgozni, vagy ez hullámozó és párhuzamosan van jelen?

Én hosszú ideig nem éreztem a húzását az egyéni munkának – ha valaki hívott, dolgoztam egyedül. Amúgy a *Randomroutines*-t tekintettem a saját munkámnak.

László Gergely, Technika Schweiz és Katarina Šević

Miért volt érdekes számotokra a csoportmunka?

A különböző képességeink összeadódnak, a lehetőségeink megduplázódnak, tehát eleve olyan dolgokban gondolkodom, amikre egyedül nem is volnék képes, tehát annak a megvalósítása amiben gondolkodom az csak csoportban elképzelhető, és olyan emberekkel hoz össze a sors akik erről hasonlóképpen gondolkodnak. Az együttműködésből az jön, hogy kiegészülsz, a te hiányosságaid kipótlásra kerülnek, tehát ha valamit én nem tudok, azt tudja a másik. A másik jó dolog az együttműködésben, ami nélkül szintén elképzelhetetlennek tartom az alkotást, az a dialógus. Nekem fontos a gondolkodáshoz a beszélgetés, egyszerű pingpong. Valamit kicsit gondolok, és valakinek megpróbálom kimondani, és abban a folyamatban, hogy ezt megpróbálom kimondani, úgy megszületik egy gondolat, és akkor ideális esetben ez oda-vissza kezd el működni

és felgyorsítja a gondolkodásunkat külön-külön és együtt is.

A „Gasium et circenses” esetében az alkotói oldalon hogyan döntöttetek úgy hogy bevontok embereket, nem ott a helyszínről, hanem az alkotói oldalról?

Régebben kísérleteztünk partícipatív projektekkel, ahol helyi közösségek bevonásával dolgoztunk projekteken néhányszor, zavart minket ez a kettős értés és kettős motiváció, ami az ilyen projektek mögött mindig van. Én valamit akarok, és akit részvételre motiválok, az teljesen mást ért a projekt alatt, és ettől van egy becsapás jellege akarva akaratlanul... Később dolgoztam egy projekten, amibe nagyon sok embert vontam be, a „Kollektív emberen.” Ez egy magyarok által alapított Kibbutz Izraelben, egy hihetetlen projektté vált. Ott volt először alkalmam barátokkal együtt dolgozni, barátokat felkérni, hogy együtt csináljunk dolgokat, amiben szintén meg volt ez a kettősség. Ők pontosan értik miben vesznek részt, az milyen kontextusban jelenik meg, többen művészek is szerepeltek. Ezt vittük tovább más projektekbe. Amikor kifejtettem a Kollektív ember szkeccset, akkor azt vittük tovább, először New Yorkba utána Rotterdamba, aztán Budapestre és a budapesti társulattól – nagyon jól összenőtt az a csapat – több ízben összehívtuk azt a társulatot. Még akár tavaly is. Az elmúlt 8 évben négy-öt alkalommal volt módunk ugyanazokkal az emberekkel dolgozni. A „Kollektív ember” társulattól lett a „Tárna hősei” társulat, aztán „Tárna hősei” társulatot hívtuk el a „Gasium” színpadra. Annyira bevált az együttműködés, hogy már csak úgy jöttek. Más kérdés, hogy tisztázatlan volt, hogy a Gaziumból mi lesz. Azt reméltük, hogy ott van egy színpad, és abba egy kis új életet lehelünk, felújítjuk. Ezért jött össze a társulatunk.

A Gasium esetében hogyan találtátok meg ezt a helyszínt, mire bukkantatok rá aminek kapcsán fontos lett?

Mi az ilyen szabadtéri színpadok szerelmesei vagyunk. És az egy nagyon elvarázsolt hely, tehát ott minden egyben van. Van ez a nagyon furcsa korai szocialista lakótelep, aminek rendkívüli a hangulata, és hozzájött az, hogy áll benne ez a csodálatos elvarázsolt színpad. Ráadásul a színpad egy olyan műváznak a színpada, ami bezárt és köraktárként lelet raktárként, a Budapest történeti múzeumnak a levetett leleteit tárolták itt, lelet raktárként használták, olyan leleteknek volt ez a gyűjtőhelye, amik múzeumba nem kerülhetnek be mert nem elég érdekesek, értékesek, viszont kidobni nem szabad őket, cserepek, csontok kövek, tulajdonképpen értéktelen leletek. És ez az egész összeállt, hogy van ez a szocialista lakótelep Aquincum területén a művház és a színpad. És egyértelmű volt, hogy ez nekünk való, mert pont olyanokkal foglalkozunk, ahol narratívák keresztezik egymást egy földrajzi ponton, tehát majdnem hogy furcsa kristály kémiai reakció, hogy a rétegek összeállnak és új kristály képlet jön létre belőle.

És a Dunaújváros mint helyszín mitől lett érdekes?

Azt úgy találtuk, hogy Kaszás Tamásnak vannak alternatív útjai Dunaújvárosban, és több ízben elmentünk, és ennek az egyik állomása a garázssor volt, és nekünk ez a garázssor olyan volt mint egy adventi naptár, sok csukott ajtó mögöttes sok izgalmas meglepetés. Ez volt az első reakciónk, hogy ki kell nyitogatni az ajtókat... Akkortájt minket a különböző kollektív projektek problémái érdekeltek, kudarcai, válságai a későbbiekben is, és ez mégiscsak ennek egy jellemző példája. Egy garázssor, ami már nem garázssorként van használva. Egy tervezett funkció a kudarc által kap új funkciókat.

Visszatérve a Gasiumra, annak melyik formája az amiről azt érzitek a legjobban működött, hogy akiket bevontatok azokkal együtt a legjobban összeállt?

Mi azt gondoljuk, hogy ennek a végső formája a kiadvány.

És akkor még egy utolsó kérdésként a Dunaújvárosi projektnek melyik volt az a formája, ami a

legjobban működött?

Ez tényleg egy városi kezdeményezéssé alakult át, nagyon sok önkéntesünk volt és volt egy valódi belső igény a projektre. Akkor éreztük legsikeresebbnek ezt a projektet, amikor azt láttuk, hogy erre szükség van, hogy az ő – és megint itt a kettős motiváció –, hogy az ő céljaik is felerősödnek és kirajzolódni látszanak és az egész rendszer el kezd működni. Ez egy jó pillanat volt. Aztán persze reménykedtünk abban, hogy az egész elkezd működni nélkülünk, de nem lett, de majdnem lett. Reméltük ebből hagyomány lesz. Nekünk a projekt csúcspontja a második garázs fesztivál. Nagyon különleges rendezvény volt, nem kellett volna, hogy mi kitaláljuk, hanem úgy adta magát.

Volt-e olyasmi, amikor valami nem, valami olyan ahol első körben nem működött a csoportdinamika, az a helyszín vagy a csoport, és ki kellett találni új helyzetet, vagy újrajátszani, olyan, amikor elképzeltél valamit és nem úgy működött?

Erre irányuló kísérlet is volt, hogy úgy menjünk bele a projektbe, hogy nem tudjuk mi lesz belőle, hogy nyitott végű, csak azt tudtuk, hogy a színpadot el akarjuk foglalni. Ott találkoztunk, csak azért, hogy gondolkodjunk együtt és arra ez a kollektíva nem annyira volt partner. Annak az ígéretét látták a velünk való együttműködésben, hogy kibújhassanak egy pillanatra a bőrükből velünk. Hogy mi majd kicsit felrázzuk őket, olyan szerepeket osztunk nekik, ami kibillenti őket a hétköznapijaikból. Miután egy nagyon perifériális kvázi ásatásról van szó – szó szerint és átvitt értelemben is –, ezért maga a lelet tényleg nem feltétlenül nagyon izgalmas. Leásunk a föld felszíne alá és megnézzük, hogy mit találunk. A mi művészeti tevékenységünket is nevezhetjük egyfajta archeológiai tevékenységnek. Nem egyszer fordult elő, ezt több ízben megcsináltuk, hogy megismételtünk projekteket amikkel nem voltunk megelégedve. Mi Petivel hibázunk, annyira sok-féle folyamattal dolgozunk, hogy nem mindig uraljuk a folyamatokat, néha meg a végeredményével nem vagyunk megelégedve, vagy akár részletekkel.

Mindenképpen a dialógus alapú munkát keresed, mégis mi az a helyzet, amikor úgy döntesz, hogy egyénileg csinálsz valamit?

Amikor a kibucban kutattam, és olyan nagyra nőtt az a kutatás, hogy annak az irányítását, szerzőségét nem tudtam már megosztani. Nekem egyedül volt egy érdekem, hogy egy bizonyos helyen elvégezzek egy kutatást, amibe tényleg nem tudtam már mást bevonni és nem is akartam. Annyira személyes volt a kötődésem ahhoz a helyhez, ami tulajdonképpen hozzáférést biztosított számomra a hely történetéhez. A projektet megelőzte egy kétszer három hónapos izraeli tartózkodás, ahol egyedül voltam, és attól, hogy ez annyira a saját tapasztalatommá vált, ettől a projekt egyedüli irányítója voltam az elejétől a végéig. 60-80 embert bevontam ennek a projektnek a különböző megvalósításaiba, például Katarínával is viszonylag hamar nagyon komoly együttműködésekbe kezdtem a projekt lépcsőfokainál, de ezt nekem kellett kézben tartani. Fontos szerepet töltött be, de az tiszta volt, hogy ő nekem segít, ő bizonyos lépcsőfokon kiegészít, vagy az ő tudását hozzáadja, de az egy-egy megoldás érdekében. Általában amit egyedül csinálok az a kutatás, a projektet megelőző gondolkodáshoz vezető felkészülés, tehát például az Alfred Palestra projektünk kapcsán a kontextust a többieknek tálni.

Markos Viktor, Pneuma szöv.

Mi vitt a csoportmunka felé?

2007-ben Budapesten volt az *Andcompany&CO* német performansz társulat, Sarah Günther jelentkezett gyakornoknak (a Hamletgéppel foglalkoztak). Elég hamar bevonódtam és az is kiderült, hogy valójában kiscsoportos színházat szeretnék csinálni.

Miért kezdte, kezdtetek el csoportban dolgozni, mikor, hogyan alakult ez így?

2007-ben Sarah Günther a Színház és Filmművészeti Egyetemen töltött egy félévet a rendező osztályban. Vizsgadarabot rendezett, bevonta Juristovszky Tamarát, Büki Dórit, és Markos Viktort. A *Vörös Korallok* c. darabot csináltuk. Tamara mint performer létezett, teát főzött, apró csendes dolgokat csinált, egy idősek otthonából jöttek asszonyok és ők olvasták a darabot (emlékezettel foglalkozó felolvasó darab volt) és a vetítésen ment metaként a cselekmény. Berecz Zsuzsi ekkor csatlakozott és ő lett a harmadik ember a Pneumában. Ezt követte a Lufthase, Sarah behívta Mán-Várhegyi Réka író – ő lett a negyedik ember (ő 2009-ben kiszállt). Ebben már részt vett Szabados Luca díszlet és jelmeztervező is. Esze Dorka a *20 Forintos Operett*-be szállt be 2012-ben, azóta Sarah Günther-Berecz Zsuzsi-Szabados Luca-Esze Dorka-Markos-Viktor volt a *Pneuma*.

Vissza tudnál emlékezni egy eseményre amikor úgy érezted, hogy a munka a 20 forintos operettben lendületbe kerül, működik él, és kiemelnél egy helyzetet amiben láttad, hogy a résztvevőknek jó benne lenni a munkában?

A *20 forintos szappanoperett*-et rendeztem. Széphelyi Juli segítségével írtunk forgatókönyvet, majd Makra Viktória színésznő és én valósítottuk meg a helyszínen jelen lévőkkel. Szerdánként felvettünk egy részt a helyszínen lévő emberekkel, és következő pénteken egy esemény keretében levetítettük. Én történet központú vagyok, Sarah Günther és Berecz Zsuzsi pedig inkább „esemény” központú. Amikor péntekenként levetítettük az aktuális részt akkor arra összegyűlt mindenki, a főszereplő gyerekek beültek a padokra és elképesztően lelkesen nézték, a szüleikkel együtt. Általában egy-egy részt többször kellett egymás után levetíteni, hogy többször megnézhessék. Olyankor éreztem a leginkább, (hogy működik.)

Más munkádat említenél, amiben úgy gondolod, hogy esetleg ennél a munkánál is jobban összeállt a csoport és a résztvevők is?

A *Vörös Korallok* kisebb mértékben, az első *Lufthase* és az *exitPOLLOSKA* esetében nagyon jól működött a dolog, azoknál jobban nekem csapatmunka kevésbé állt össze.

Murányi Mózes Márton

Mi vitt a csoportmunka felé a Csakoda esetében, vagy például most a Kaszás Tamással való együttműködés esetében a Hobbistáknál?

Alapjában véve szkeptikus vagyok a csoportos munkákat illetően, így mikor részt vállaltam ilyen fajta együttműködésekben, elsősorban saját magam állítom kihívások elé. Így volt ez a *Csakoda*, illetve a *Hobbisták* esetében is. A *Csakodát* Trapp Dominika és Dész Márton találta ki és ők toboroztak maguk mellé művészeket. Engem is megkerestek, hogy csatlakozzak hozzájuk, de én akkor nem tettem ezt. Egyrészt nem hittem a projekt jelentőségében, relevánságában, másrészt akkoriban hétvégén dolgoztam, ezáltal fizikailag képtelen voltam jelen lenni az eseményeknél. Jómagam pár év elteltével csatlakoztam és vállaltam szerepet a *Csakodában*. Sohasem szorítottam háttérbe az egyéni munkát és mindig is nagyon fontosnak tartottam. A csoportos munkáknál is sok esetben egy-egy egyéni ötlet kerül megvalósításra, melynél a tagok úgyszólván csak segídeknek.

Az MM BAU esetében hogyan működött a helyzet az emberekkel, akik eljöttek? Mi történt? Mi lépett működésbe?

MM BAU (2015) című installációm tartalmaz egy széket és egy asztalt piros-fehér csíkos lécekből összeállítva. A bútorok dizájnjára híres modernista tervezők munkáinak adaptációja. A karosszék Breuer Marcel *Lécidom szék* (1923) című munkája után készült, az asztal pedig Gerrit Rietveld *Military table*-jét mintázza. Az installáció elkészítéséhez az építkezésekről jól ismert piros-fehér sávok kordon léceket használtam. A hivatalos építkezéseken túlmenően a lakosság

felhasználja a nemegyszer nemtörődöm munkások által hátrahagyott léceket. A munka első fázisában készített fotó gyűjtésem tartalmaz ilyen módon készített létrát, kutyaházat, átmeneti buszmegállót. A diplomamunka fontos része volt még a *Bad Boy* című könyv, mely egyben a szakdolgozatom is volt. A hagyományos diplomavédést én úgy oldottam meg, hogy a könyvből olvastam fel 3-4 történetet és közben üveges sört ittam. Ez az „akció” egy Charles Bukowski felolvasó estét idézett meg, bár ezt talán csak én tudtam, tudom. A jelenlévőknek így nem jutott szerep, ezáltal ők passzív résztvevői maradtak az eseménynek.

A Kint a farkas, bent a bárány esetében voltak résztvevők? Mi történt? Hogyan reagáltak?

A *Kint a farkas, bent a bárány* munkát teljes egészében egymagam vittem véghez. Résztvevők nem voltak, hacsak az utcai járókelőket és az üzletben vásárlókat nem tekintjük azoknak, részükről semmilyen reakció nem történt, szinte láthatatlan maradtam számukra.

Volt-e olyan, hogy úgy láttad nem működik a folyamat, mert a reakció, amire az emberektől számítottál, vagy amit el tudtál képzelni, hogy az emberek majd reagálni fognak, ettől nagyon eltérő reakciók indultak be, vagy be sem indultak?

Amikor egy akciót kitervelek, illetve megvalósítok, akkor nem törődöm az emberekkel, illetve a reakcióikkal. Nem képezek el előre helyzeteket, reakciókat, hanem csak az akcióval törődöm.

Soós Katalin

Mi vitt a csoportmunka felé?

Volt gyakorlatom a csoportban dolgozásra, elsősorban a *GYIK-műhelyből* és a filmezésből, ami hagyományosan csoportmunka. Szóval nekem ez teljesen természetes volt, hogy, ha olyasmi a téma, ami foglalkoztat, hogy leginkább csoportban megvalósítható a feldolgozása a számomra megfelelő perspektívából, akkor keríték magam mellé egy csoportot, akivel, akikkel bele tudok vágni a megvalósításba.

Mi vitt a részvételi munkák felé?

1999-től tanítottam gyerekeket és kamaszokat, semmilyen frontális oktatásban nem hittem és a közös alkotást tekintettem kiindulásnak a pedagógiai munkámban. Ez lényegében már egy csoportmunka, még ha sajátos hierarchikus keretbe is van rendezve. Ezeket a kereteket lehet mozgatni, teljesen felülről nem, de kószolgatni a határait igen.

Miért kezdted el csoportban dolgozni, mikor, hogyan alakult ez így?

Mindig is dogoztam csoportban is és egyedül is, egészen más típusú dolgokat. A csoportmunkában teljesen más eszköztárat mozgósítottam mindig is, mint az egyéni alkotómunkában. Ez a kétféle tevékenység, kétféle hozzáállás az én esetemben, egyik a másikra reflektál és egymást támogatják.

A fent említett három munka esetében hogyan adódott a helyszín, miért pont az a helyszín, és az a közösség érdekelt?

A *Propera* esetében egy ösztöndíj adta a keretet. Nem én választottam a közösséget. Lakon kulturális antropológusként dolgoztam és több éven keresztül dolgoztam együtt a közösség tagjaival.

Gruppo Tökmag

Mi vitt a csoportmunka felé?

Szerettük volna elkészíteni a történet/képregény egy megmozgatott, animációs verzióját, ennek kapcsán vettük fel a kapcsolatot rajzfilmesekkel. Ez az együttműködés aztán, különböző okok miatt nem tudott megvalósulni. de nem vetettük el a megmozgatás ötletét, alternatív megoldás után néztünk: ekkor jött a képbe az árnyjáték. a közös munka nem volt könnyű mi is tanultuk/juk ezt az alkotási formát, sokat kellett dolgoznunk azon, hogy sok, különböző területről jövő, kreatív ember megtaláljon egy közös irányt.

Mi vitt a részvételi munkák felé?

A lehetőség, hogy visszavigyük a történetet az eredeti helyszínére. Fontosnak tartottuk megismertetni mostani, hasonló „létstátuszú” fiatalokkal a történetet, kíváncsiak voltunk – hogyan nyúlnak hozzá, hogy alakítják át, mit tartanak érvényesnek a történetből, és mi az ami már nem értelmezhető számukra, nem érinti meg okát.

Volt-e olyan pont, hogy úgy éreztétek, hogy egyénileg is, vagy egy ideig egyénileg szeretnétek dolgozni?

Nem, alapvetően, közös munka, sok ember kooperációjának eredménye a legtöbb létrejött esemény. igaz a projektet mi koordináljuk, így kizárólag mi látjuk át teljességében, de ha, csak ketten foglalkoznánk vele, nem görgött volna idáig.

Trapp Dominika, Csakoda

Mi vitt a csoportmunka felé?

Ennek van személyes és konceptuális olvasata is. A személyes annyi, hogy bár igényem van arra, hogy közösségek tagja legyek, nehezen ismerkedem, és nehezen tudok bekapcsolódni már működő csoportokba. Úgy, hogy én magam alapítok csoportokat, egy közös ügyön való dolgozás közben sokkal könnyebben tudok kapcsolatokat kialakítani emberekkel...

Mi vitt a részvételi munkák felé?

Számomra a részvételi munkák szintén problematikusak, mert bár kell kritizálni a fentebb említett művészeszményt, felszámolni nagyon nehezen lehet. Én magam nem is igazán próbálkoztam olyan projektekkel, amik a közönséget próbálták meg szerzővé tenni, mert már egészen korán kezembe kerültek azok az írások, amelyek ezt a fajta művészeti gyakorlatot, illetve az ezredforduló elején feléledő social-turnt kritizálták. A *Csakoda* esetében, hacsak a jószándékú kezdeményezést, a projektet magát nem magasztaljuk fel etikai-esztétikai alapon műalkotássá, nincsenek megvalósult társadalmi problémákat orvosolni kívánó, akár kollaboráción alapuló, a szerzőt háttérbe szorító művek. Az efféle felfogásban készülő munkák részben az irányultságuk miatt merülhetnek fel, mivel a projektünk is távolságokat kívánt felszámolni.

Hogyan találtad ki a Csakodát, miért kezdtél, kezdtetek el csoportban dolgozni, mikor, hogyan alakult ez így?

2011. március 11-én, a diósgyőri Ady Endre Művelődési Házban egy csoportos kiállítás alkalmával született meg Dész Márton és jómagam ötleteként a *Csakoda-projekt*. Mi kiállítóművészekként szerepeltünk a kiállításon, és szinte egyszerre ötlött fel mindkettőnkben egy vándorló kiállítás képzete, amely kistelepülések művelődési házait járná szerte az országban. A szervezést beindítottuk, amint hazaértünk: kitaláltuk a nevünket, logót terveztünk, e-mail postafiókot nyitottunk, felkerestük az általunk kedvelt fiatal művészeket, honlapot kreáltunk, és levelezésbe kezdtünk megyénként egy-egy művelődési ház igazgatójával. A kezdetekkor Marcival

mindketten festő szakos hallgatók voltunk a Magyar Képzőművészeti Egyetemen, és festményeket akartunk vándoroltatni, mivel úgy ítéltük meg, hogy a diszkurzív művészeti gyakorlatok felől közelítve a festmények hátrányos helyzetben vannak, galériákba szorítva sýnylődnék és műfaji sajátosságaik okán távolságtartóak, nehezen megközelíthetőek. A progresszívnek mondható kortárs képzőművészeti tevékenységek helyszínei Magyarországon és másutt is általában a nagyvárosok, így itthon főleg Budapest. Az elsődleges célunk, hogy olyan emberekhez vigyük közel a kortárs képzőművészet egy bizonyos szeletét, akik földrajzi helyzetükből adódóan ritkán találkoznak vele. Ehhez adott egy nagyon széles körű intézményi struktúra itthon, a művelődési házak hálózata, amivel kapcsolatban azt éreztük, hogy a kortárs művészet szempontjából marginális jelentőségű. A kezdeti csapat idővel szinte teljesen lecserélődött, több intermédiás hallgató, performer, zenész is csatlakozott hozzánk, és megfigyelhető egy tendencia a kiállítások koncepcióját tekintve is: a kezdetekben minden résztvevő az éppen aktuális munkáit vitte magával, ám, ahogy egyre gyakorlottabbá és felszabadultabbá váltunk, egyre bátrabban inspirálódtunk a helyszíni adottságokból, egészen addig, míg már szinte kizárólag az adott intézményekben fellelt holmiból építettünk meginstallációkat. A *Képvándorlás* 2012-es záróeseménye óta minden évben újra összeálltunk egy nagyobb szabású esemény alkalmával. 2014 nyarán a dunaújvárosi ICA-D-ben, 2015-ben, tranzit.hu meghívására, a Bánkító Fesztiválon szerveztünk többnapos programsorozatot, 2016-ban elnyertük a Katalizátor-díjat, és egy három helyszínes programsorozaton dolgoztunk fél évig.

Volt-e olyan pont, hogy úgy döntöttél, éreztétek, hogy egyénileg is, vagy egy ideig egyénileg szeretnétek dolgozni?

A *Csakodában* való részvétel a *Képvándorlás* időszaka után évente egyszer jelentett elfoglaltságot, így nem korlátozott senkit az egyéni törekvéseinek a megvalósításában. Ráadásul a projektek során általában egyénileg dolgozott mindenki, tehát volt lehetőség az egyedi megközelítésmódok kibontakoztatására – ahogy arra is, hogy feloldódjunk egy-egy közös munka létrehozásában.

Vissza tudnál emlékezni egy Csakoda eseményre, amikor úgy érezted, hogy a munka lendületbe kerül, működik él, és kiemelni egy helyzetet, amiben láttad, hogy a résztvevőknek jó benne lenni a munkában és a nézők is résztvevőkké válnak?

A legsikeresebb projektünknek az ICA-D-ben rendezett négynapos *Szabadidő fesztivált* érzem, abba mindenki rengeteg munkát befektetett. Sajnos a látogatottság nagyon alacsony volt, és ezért leginkább az intézményt terheli felelősség. A leglátogatottabb munkánk a Bánkító fesztiválon felújított elhagyatott vasútállomás volt, amit egy Vándor Csaba által épített hajtánnyal lehetett megközelíteni. A legsikeresebb közönségszervezést Üllőn produkáltuk, ahol a helyi nyugdíjasokat céloztuk meg, és Kadlott Karcsi koncertet, valamint műtárgytombolát szerveztünk nekik.

Volt-e olyan, hogy úgy láttad, nem működik a folyamat, mert a reakció, amire az emberektől számítottatok, nagyon eltérőek lettek a vártnál?

Voltak kevéssé látogatott kiállításaink, Nagykanizsán 10 ember jött el körülbelül, pedig még a helyi újságban és a TV-ben is hirdettük magunkat. A fiatalokat volt mindenhová a legnehezebb becsalogatni, akkor tudtuk csak őket megfogni, ha a rajztanároikon keresztül próbálkoztunk, és rendhagyó rajzóra keretében jöttek el. Volt olyan alkalom is, hogy a helyi break táncsoportot léptettük fel, alig lézengtek a nézőtérre a barátaik. Nagyon nehéz úgy embereket becsalogatni, hogy nem ismernek téged. Muszáj célzottan, személyesen megkeresni helyi közösségeket, és lekötöztetni őket.

Várnagy Tibor

Mi vitt a csoportmunka felé, gondolok itt a Helyettes szomszárókra, későbbi együttműködésekre?

A *Szomszárók* onnan indult, hogy mi néhány éven át ugyanabba a rajzkörbe jártunk, ahol már akkor is nagyobb, meg komolyabb közösségi élet folyt, mint a hasonló korabeli rajzkörökben. Szóval nekünk tulajdonképpen már a hetvenes évek végén is voltak közösen létrehozott, tulajdonképpen akcióműveink. Más kérdés, hogy ezeket akkor be se mutathattuk volna a magunk szűkebb baráti társaságán kívül. Aztán jött a Liget Galéria, és a *Szomszárók* csoport megalakulása, és számomra mindkettő azt az élményt jelentette, hogy tényleg jó másokkal együtt dolgozni – nagyon izgalmas, nagyon érdekes – s nem mellesleg gyakran hatékonyabb is, mint mikor az ember egyedül csinál valamit. Miközben abszolút nem zárja ki az ember azt se, hogy mikor egyedül szeretné csinálni valamit, akkor magamban dolgozhassak...néhány éven át Eper Ágival dolgoztam együtt, de azt követően is sokakkal, Várnai Gyulával, Ádám Zolival, Tandori Dezsővel egy-egy alkalommal, majd Erhardt Mikivel – 2001 nyarától kezdve – ugyancsak éveken át. Miközben természetesen mindig voltak közben szóló projektjeim, meg egyéni dolgaim.

Mi vitt a részvételi munkák felé, mint akár a Liget galéria létrehozása?

A *Liget*et nem én hoztam létre, hanem a bennünket fenntartó Cserepesház – ma már non-profit kulturális kft – korabeli igazgatója. De az igaz, hogy az alapítása óta én vagyok a galériavezető. S persze az is, hogy bár én vagyok a főnök, valójában ez mindig is úgy működött, hogy a kiállítóink, meg a közönségünk sügött nekem, szóval az arra vonatkozó infókat, hogy mit mutassunk be, meg mivel lenne érdemes foglalkoznunk, 80/90%-ban ők javasolták, nekem pedig csak meg kellett csinálnom. Rögtön hozzátéve, hogy abban is ők segítettek. A *Liget* alapítása 1983, a *Szomszáróké* 1984 tavasza.

A fenn említett munkál esetében hogyan adódott a helyszín, miért pont az a helyszín, és az a közösség érdekelt?

Ha a *Mimi* kiállítás esetében a Fedél Nélküiben feladott hirdetésére és a Klíma szervizre gondolsz, akkor a helyszín mindkét esetben adott volt. A *Mimi* az egy éves Stúdió kiállítás volt, a *Szervíz* pedig, a Klímával párhuzamos kiállítása a Műcsarnoknak, aminek Angel Judit volt a kurátora (a Klímának Petrányi Zsolt). A *Mimi* esetében nekem az volt a javaslatom, hogy azt a pénzt, amit a nyomdának fizetnénk, hogy az éves Stúdió kiállítás meghívót kinyomtaszák, azt adjuk oda a *Fedél Nélküli* című újságnak, s így a mi kiállításunkra vonatkozó infók abba jelenjenek meg. Cserebe mi kaptunk tőlük annyi példányt, amennyit a Stúdió címlistájára postázni szerettünk volna, illetve a lap további példányai minden valószínűség szerint olyan emberekhez kerültek, akik pénzt adtak a hajléktalanoknak város-szerte, amivel kapcsolatban azt feltételezhettük, hogy akkor ők minden bizonnyal szociálisan érzékenyek. Ha pedig azok, akkor talán annak is nagyobb az esélye, hogy amennyiben eddig nem jártak kortárs képzőművészeti kiállításokra, akkor esetleg ezzel az éves stúdió kiállítással kivételt tesznek, mert sikerül felkeltenünk az érdeklődésüket ezzel az egésszel. A *Szervíz* meghívásos kiállítás volt, Angel Judit kérdezte meg tőlem, hogy lenne-e ötletem, s volna-e kedvem egy olyan kalandhoz, hogy e kiállítás keretében nem valamelyik művemet mutatom be, hanem megpróbálok valamiféle szolgáltatást nyújtani a Műcsarnok látogatóinak. Amin nekem el kellett gondolkodnom, mert nekem nem ugrott be semmi kapásból, hogy én milyen szolgáltatást tudnék nyújtani. Viszont az jutott eszembe, hogy mi korábban Erhardt Mikivel arról beszélgettünk egymás közt, hogy a kortárs magyar képzőművészet – mint olyan – az a mi elképzeléseink szerint ott a 90-es évek végén, meg az azt követő években baromira neutrális. Sokkal inkább, mint ahogy az elvárható lenne, úgyhogy megkérdeztem Miklóstól, hogy lenne-e kedve velem dolgozni, s hogy együtt találjunk ki valamit a Szervizre? S akkor nekem már volt is egy olyasféle ötletem, hogy nekünk olyasféle információkat kellene nyújtanunk, mint amelyek tematizálását hiányoljuk a kortárs magyar szcénából, s hogy létrehozhatnánk a Műcsarnokban egy olyan teret, ahol megjelenítjük ezeket, meg ahol beszélgetni lehet ezekről. És akkor ez már úgy

kezdett körvonalazódni, mint egyfajta szolgáltatás....akkor még nem létezett magyar nyelvű Indymédia, jóllehet olyan hazai civil szervezetek már léteztek, amelyek az aktuális társadalmi-politikai-energetikai-környezetvédelmi kérdésekkel foglalkoztak. És akkor kitaláltuk, hogy még a megnyitó előtt csináljunk egy újságot, amelyből kiderülhet a potenciális közönségünk számára, hogy mi mit tudnánk szolgáltatni, s ők miről tudnának velünk, és a vendégeinkkel beszélgetni?

Vissza tudnál emlékezni egy eseményre, amikor úgy érezted, hogy a munka lendületbe kerül, működik él, és kiemelnél egy helyzetet, amiben láttad, hogy a résztvevőknek jó benne lenni a munkában a Klima szervíz esetében?

Több ilyen pont is volt. Mindenek előtt az újság, amibe rögtön beszállt Andreas Fogarasi és Dominik Hislop. Aztán a civil szervezetek, amelyek – az Energia Klubot leszámítva – sosem dolgoztak még korábban kortárs képzőművészekkel, ill. képzőművészeti intézményekben. Aztán a művész kollégáink is jól vették a lapot, és a közönség is. Szeptember 12-én mi már nyitásra bementünk – Miklós előtte egész éjszaka fordított, s azt azonnal ragasztottuk ki a faliújságunkra – s a mi első látogatóink akkor többségükben külföldiek voltak, akik természetesen hallottak a történetekről, de nyilván kevesebbet, mint otthon. Úgyhogy a mi első beszélgetéseink velük kezdődtek. Ugyanakkor a kiállítás jó néhány héten át tartott, s azt követően is folytatódott, mert aztán a LuMu *Budapest Box* című kiállítására is meghívtak bennünket, s aztán vissza a Műcsarnok Cipó termébe, szóval tényleg végig azt érezhettük, hogy most valami jó dolgot csinálunk.

Volt-e olyan pont, hogy úgy döntöttél, hogy egyénileg is, vagy egy ideig egyénileg szeretnél dolgozni, ha volt mi volt az oka, vagy ez hullámszó?

A *Manamana* után, ami olyan 2004 körül csengett le, jött az, hogy blogolni szeretnék, mert az lehetne egyfajta folytatása, meg bizonyos értelemben a bővítése, vagy kiterjesztése is annak, amit a *Manamanával* kezdtünk. Ugyanakkor ez így nem tiszta, mert közben ment a Liget is, és ugye itt nem léteznek demarkált határok, mert egyik dologból következik a másik, s minden folytatódik valahogy. Szóval ilyen értelemben sose dolgoztam egyedül, csak amennyiben most a blogjaimat megpróbáljuk a szerzősége okán leválasztani a mindenféle párhuzamos történetekről.

Vida Vera, Mindspace: Rákóczi-terezés

Hogyan és miért választották ki a helyszínt, és hogy kiket fogtok bevonni az alkotói oldalról?

A *Mindspace* érkezéseig a Palotanegyeddel foglalkozott. Én előtte lehúztam két évet a Rákóczin, a Konfekció nevű ruhabolttal. Amikor megkerestek, hogy rakjak össze egy koncepciót egy visegrádi pályázatra, ami városi térrel foglalkozik, rögtön eszembe jutott a Rákóczi tér és csarnok. Az első *Rákóczi-terezés* után meg már evidens volt, hogy érdemes és hasznos is a munkáinkat és a figyelmünket erre a térre összpontosítani.

Miért a Rákóczi-terei piac közönségét szeretnétek megszólítani?

Mert egy örlágon működő piac, amiben viszont van potenciál. Illetve a Rákóczi tér elkövetkező évei fogják eldönteni, hogy a dzsentrifikáció milyen formában alakítja át a környéket. Van két erős pesti példa a Corvinnegyeddel és a belső hetedik kerülettel. Ezeket a folyamatokat próbáljuk moderálni.

Vissza tudnál emlékezni egy eseményre, amikor úgy érezted, hogy a Rákóczi-terezés lendületbe kerül, működik él, és kiemelnél egy helyzetet, amiben láttad, hogy a résztvevőknek jó benne lenni a munkában?

A *Rákóczi Reggelik* beindításánál például komplett idiótának néztek minket, mára viszont az

árusoknak is és a környékieknek is tök evidens dolog, fesztelenül csatlakoznak. Ehhez az kellett, hogy folyamatosan jelen legyünk. Innen már sokkal egyszerűbb volt növény vásárt és közösségi irodát szervezni az épületbe.

Curriculum vitae

Tanulmányok, Ösztöndíjak

2018 artist in residency CEAAC, Strasbourg, a Budapest galéria jóvoltából, 2017 artist in residency, Wien MQ, Tranzit.hu, Tranzit.at, Erste stiftung, 2016 Smohay díj, 2015 Erasmus+ ösztöndíj ESDAMM Marseille-i képzőművészeti egyetem, 2014 FKSE Herczeg Klára junior díj, 2013-tól MKE, Doktori iskola hallgatója http://www.mke.hu/en/doctoral_prog.php 2010 Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj, 2008-2009 ENSCI, Paris, Mastère spécialisé Création et technologie contemporaine, Francia Állami ösztöndíjjal, <https://www.ensci.com/formation-continue/creation-et-technologie-contemporaine/> 2006 Erasmus ösztöndíj, Párizs, École Supérieure des Arts Appliqués Duperré <https://duperre.org/international> 2003-2008 Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Vizuális Kommunikáció szak <http://www.mome.hu/en/media-institute> 2004-2007 és 2010-2011 Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Vizuális Nevelés szak <http://mome.hu/en/institute-for-theoretical-studies>

Szakmai munka, kiállítások

2019

The viewer, csoportos kiállítás a Fresh paint X részeként. Tel Aviv, Israel
How long have you been here? kollázs az Üres lovak zine-ben, amely Lichter Péter filmjének kísérője.
Titkos Pészech, csoportos kiállítás, 2b galéria
What about them, csoportos kiállítás, The studios
Ajándék. Csoportos kiállítás, Budapest galéria

2018

Maradék. Tárgyak az Architecture Uncomfortable workshoppal
Kiskerti Kariatidák. Meg nem valósult művek megjelenése a Műértőben, Tranzit.hu
Patron, FKSE
KözKemp workshop bemutató kiállítás, Labor
A jövőt végképp eltörölni, FKSE éves kiállítása, MKE, Barcsay terem
KözKemp workshop részvétel Frazon Zsófia workshopjában
Melléktermék, egyéni kiállítás a Hidegszoba stúdióban
Javítóműhelyek a Melléktermék kiállításban
Akkumuláció, csoportos kiállítás a 2B galériában
rezidencia program CEAAC, Strasbourg, a Budapest galéria jóvoltából
Képzeletbeli sportág, in.: Közös ügyeink, Erdei Krisztinával, Ludwig Múzeum Budapest
Balkon inside express of FKSE, Sári Emberrel

2017

UND magazine, rajzok
artist in residency, Wien MQ with Tranzit.hu, Tranzit.at, Erste stiftung
585,000 m2, Jerusalem Biennale
A töredezettségmentesítés egy örökkévalóság lesz, egyéni kiállítás, Székesfehérvár SZIKM múzeum, a 2016-os Smohay díjhoz kapcsolódóan
Contemporary Istanbul, Inda galériával
Escape from noise, 2b galéria, Budapest
Poco, Telep galéria Budapest,
residency Wien MQ with Tranzit.hu Tranzit.at, Erste stiftung,
Teleport Galéria: CINEMA TELEPORT, Berlin
POR ÉS PÁRA//Ember-Szemző//Labor galéria, Budapest

13.Bátor tábor aukció
Had Gadja/ 2b galéria
Útfélen, Inda galéria
Teleport Galéria: CINEMA TELEPORT, Trafó klub
szobrászok 02/ 2b galéria / idő a semmiből
fény installáció, Marom Budapest, Auróra

2016

Measure of our travelling feet, Marres, Maastricht
Bánkító, Határ a csillagos ég magasugró iskola
Rain come down! Zo Sara Zanin Gallery, Róma
A küzdelem élvezete, Fkse galéria
Gondnok/Teremőr
Macesz, 2b galéria
A képzőművész vajon mi? Az Fkse éves kiállítása, lakásgaléria
585, 000 m2, New York, Whiteboxnyc
Mindenkinek van egy álma, mindenkinek van egy tévedése, Fkse
kurátor Szalipszki Jutkával, Ébredni Alsom, lefeküdni kelek fel, FKSE, Budapest

2015

Mindenkinek van egy álma, mindenkinek van egy tévedése, Miskolc
Halamandzsa, Inda galéria
+ 45 + 55 + 95 +, Osztrák kulturális fórum
Tértágítás, TIT, Teleport galéria
Trash or Treasure? Istambul, Mecser Kultur Merkezi
Miért Vársz? Herczeg Klára díjhoz kapcsolódó kiállítás Ladik Katalinnal
Munka Művek, Budapest-galéria Lajos utcai kiállító háza
Noé bárkájába mindenki befér, Műhely galéria és kávézó
Nem szabad? Vizuális elemek, Müszi, OFF Biennálé, Budapest
Eos gyermeki a Beaufort skálán a Modus operandi keretében, OFF biennálé, Budapest
Miért vársz? Labor, Herczeg Klára díj, Ladik Katalinnal

2014

Alaptanterv / Labor
A mi holokausztunk /Fkse
Minden van / Latarka
Művészet veszélyes csillagzat alatt / Tranzit
Pensive Pictures Goodbye! / HiggsField
Kérdezz// Jurányi inkubátorház
Szabadkéz, Modem, Debrecen
Enyhén átszínezett... Daniela Krajcovával, FKSE rezidens műterem, Co-op szövetkezet, Deák
könyvtár
Co-op szövetkezet létrehozása Csatlós Judittal
A kontinensek elfelejtése, önálló kiállítás, Inda galéria

2013

Rejtett víziók, Csepel
Menza, Labor Budapest
Neokoncept, Paksi képtár

2012

FKSE éves kiállítása, Dunaújvárosi Kortárművészeti Intézet
Jó Jel-Gallery By Night, FKSE
Curators Network, Portfólió kiállítás, Ludwig Múzeum, Budapest
Sejt, FKSE tagjainak munkáját bemutató kiállítás, Modem
Sejt, FKSE tagjainak munkáját bemutató kiállítás, Akvárium
április, rövid utazási residency, New York, a Budai György alapítvány ösztöndíja az Alma on
Dobbinnal együttműködésben

2011

Városnézés, Printa
Valami hiányzik, Liget galéria
NewYork Rio Tokyo, Inda galéria
Magáért beszél, az FKSE éves kiállítása, MNG
Itt és most, Printa galéria
Mézesmadzag Ingatlan Iroda, egyéni kiállítás, Inda galéria
workshop részvétel, Yona Friedman a Nemépítés Gyakorlata c. kiállítás, Ludwig Múzeum
UfoWorkshop az Exyzt csoporttal, Varsó
Compact City, 4AM Gallery, Brno (Cz)

2010

Viszonyok, Esztergomi Deák Gyűjtemény
Mindennapok, Miskolci Kortárművészeti Intézet
Best before end, Inda galéria
Fal és beton workshop, Telep, Budapest
Chaux devant, Workshop az Exyzt csoporttal, Saint Jean en Royans, Franciaország
Artist in residency, la Ferme du Buisson, Párizs, Franciaország
Artist residency, Camac, Marnay sur Seine, Franciaország
Gyakornok, Meet my project Milano, Párizs, Franciaország

2009

Contemporary Drawing Kosice-Praha-Budapest, FKSE-vel
Feltételes Jelen- Inda galéria, Viltin, Acb, videospace, Párizsi Magyar Intézet
This is the playground? Boulevard és Brezsnyev galéria, Sirály
Vázlat és jegyzet találkozó, Labor
Képkapcsolatok, Erik Binderrel and AKA-val, Inda galéria
Urbanscape, FKSE-vel, Akku

2008

Gyep/Tégla a Fiatal Képzőművészek Stúdiójának kiállítása a Holdudvar galériában
Pár Szabó Eszterrel, Fiatal Képzőművészek Stúdiója, 50 egynapos kiállítás
Nemkötelező csoportos bemutatkozó kiállítás a Stúdió Galériában
2008-tól tagja a Fiatal Képzőművészek Stúdió Egyesületének
egynapos projekt Molnár Ágnes Évával, Szirtes János sátrában, Oktopus, Sziget fesztivál

2007

Mézpárna és zsebtérkép, Boulevard és Brezsnyev galéria, egyéni kiállítás
Bokros teendőink Boulevard és Brezsnyev galéria
Teleportation, Kassel, a Boulevard és Brezsnyev Galéria művészeivel

2006

animációs végfőcím Guillaume Gibout „La grande dispute” c. diplomafilmjéhez
storyboard és főcím Cserhádi Gabriella és Fabien Lartigue „Tom Tamás” c. filmjéhez

2005 OASE Film program, Bécs-Budapest-Győr-Pozsony, a Mome diákjainak videómunkáival

Workshopok

2018 KözKemp workshop részvétel Frazon Zsófia workshopjában, Erdőbénye, Javítóműhelyek a melléktermék c. kiállításban, Hidegszobastúdió, 2017 workshop a rezidens program részeként, Bécs MQ, Tranzit.hu Tranzit.at Erste stiftung, Javítóműhelyek a Töredezettsegmentesítés egy örökkévalóság lesz c. kiállításban, Székesfehérvár, workshopok a Grundsuliban Erdei Krisztinával 8 hétig, 2015-2017 szakkörök gyerekeknek hetente a Bagázsban, Bag, szakkörök gyerekeknek hetente a Babrával, Noha, Két Egér könyvesbolt, 2015 ESDAMM Marseille, Thomas Hirschorn workshop a Bureau des positions kurzusban, 2013 Indíték témateka workshopok, Rejtett víziók előadásokon való részvétel, 2012 Construir Junto workshop, Curators'Lab, Asa factory, Guimares, Porto, Curators Network, Portfólió review és kiállítás, Ludwig Múzeum, Budapest, Banska stanica, Ano Lino workshop, Banska Stiavnica, Szlovákia, 2011 workshop részvétel, Yona Friedman a Nemépítés Gyakorlata c. kiállítás, Ludwig Múzeum, UfoWorkshop az Exyzt csoporttal, Varsó, 2010 Fal és beton workshop, Telep, Budapest, Chaux devant, Workshop az Exyzt csoporttal, Saint Jean en Royans, Franciaország

Fanzine, magazine, könyv részvétel

2019 How long have you been here? az Üres lovak Zine részeként 2018 Kiskerti kariatidák, Meg nem valósult művek, Műértő, Tranzit.hu, 2018 UND magazine-ban rajzok, 2014 tavaszi Fanzine a CollectivePlantnak, 2013 Indíték témateka, Labor, kurátori tevékenység, 2011 Prizma magazin n#6, rajzok, 2011 Magyarország Szubjektív atlasza részvétel, Hvg könyvek, 2011 Fal és beton fanzine n#2, workshop, bemutató, Labor, 2011 Reflex magazin fanzine, n#3 részvétel, bemutató Labor, 2010 Fal és Beton Fanzine, Telep, 2010 Magyarország Szubjektív atlasza workshop a Kitchen Budapestben, 2010 Fal és beton fanzine n#1

Vásárok, gyűjteményben

2019-2018-2017 Reszegi Judit gyűjteménye, 2017 Contemporary Istambul, Inda galéria, 2017, 13.Bátor tábor aukció, 2016-2015-2011 ArtMarket, 2016-2014-2013 ArtPlacc, 2013-2012 ArtParis, az Inda galériával, 2010 rajz a K&H Csoport kortárs képzőművészeti gyűjteményében, 2010 Budapest Artfair, first step, 2010 Vienna Artfair, Inda galériával, 2009 Róma Art Fair in Open city az Inda galériával, Róma, 2007 Mome „Curiosity Cabinet”, Salone Satellite, Milano

Nyelvek

Angol, Francia

Saját munkák online

<http://zsofiaszemzo.com/>
<https://www.instagram.com/szemzozsofia/>
<https://maybetomorrowafterthat.tumblr.com/>
<https://vimeo.com/user10412131>
<http://whereverhaveyoubeen.tumblr.com/>
<https://www.youtube.com/user/humblingbird/videos>
<http://familiartalesofothers.blogspot.com/>
<http://officeofeternalchange.tumblr.com/>

<https://szemzozsofi.wordpress.com/>
<https://processingthings.tumblr.com/>
<https://indanubewaterflow.tumblr.com/>
www.pocketmap-zsofiaszemzo.blogspot.com
http://www.dailymotion.com/zsofia_szemzo#videoId=xi7zaz
<http://plebsillu.blogspot.com/>